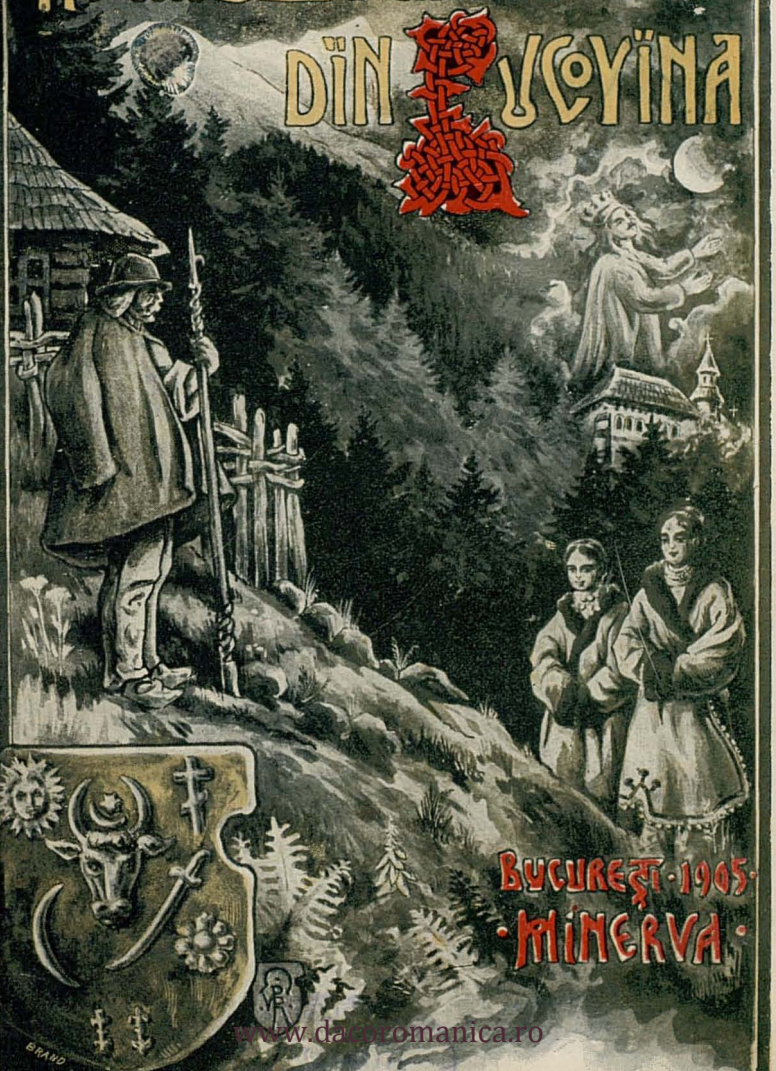

N: IORGA..

NEPTUNUL ROMĂNESC DIN VOYINA

BUCUREȘTI · 1905 ·
· MINERVA ·

BIBLIOTECA
AȘEZĂMÂNTULUI CULTURAL

„NICOLAE BALCESCU”

NEAMUL ROMĂNESC ÎN BUCOVINA

N. IORGA

Neamul românesc în Bucovina

BUCUREȘTI

**Editura Institutului de Arte
Grafice „MINERVA“ * * *
Strada Regală, 6 (Hotel Union) ==**

1905

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»

TOATE DREPTURILE RESERVATE

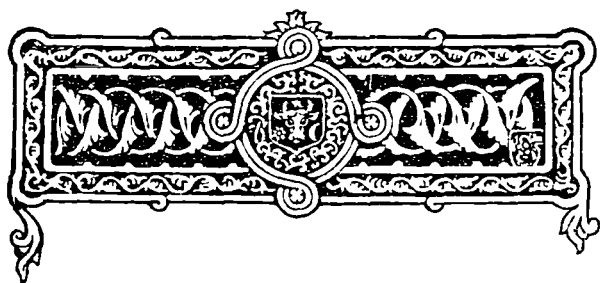

REPRODUCEREA OPRITĂ

PUȚINILOR BUCOVINENI CARE VOR
CETI ACEASTĂ CARTE, SE VOR ÎN-
CĂLZI DE DÎNSA ȘI VOR CULEGE ÎN-
VĂȚĂTURÎ.

I.

ÎN JURUL SUCEVEI

1. Spre Suceava.

Primăvară tinăra. Un verde blind, dulce, umed, *copilăresc*. În lunca Siretiului pe care se deapănă de la Focșani până la Burdujeni, în tot lungul Moldovei noastre, calea cea mare a trenului, copacii se înalță încă negri, goi, dar cite unul bătut ca de o ușoară ninsoare verde; alții, mai timpurii, își poartă frunzișoarele ca niște flori: par cea d'întăiū găteală a unei copile. O ploaie mare de o noapte și o zi, pornită dintr'un apus de sînge, a sămănat băltațe curate încă: pare că ar fi niște frînturi de lacuri albe. Pe o muche de deal, iarna a uitat o măramă de zăpadă. Sus soarele usucă un vălmășag de nori suri, rămași în urmă în zarea răsăritului.

Aleluia, sfîntă dimineață de April, dimineață de flori a Floriilor!

Cei d'întăiū oameni ce se văd sînt trei păstorî într'o văiugă, unde pasc vite lacome și se

adapă în știoalme. În sumane cenușii ca arătura, nalți, frumoși, supti la față de iarna cea grea fără mămăligă. Cine știe ce-o fi făcînd acum, în ce nopți de desfriu și de jocuri de noroc o fi întarziat boierul care a închiriat cuiva din Jidovime acest pămînt cu bieții oameni de pe dînsul!

În gări, «Dimineața de mîine», strigată de ovreiași neobosiți și, într'un veșnic mers cu socoteală, Evrei mari, grași, rumeni. Aă trecut pe rînd Bacăul cu biserica lui Ștefan-cel-Mare, Romanul întins drept lîngă apa spîrcuită a Moldovei, cu dungile de copereminte roșii și cele opt turnuri creștine de-asupra vâlmășagului străinătății, Pașcanii, cu veșnicul său vuiet de mulțime grăbită și flămîndă.

Aici, un nor plumburiu lasă să cadă, într'un zimbet de soare, picături de ploaie înghețată.

2. Suceava.

Văd iarăși dealul de lut cu creasta dreaptă, tîmpla scorburoasă, ridicîndu-se de-asupra apei de hotar. Sus turnurile de biserici staă ca sulile. La o lature, zidurile galbene, zimțuite și rupte, tînjăsc pe înălțime.

De la Burdujeni, un birjar mă va duce la Suceava. E, neapărat, Evreu: cere două prețuri, nu vrea să lase nimic, pleacă pînă foarte aproa-

pe, se ițiește în ușa gării mărețe, tușește, își șterge nasul, intră în vorbă, scade prețul la jumătate și la urmă aflu că i-am dat totuși de două ori cît tariful obișnuit.

Trec printre casele cochete ale funcționarilor romîni din Burdujeni. Acum sînt pe un drum lat, între dealuri la dreapta și, la stînga, o rîpă urîtă, în care lunecă ape de mocirlă. Peste înălțimi, văi, rîpi, peste drumul umed trece un vifor de vînt sălbatec, rece ca în toiul iernii aspre, descheind haina, lipind de tîmplă marginile pălăriei. Pe capră, birjarul, cufundat într'un surtuc prea larg, cu gulerul ridicat peste o cămașă ce n'are guler, se strîmbă de frig în această zimbitoare zi de April, pe albastrul cerului căreia se îmbulzesc nori, călătorind foarte iute.

Vama e o casă de moda veche, cu un biet funcționar incetinel. Un Evreu cu lungă barbă de patriarh din Biblie stă de vorbă cu privire la un sac cu cartofi, cu «barabule», zice el moldovenește, pe care le tot alintă cu mîna. Afară așteaptă sfioși mîndri Romîni, în sumane întunecate, cu părul lung căzînd drept saū în cîrlionți unși pe umerii largi; aū în mînă găini și cîte alte mărfuri de o nimica toată.

Stîlpul tricolor al ieșirii din țară; între doi alți stîlpî negri și galbeni, vama Austriecilor, cu un tînăr foarte bălan, care scotocește cu multă luare aminte prin geamantanul aproape gol.

Acum e slobod drumul din țara regelui nostru în țara împăratului străin asupra Romînilor.

Caii zoresc pe «drumul Burdujenilor». Nu se vede cine știe ce schimbare. Sint căsuțe frumoșele după datina moldovenească și, pe alocurea, cite o casă mai mare, împodobită după cel mai rău gust al orașelor. Multe pajuri: la vînzătorii de tabac, la păzitorii șoselei, la cîrciumari. Cutare meșter e Neamț, Polon; toți negustorii se țin de neamul care e cu adevărat stăpîn al acestor locuri. Copii de-ai noștri nu se văd pe stradă, ci tot de cei cu șăpci, cu pălăriuțe verzi, cu nasurile corioate sau borchinoase, odrasle ale tuturor neamurilor Austriei, și mai ales ale Evreilor.

Acum cetatea, frontul de biserică nu se mai văd. Sîntem pe coarda arcului ce alcătuieste acest drum, și înnaintăm la deal spre Suceava nevăzută, care trimete înnainte numai tot astfel de căsuțe și case pentru toți oploșii de dăunăzi sau de multe zeci de ani.

Apa Sucevei se trece pe un pod de lemn, mic, șubred și fără podoabe; «țineți trăsurile», zice una din multele înștiințări tipărite, și în adevăr murgii Evreului merg cu toată conștiința că sînt într'un loc unde zburdăciunea, pripa nu se îngăduie. Alătura, un alt pod, mai mare, mai tare și mai frumos, e dungat de linia de fier a trenului ce vine din Ițcani și duce la Suceava. Și eă îmi

aduc aminte de un pod, mare, acoperit, negru pe dinnuntru și pe din afară, prin care de demult, cînd eram un copil cu ochii abia deschiși asupra minunii acestei lumi, am trecut cu mama, recunoscătoare pentru minunile Sfîntului din Suceava, ca să sărut moaștele negre, uleioase ale lui Ioan cel Nou, culcat în mirodenii. Aud încă, după treizeci de ani, huruitul roatelor prin marele întunec umed, văd piața mare cu făcliile și iconițele, biserica înaltă, racla de argint cu chipuri săpate, falca întunecată și dinții albi ai ajutătorului la toată nevoia.

Jos, Suceava curge iute, mînioasă, bogată din prisosul ploilor primăvărâtece; e mare cît o ramură a Moldovei. În luncă iarăși pasc vite albe. Cîmpii se gunoiază, și pluguri cu cai, duse de țeranii cu căciula mare, rup țarina slăbită de ploaie. Boii se îngrașă și se vînd cu prețuri bune.

Pe mal sînt multe case, ceva mai departe. Și tocmai de-asupra lui se cinchește supt copere-mîntu-i de șindilă neagră bisericuța de la Ițcanii-Vechi, galbenă-deschis, cu un pridvor liber. Frumoasă mică locuință a călugărițelor de odinioară pentru care ea fusese clădită în veacul al XV-lea! Abia dacă se slujește astăzi la hramul ei. Ițcănienii din căsuțele dese de pe lîngă rîu vin la alte serbări sus, în orașul lăcașurilor mari și bogate.

Încă o bucată de vreme ne urcăm printre case de modă moldovenească, în care staū de

maî multe orî străini. Dar, ici și colo, fete se dau în *scrînciob*, în leagăn. E adevărat că astăzi, a doua zi de Florii, catolicii — decî aici Nemții, Polonii — își aû a doua zi a Paștilor.

Am ajuns tocmaî sus. Sîntem în cuprinsul vechiului oraș, precum arată grămădirea biseri-cilor, așa de aproape una de alta, încît în cîteva clipe aî făcut drumul dintre ele. Lasă decî la o parte strada care se zice «evreiască» și strada mare, care e și ea aproape numai a Evreilor, lasă urmarea ei înnainte, pe lîngă o grădină goală și rău ținută, pe lîngă o biserică a catolicilor, mare, albă, urîtă, în care scînteie acum luminile Învierii, chemînd puținii credincioși. Lasă prăvăliile Evreimii, care nu sînt altfel decît cele de la Folticenii noștri, lasă scîrboasele cafenele, în care se tolănesc în caftane murdare stăpîinii de astăzi aî tîrgului, lasă îngrămădeala, harhătul germano-semitic, duhoarea și necurățenia, lasă uriciunea răpareță. Nu te uita la lumea ce trece în hardughii nemțești care sînt trăsurile de aici: une orî aî vedea un *honoratior* cu cilindru, iar de cele maî multe orî unul, doi, trei, mulți Evrei, de modă nouă și de modă veche: eû am zărit chiar într'o cupea, avînd în locul geamului de la spate o scîndurică, un *Herrchen*, un domnișor, oacheș, cu fața prelungă, cu ochii mari visători, cu perciunii fiului

lui David și cu pălăriuța de catifea, cu lungul caftan al Galițianului neprihănit de civilizație. Pe ici, pe colo vei vedea strecurându-se câte un creștin sau o creștină, funcționari, meșteri cari-și petrec Paștile, soldați în concediu pentru serbători, domnișoare elegante cu moșii în zestre, ferindu-se cu dibăcie de atingeri care pătează de murdărie rochiile. Dar toate acestea nu te privesc, călător român pe pământuri ce sînt înstrăinate și în ceia ce privește oamenii chiar, printre cari zărești așa de rar țeranul după datină, cu sumanul și căciula sa ca în Moldova, cu variante de căciulă, mici și ieftene, pe care le-a născocit jidovimea, sau în haina modestă a Neamțului din burghesia cea mică. Ție-ți pasă în acest pământ al tuturor neamurilor, în care al lui Israel a căpătat biruința deplină, — ție îți pasă de biserică cu chipuri de bour și frumoase litere bătrîne de-asupra ușilor, de pietre șterse de-asupra mormintelor cu cenușa spulberată, de frînturi de cetate pe culmea frămîntată cu sînge, spre care ni se înalță recunoștința și ni fumegă tămîia visurilor evlavioase și sfinte. Ferește-te de prihană, lasă hanurile, prăvăliile, stradele, grădinile și furișează-te spre locurile pe care privighează crucea ta veche răsăriteană, unde vorbesc în glas de aramă clopotele tale turnate prin vremi ce nu se vor mai întoarce, și în care în bronz ni s'a turnat și mărirea, numele cel

bun, păstrat până astăzi, datina curată, pe care o uită prea mulți, în toate. Fii aici ca un hagiū cucernic în Ierusalimul din vremea prigonirilor: el nu mergea la cadiū, la nazir, la căpeteniile ienicerilor, el nu se grămădia printre cumpărătorii bazarurilor, el nu aștepta la poarta moscheilor, ci, ținind umila lui făclie în mână, el se ducea de-a dreptul, cu o grabă înfrînată de simțul sfințeniei, către mormîntul în care odihnise, o clipă omenească de moarte, Domnul și Dumnezeuul său.

Întăiū ți se va înfățișa Sf. Dimitrie, mare și puternică zidire pe care Petru Rareș o închină, precum a făcut și în Hirău cu o clădire ceva mai mică, sfîntului «purtător de mir», biruitor în luptele care plăceau sufletului focos al fiului lui Ștefan-cel-Mare. Clădirea n'a suferit reparațiile acelea la care Austria ține mult, ca să arate că știe păstra moștenirea moldovenească, ca să încurajeze știința și arta și ca să dea de lucru la atîția domni din Viena cari găsesc că Moldovenii acei de demult erau oameni stimabili, ale căror lucrări în cărămidă, piatră și penel sînt vrednice de o luare aminte curioasă și de o îngrijire răsplătitoare. Ba Sf. Dimitrie a fost reparat și el acum cîțiva ani, dar întru atîta numai că l-au tencuit și văpsit cu o tencuială și o văpseală care cad. Și iarăși clopotnița pe care e

Biserica Sf. Dimitrie din Suceava.

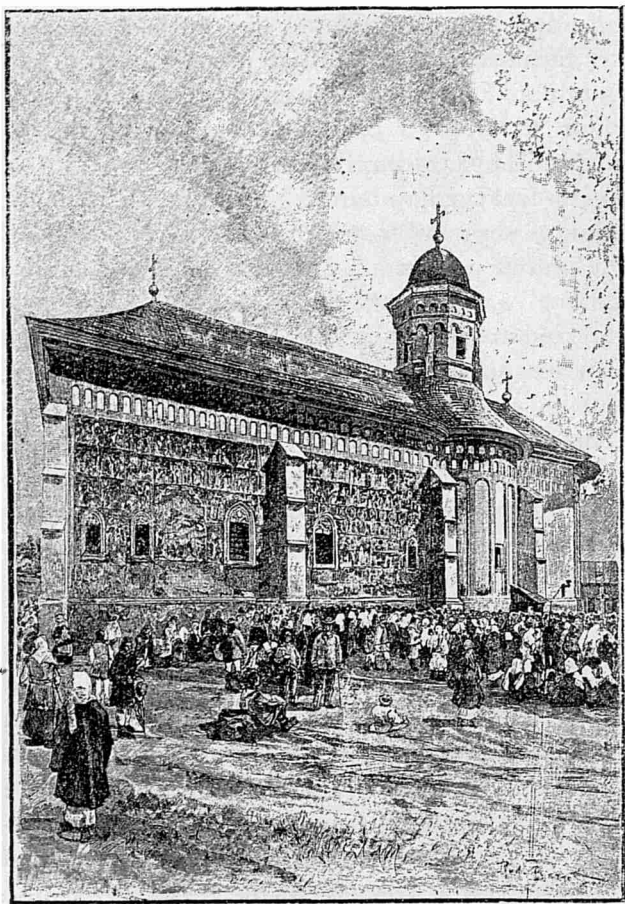
întipărită de partea de către Răsărit cunoscutul bour cu gîtul gros, cuprins într'o floare purtînd inscripția, clopotnița aceasta a fost de atîția ani preschimbată pentru a se face de la înălțimea ei trainică, paza de foc.

Încolo, Sf. Dimitrie-î cum l-a lăsat ctitorul. Fațada largă e străbătută de trei ferești gotice și se sprijină pe două contraforturi. Fereștile gotice se urmează și pe laturī, ca și contraforturile. Zidirea se rotunzește la strane și în fund, la altar. Ocnite mici sus, ocnițe mari jos, lungărețe, până la temelie, îi împodobesc părății. Zugrăvelile frumoase, pe fond albastru dulce, care se vedeau odinioară, s'aũ sfărîmat, s'aũ ascuns supt poșpăiala tencuielilor mai tărăzii.

Înnuntru, chipurile de sfinți sînt în parte cele vechi, precum dovedește inscripția numelor, în lungi și suptiri slove din vremea, bună pentru scrisoare, a urmașilor lui Ștefan-cel-Mare. Un foc a mistuit însă catapeteazma, odoarele vechi s'aũ stricat, afară de jalnice rămășițe, aruncate într'o cămară a turnului, unde putrezesc în praf cununile morților din zilele noastre și fel de fel de lucruri fără chip și fără nume, care duhlesc a muced. Pietrele de mormînt, între care un învățat străin a crezut că găsește pe a lui Bogdan fiul lui Rareș, nu se mai pot ceti cu siguranță; nicăiri nu le-am văzut mai ticăloșite. Vremea de peste un veac în care Suceava a

fost un maldăr de ruine, unde cîinii fără stăpîn băciuiau prin pivnițele de piatră ale caselor ce se dărîmaseră, pe cînd sătenii pașnici arău pămîntul în margine, vremea de astăzi a primăriilor evreiești, a preuțimii de Stat, cu învățatură mireană, vreme de egoism și fără nici-un avînt, fără nici-o amintire și fără nici-o nădejde, a adus această păcătoșire a bisericilor. Rar să-ți vie preotul pentru a-ți arăta cu mîndrie biserica, pentru că e în sama lui și pentru că e moaște din trecutul neamului lui ; un biet paracliser bătrîn, nespus de murdar și de îndobitocit, chior, bubos, va orbecăi cu tine prin praful și neorînduiala, prin sărăcia desprețuită a lăcașurilor în care Mitropoliții aș slujit înaintea Domnilor, Doamnelor, Domniților, boierilor în veșminte de aur, de catifea și mătăsuri.

De departe, mănăstirea Sf. Gheorghe se vădește prin turnul greoiu al porții și prin scînteierea ciudată, prin lucirea sticloasă a țiglelor nouă roșii-închis, cu dungă nesăbuite de albastru și de galben, ceia ce pentru o biserică e o împoțonare, iar pentru colorile noastre naționale e, cînd te gîndești cine a reparat și cu ce simțire față de noi, o *profanare*. Biserica Mitropoliei de odinioară a fost clădită în foarte vechi timpuri, îndată după Ștefan-cel-Mare, și supt Ștefan-cel-Tinăr a luat locul vechii Mitropolii, care e

Biserica Sf. Gheorghe din Suceava (după «Monarhia austro-ungară»).

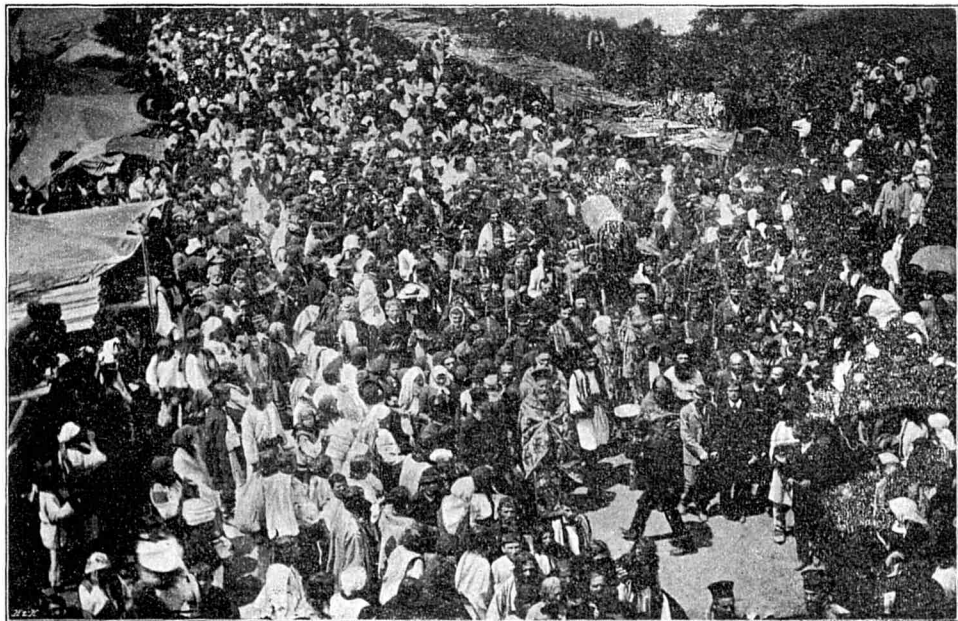
astăzi biserica Mirăuților. De sigur iarăși, marele ziditor Petru Rareș i-a dat proporțiile cele mărețe pe care le are astăzi, plătind ast-fel datoria sa de biruitor și față de cellalt mucenic ostaș al legii creștine. Petru Șchiopul, blînd Domn cuvios, a dres clădirea, ce suferise pe urma luptelor din vremea lui Despot; de la dînsul vine zugrăveala de astăzi, foarte frumoasă, cu sfinți mari și icoane bogate, întinse pe un fond albastru, stropit cu largi stele de aur. Petru-Vodă, încă tînăr, cu barba lungă, roșcată, Ștefan-cel-Mare, Petru Rareș, Ștefan copilul lui Petru cel Nou și poate Vlad, fratele său, — căci capetele acestora s'aũ șters, iar nu s'aũ tăiat la o închipuită deschidere a fereștii, care e veche, — aceștia se văd foarte bine, ca și pisania cu litere de aur arătînd data lucrărilor, precum și aceia cînd s'a născut, a primit semnele Domniei de la «Împăratul turcesc» și a fost uns în această biserică, de Mitropolitul Gheorghe Movilă, copilul Ștefan cel frumos, cu dulcii ochi albaștri, care s'a stîns ca tînăr în munții, așa de depărtați, ai Tirolului.

Biserica e întocmai ca a Sf. Dimitrie, dar aici reparația și-a făcut isprăvile. Coperemîntul e cum am spus, pietrele de mormînt sînt prinse în zidul de împrejmuire; în clădirea fără slujbă sînt așezate la pămînt fel de fel de stîlpî și podoabe de piatră săpată, nouă-nouțe, care ră-

mîn să fie puse la locurile lor, după ce artiștii din Viena vor spoi din nou toți pereții. De altminterea, ești asigurat, totul se va face cu rînduială științifică. Săpăturile sînt numai în stil vechi. Zogrăveala va fi întocmai ca aceia a meșterilor lui Petru Șchiopul. Se va înlătura numai praful, fumul, urmele de focuri și nenorociri, urmele urite și duiosase, urmele negre și mișcătoare, urmele sfinte... Atît. Și biserica triumfătoare va pomeni prin scînteieri și colorii nouă bunătatea unei cîrmuirii cu care cea veche n'are nici-o legătură, a unei civilizații care nu înțelege pe cea de altă dată, a unei epoce de înnălțare a acestui colț moldovenesc prin Evreii și prin funcționarul de carieră.

Într'o bisericuță făcută de Mitropolitul Anastasie Crimca, ctitorul Dragomirnei, e așezat, până la sfîrșitul lucrărilor de restaurație, trupul Sfîntului Ioan cel Nou, pe care, acum cinci sute de ani în capăt, Alexandru-cel-Bun, întemeind aici Mitropolia lui Iosif I-iu, l-a adus din locul muceniei sale, Cetatea-Albă a Genovesilor, în care el suferise pe la 1330 de cruzimea Tatarilor, stăpîniți de pe atunci. Poate tot Petru Șchiopul să-i fi dăruit greoiul sicriu de argint aurit pe care se desfac, în minunat lucru răbdător cu ciocanul, privesc din suferințele mucenicului.

Apoi regele polon Sobieski, venind să scape

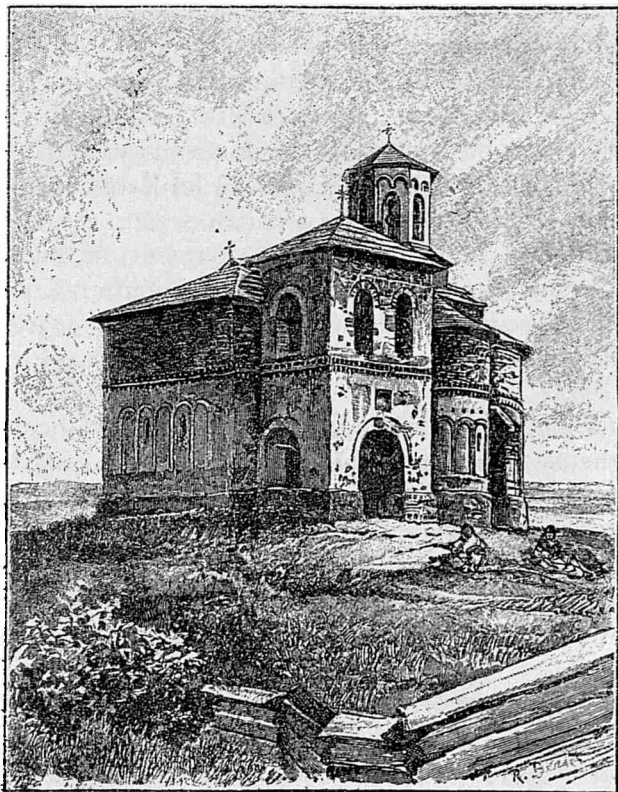

Procesia cu moaștele Sf. Ioan cel Nou din Suceava.

pe Moldoveni din lunga robie a Turcilor, a furat pe sfînt pentru evlavia Ruşilor din ţara sa, şi numai Austria, după împărţirea Poloniei, a dat înapoi Sucevei răpite de la Moldova vechiul ei sfînt ocrotitor, spre care şi astăzi vin închinători din multe locuri româneşti şi ortodoxe, cerîndu-i minuni şi hărăzindu-i lumina făcliilor de ceară.

Şi mai tărcată decît Sf. Gheorghe e acea biserică a Mirăuţilor. Țigle scînteietoare, piatră rasă, sfinţi de Viena. Ți se strînge inima cînd intri în lăcaşul de minunată, răbdătoare şi costisitoare parodie, din care au fost gonite toate amintirile. Altfel, forma e cea veche, din vremea strălucirii moldoveneşti şi a decăderii de pînă mai dăunăzi, cînd dobitoacele şi oamenii răi se strecurau vara prin bălării şi se oploşiau în cuprinsul zidurilor. Alexandru-cel-Bun e, fără îndoială, ctitorul d'întăiū al acestei mici zidiri, iar al doilea a fost Ştefan, care a ridicat pe ruinele vechii biseriçuţe o clădire mai nouă, avînd ca semn deosebitor, în loc de pridvor, turnul clopotniţei împărţit în două rînduri, turn care strică însă armonia liniilor.

Sf. Ioan al lui Vasile Lupu, mică, nălţuţă, cu ferestrici mărunte şi multe şiruri de briie, cu un fin bour săpat pe o lespede de piatră ; Sf. Nicolae al Prăjeştilor, clădită încă în stilul lui

Biserica Mirăuților (innainte de restaurare) (după Monarhia austro-ungară)

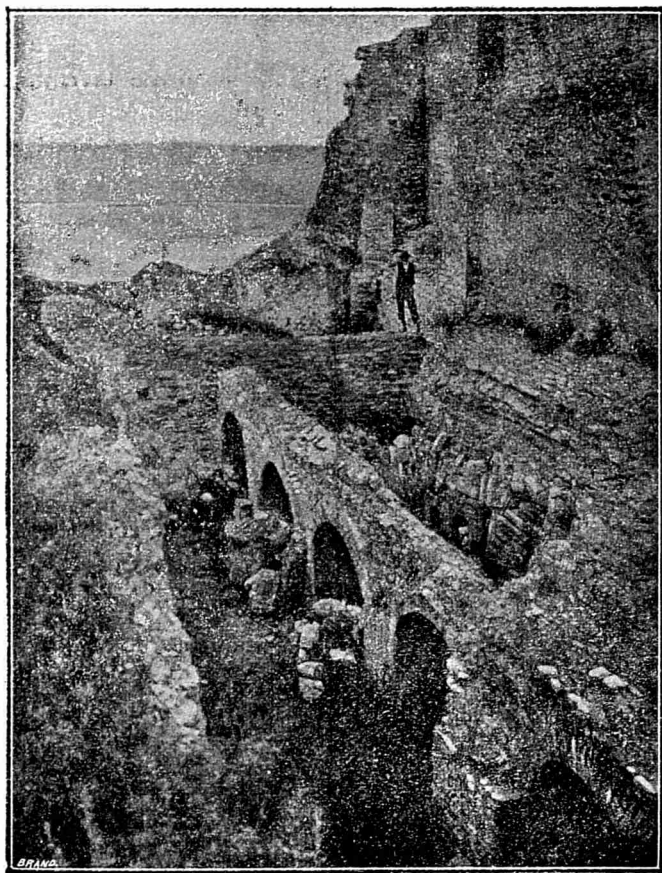
Rareș, foarte bine alcătuită, cu turnul ei supti-ratec, — întregesc șirul bisericilor moldovenești pe care le păstrează încă Romîniî pentru preoții teologi și paracliserii bătrîni cu ochii roșii și mînile rîioase. Lîngă cea din urmă, se vede o biserică armenească din veacul al XVI-lea, cu inscripția păstrată și cu turnurile hid văpsite în verde. Biseriçuța Elenei, văduva lui Rareș, închinată la 1551, pentru pomenirea soțului mort și mîntuirea sufletului ctitoareî, a trecut în mîna Rutenilor uniți, cari aũ spălat-o, aũ curățit-o, aũ văpsit-o și i-aũ spînzurat clopotele de o foarte ciudată zidărie.

*

Dincolo de zidul de împrejmuire al Sf. Gheorghe, se întinde un vechiũ cimitir sălbatec, din pămîntul gros al căruia, printre pietre crăpate și monumente risipite și mîncate de mușchiũ; printre bolți sparte lăsînd să se vadă sicrie putrede fărîmate de bulgări, cresc viorelele cele d'întăiũ ale primăverii în iarba mică, și se strecoară, luători aminte, copii de limbă nemțească, poate și copii ai Evreilor, cari le culeg. Cu uimire găsești aice pietre latinești de la 1580, de la 1600, puse pe locurile de odihnă ale unor femei dintre catolicii Sucevei celei vechi: soțul uneia a fost sutașul polon al lui Ieremia Movilă. Alte lespezî, cu pisanie frumoasă slavonă, sînt din același timp. Lumea această nouă străină, așa de străină,

le-a lăsat de mult în părăsire, printre monumentele de la 1800 încoace; dar, în fiecare primăvară, firea duioasă îngroapă 'n mușchiu piatra supt care cu durere de inimă și multe lacrimi s'aũ îngropat morții aceia de demult.

În față, ai o ripă de lut, ruptă mai dăunăzi. Gîrla noroioasă de jos e Căcaina Sucevei. Dincolo de dînsa zdrențele gălbuî ale zidurilor Sucevei se ridică înaintea ta, vorbindu-ți de Petru-Vodă al Mușatei din 1380, de Alexandru-cel-Bun orînduitorul, de Ștefan-cel-Mare, care a părăsit-o deznădăjduit înaintea Turcilor lui Mohammed al II-lea, ce aũ ars cetatea în 1485, care apărat-o de Polonii trufași ai lui Ioan Albert, a ce și-a cucerit aice rușinea și moartea înainte de vreme, de Petru Rareș, gonit de boierii săi, cari aũ lăsat lui Soliman al II-lea drumul deschis spre Scaunul domnesc al Sucevei, unde el și-ã scris cîntărea de biruință pe o placă de marmură ce se păstrează astăzi la Museul orașului; apoi de Vodă Despot străinul, care a stat luni de zile închis aice, în cea mai chinuitoare din așteptările morții, până ce boierii răsculați ai lui Tomșa, Ștefan-Vodă cel nou, l-aũ răzbit prin foame și l-aũ silit să iasă, în haine domnești, împărătești, încoronat și înveșmîntat în aur, în jos spre Areni, la podul din vale, spre Zamca și Sînt' Ilie, unde l-a lovit topuzul odată cu muștrările, și Tatarul, care s'a învoit la o astfel de faptă,

Ruinele cetății Suceava.

i-a desfăcut capul strivit înaintea boierimii fără de milă. Ele îți spun de frumoasa Doamnă cerchesă a lui Vasile Lupu, de zglobiul ei fiu, Ștefăniță, de întunecatul și grosolanul ginere căzăcesc Timuș și de minunata lui soție tânără, Ruxanda, cari au fost încunjurați aice de Unguri, de Munteni și de Moldovenii lui Gheorghe-Vodă Ștefan, până ce genunchiul lui Timuș a sărit de lovitura unei ghiulele și viața grozavului flăcău peri în chinuri, până ce Cazacii plecară cu trupul, lăsînd în robie și rușine pe Doamna și fiul de Domn. Ele îți amintesc de pata stăpînirii polone de pînă la 1699, cînd de sus, din cetatea odinioară apărătoare, se coboriau ostași bețivi, desfrînați și batjocoritori, cari-și scrijălau numele pe pereții bisericilor și împungeau cu sabia ochii sfinților credinții noastre.

Vremea acoperise de mult cetatea supt un giulgiu de țernă din care ieșiau numai colțuri de piatră destăinuitoare. Un architect german, Romstorfer, a vrut să știe ce este acolo și a lucrat ani de zile cu multă rîvnă, mare folos și puțină cheltuială pentru desfacerea din pămîntul lutos a Sucevei noastre de demult. Pe rînd au răsărit șanțurile adînci, pline de apă în zilele grele ale apărării, zidul puternic din afară, întărit pe o temelie veche de către Ștefan, vulturul acestui cuib al ulilor și șoimilor d'innaintea sa, apoi zidul d'innăuntru, cămările de locuință, în-

căperile Domnului, beciurile de arme și de ostași, gropile pentru robii, curțile cele mari din mijloc, unde puteau încăpea mii de apărători, turnurile de strajă și bisericuța în care zilnic se cerea fără sunet de clopot îndurarea și sprijinul lui Dumnezeu, nădejdea cea mai tare și apărătorul cel mai statornic. S'aă găsit oase înfrățite în același praf fără nume, hîrburi de smalt cu frumoase împiestririi, care n'aă fost încă cercetate, unelte și săpături, bani, lemnării, inscripții de piatră. Unele se află astăzi jos, la Museul dintr'o mare casă pustie, pe celelalte ți le arată paznicul, un gropar de cimitire, harnic și călduros ajutător al lui Romstorfer, în chiar cuprinsul zidurilor. El știe să-ți spuie despre fiecare colț, să te poarte prin toate rîpile și coclaurile, pe toate crestele și prin toate înfundăturile, și, cînd îți vorbește de mormanul de pietre asupra cărorora plînge sufletul tău, el vede cetatea, din care tu nu vezi decît apărătorii pe cari el nu-știe și de cari lui, Neamțului, n'are de ce să-și pese. Și abia mai ascuți cuvintele lui îmbielșugate de lămurire cînd de pe culme, lîngă ferestuica deschisă în gol, străbătută de vîntul care cîntă și de vîntul care urlă, privirea ți se întinde asupra șesului verde al Sucevei, asupra dungii de argint a rîului, asupra turnului de la mănăstirea Todirenilor, asupra Burdujenilor noi aă Romăniei. Aripile vulturului sînt sfărmate și

jos croncănesc corbii, jos în Suceava, jos în Burdujeni, până departe, foarte departe, în tîrguri ce aũ fost lăcaşuri slăvite ale străbunilor : corbii, tot corbii, mulţi corbii, croncănindu-mi în limbii străine a pustiũ, a iarnă, a moarte....

3. Sînt' Ilie.

În sara luminoasă, cu flori de frig, trăsura merge spre Sînt' Ilie. Trecem podul de la Areni, lîngă care păzeşte stafia lui Despot cu capul zdrobit, lăsăm Zamca, mănăstirea Armenilor, suită pe înălţime, şi înaintăm în Ţinutul de dealuri rostogolite 'n neorînduială, dealuri blînde, rotunde, învelite cu vesela iarbă tînără. E moşia mănăstirii de odinioară a Sfîntului Ilie, decî face parte din fondul religionar¹, şi fireşte acesta l-a arendat Evreilor, — cari aici sînt totul. Ţerani zdraveni, înceţi, tăcuţi ară pentru domnul lor de astăzi, care a înlocuit cu burta, ochelarii şi ifosul său pe Domnul cel vechiũ de colo, din cetate, pentru care se ara cu sabia şi se secera gloria.

Suceava se desfăşură acum în urmă, cu multele-î turnuri. Mai departe e sămănată Şcheia, lăcaşul Şcheilor, Slavilor de demult, cu cele o sută cincizeci ori două sute de case răspîndite şi cu

¹ Aşa se numeşte fondul, administrat de Austria, al mănăstirilor cu daniã de la Domniã şi boierii romîni.

livada ce ascunde locuința *boierului* nou, un Armean, Haritonovici. Îndată ești la Sînt' Ilie.

Mănăstirea e acum o biserică; un zid nou o încunjură de aproape, casele călugărilor s'aũ risipit în praf. Șipotul cu apă bună curge în deșert. De pe dealurile ce strîng de jur împrejur clădirea, a perit toată podoaba pădurilor, care făceau din Sînt' Ilie o mănăstire în codru.

Dar biserica e așa cum a lăsat-o Ștefan, al cărui nume e pomenit în inscripția de trei rînduri, minunat săpată de-asupra ușii. Fațadă simplă, fără sprijin, trei abside, fride scurte sus, lungi fride ce se prelungesc în jos. Ele sînt făcute din cărămidă netencuită, și cîte un rînd în lat e smălțuit verde, albastru, galben. Pe pãrete se vãd încă vechile zugrãveli: ingeri cari se suie la cer pe scara visului lui Iacov și chipul, foarte șters, al Mitropolitului Varlaam, supt care s'a făcut de sigur zugrãveala cea nouă de pe din afară.

Cea d'innăuntru însă a fost văzută și de cel d'intăiũ ctitor. Între sfinți se desfac chipurile lui Ștefan, cu cunună și grele haine arhieresti de aur, cu mîneci largi și guler, — frumos tînãr cu pãrul lung și ochii mari; Doamna Maria, cu trei vãluri supt coroană și lungi cercei de lanțuri, cu haină de brocard roșu, purtînd flori de aur, cu mîneci roșii și mînecare vinete, strînse la încheietura mîinii; apoi tinerelul Bogdan, care,

ca Domn, a dăruit procovețul cusut cu fir, ce se păstrează încă. Alte odoare nu se văd însă nici aici, în urma atitor prădăciunii și restriți.

Și în umezeala înghețată a unei senine seri liniștite ne urcăm prin vâlcele, pe poduri rupte, la Hagigadar, mitocul armenesc, ce stă pe o culme rotundă, parcă ar fi făcută de mână de om, pe un gorgan înverzit, la mijloc de dealuri. În bisericuță se slujește de două ori, numai de două ori pe an; case pustii, dar bine ținute, curate, staū încuiate în curtea închisă cu zid. Paznicul ce locuiește în casa cu streșină de șindilă moldovenească, nu se vede. E o mare liniște din toate părțile, pe cînd soarele, focos, scapătă după înălțimi. O turmă coboară încetinel la vale...

4. Dragomirna.

Pe vreme de soare strălucitor, dar puțin trainic, părăsesc casa primitoare a profesorului Eusebiu Popovici, care m'a găzduit în tîrgul celor mai spurcate hanuri evreiești sau ca și evreiești, și plec spre Dragomirna. Bucuria mea e deplină cînd înaintea mea pe capră văd un stat drept bine călit și o căciulă mare, moldovenească pe un cap aspru de țeran bucovinean, în loc să privesc toate *de pe lîngă* vre-un jidănaș sau jidănoiu

cu laibăr, fără guler și cu pălăriuța soioasă pleoștită pe ochi.

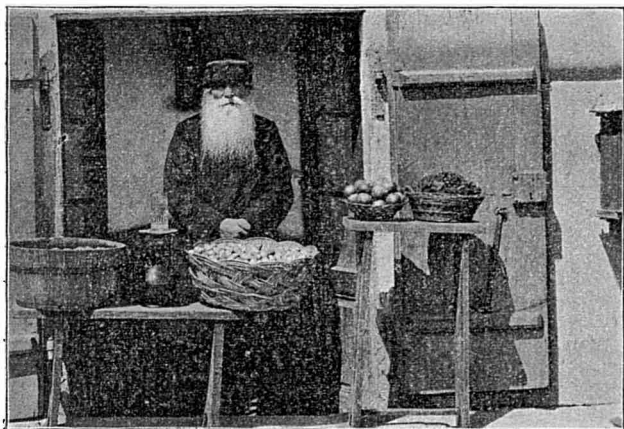
Trecem pe lângă Palatul Comunal, ce se clădește, mare și urită zidire de trufie, care samănă, mai mult decît a orîce alta, a sinagogă, a havră, ceia ce se și potrivește cu felul celor mai mulți dintre locuitori. În față, clopotele sună la biserica albă a catolicilor, din grădină, și de spre Sf. Gheorghe o procesie catolică înaintează cu prapurile roșii în frunte, duse de copii de cor cu capetele goale. E a treia zi de Paști a «Nemților».

Prin aceeași stradă mare, în care roiesc Evreii după mierea unui cîștig sărăcăcios, trăsura se coboară spre Ițcani, de vale, pe țermul Sucevei. Podul de lemn al apeii răsună supt roate: dedesupt, prin rămurișul încă gol de frunze al copacilor de apă, se văd linii drepte de prundiș; parî arată drumuri în apă: peste cîtva timp, Suceava trebuie să fie îndreptată, crușînd locurile vecine de năvala apelor sale crescute.

Ițcanii-Noi, de la gara cea mare galbenă înainte, nu sînt mai noi decît vremea anexării, cînd neamurile lumii aũ căzut asupra Bucovinei. plină pe atunci de păduri străvechi mai mult decît de falnicii «Moldoveni». Aici sînt Șvabi, ca acei din Banat sau din Severinul nostru: ei aũ case mari cu multe încăperi, ferești luminoase, curți pline de hambare și adăposturi pentru vite; cură-

țenia și gospodăria domnesc de la un capăt al satului până la cellalt. Se vede, firește, și acea *Leih- und Sparkasse*, casă de împrumut și economie, care cruță pe oameni de înșelăciunea și camăta Evreului.

Întinderea îndelurată scînteie în strălucirea

Lipovan cu zarzavat.

primăverii nouă. Pe lanuri lucrează Șvabii, arînd adînc, grăpînd bine, sfărîmînd cu îngrijire bulgării, până ce fața ogorului de pămînt negru e ca o catifea.

Maî departe, îngrijirea Austriei de a strînge la un loc neamurile cele maî deosebite, de a preface acest sfînt colțisor românesc într'o expoziție de toate chipurile omenești, — politică

asemenea cu a Romei vechi, de altminterea, cînd colonisa pentru Împărăție și pentru limba latină —, ni hărăzește priveliștea unui sat lipovenesc. Acesta nu e tăiat de drumul mare și n'are nici-un fel de asemănare cu sălașul orînduit al Șvabilor. O biserică urîtă, umflată, copleșită de turnuri groase, care par'că staū să plesnească, biserică albă însă, în loc să fie tărcată, ca o Lipoveancă grăsulie ce este, se ridică în mijlocul căsuțelor risipite. De vale, o altă biserică, din vremile cînd aū venit, după 1775, acești oaspeți, are cuviință de vechime, cu părății ei rău întruchipați și coperișurile moldovenești de șindilă neagră.

Casele sînt după datina românească; destul de mari, zidite binișor, dar curțile murdare și mai mult goale de acareturi. Meșteșugul gospodinei, pe care o vedem la ferești, în cerdace, cu fața rotundă, întipărită de o mare răbdare și supunere blindă, se vădește mai mult văpsind cu roș, cu verde, cu albastru, mai puțin cu alte colorii ce nu bat la ochi atîta, părății, marginile ferestilor, stîlpii cerdacelor. Nu e nici-un desemn, nici-o născocire a minții, nici-un gust, ci numai coloare pusă cu nemiluita, ca să strălucească. Perne roșii, groase, sînt scoase la aierisire și la priveală. Bărbații cu ochii albaștri, părul buhos și barba lungă, care, după vechea lor datină «rusească veche», a crucii cu trei ramuri pe cotor, nu se taie nici-o dată, cu cămă-

Biserica lipovenească din Fintina-Albă (după o aquarelă de Knapp).

șile lor roșii înfoiate, pantalonii spălăciți, înfundați în cisme negre lungi, femeile legate la cap cu testemele pestrițe, rumene în obraji și albe pe fața plină, pașnică, adormită, cu polcuță și fuste numai roșii, albastre, verzi, cu cizme mari supt rochia înfoiată, toți se împacă de minune cu asemenea case și asemenea biserică. Aici e lăcașul liniștei pestrițe și rotofeie, unde nu se bea rachiū nicī vin decīt la gīlceville cele mari, cu bătaie, ale clipei dracului, aici e sălașul harnic unde se vorbește puțin, unde se lucrează răbdător la livada pomilor și la ogorul țarinelor. Mulți dintre bărbați lipsesc de acasă, nu la tîrg, de unde căruțe mari, încăpătoare, trase de cai grași, aduc grămezī de gospodine, trîntite ca plăcintele la copt, ci de-a lungul șoselelor, unde eī fac un meșteșug pentru care sînt vestiți, și pe care l-au făcut și în Moldova cînd s'aū tăiat căile drepte ale trenului, — lucrul șoselelor.

Eī se simt bine pe acest pămînt de îngăduială și siguranță, și nu li pare rău de mama Rusie, sfîntă odată, astăzi, după dînșii, ticăloșită prin eresuri, de care eī, «rascolnicii», oamenii răscoalei pentru lege, «staroviertiī», oamenii credinții vechi, aū știut să se ferească. Vecinii de altă limbă se ajută cu dînșii, și nimeni n'are a se plînge împotriva lor. La Fintina-albă, «Biela-Chernița», o vale din părțile rădăuțene, eī își

aŭ și Mitropolitul, pe care și alți Lipoveni, de departe, vin să-l cerceteze.

Un sat de Romîni e presărat înaintea mănăstirii Dragomirna, care ni arată, în marginea unei rariști de brazi întunecați, turnul cel mare de la poartă, căruia i s'a tufit pe cap în vremile noastre o mare căciulă de tablă, și biserica, din care se deosebește turnulețul suptiratic și un co-periș roșu, ca o cămașă de Lipovan. Satul n'are nici-o însemnătate ; în el locuiesc și mulți urmași ai Țiganilor de altă dată ai mănăstirii, Țigani de casă și de vatră, așezați pe loc, pe cînd alții, sălbatecii Țigani ai drumurilor, trec și azi prin Suceava, cu maimuța, care înlocuește ursul oprit de poliție, cu mica maimuță nerușinată, pe care o tîriie de lanț mărețul Țigan pletos, pe cînd Țiganca, în droaia copiilor veniți la prive-liște, hăulește arii păgîne, pentru jocul fiarelor.

Ziduri și turnuri ca ale Dragomirnei nu se mai văd la vre-o mănăstire a neamului nostru. Turnul clopotelor, împărțit în mai multe registre, are, la dreapta și la stînga lui, aripă de ziduri, străbătute de ferești mărunte sau de crăpături pentru pînda și lovirea dușmanilor, cari erau mulți și strașnici pe vremuri, ca acei Tatarî a căror pomenire e săpată stingaciū pe stîlpul de piatră al porții. La un capăt și la altul, stau

turnate din piatră tare și grea două alte turnuri mai mici, dintre care cel din stînga, zis al lui Barnovschi, după Domnul din veacul al XVII-lea căruia i s'a vărsat sîngele de viteaz bun în Constantinopol, e vestit și pentru încăperile sale ciudat orînduite. O strașnică cetate aceasta, și bătrînul egumen trebuia să facă la o întîmplare ispravă de pîrcălab încercat și fără de frică!

Turnul din mijloc, care cuprinde și un paraclis, la care te suî printr'o îngustă scăriță învîrtitoare, cu miros de mucegaiu, e acoperit de podoabe: rosete de piatră tivesc de-asupra poarta; ele sînt lipite, ca la Cașin, dar mult mai bogat decît acolo, de nervurile puternice ale bolții gotice de de-asupra aceleiași porți; ferestruicile aũ cadre de piatră ca acelea din bisericile lui Ștefan-cel-Mare, și porțița care duce la scara spre paraclis poartă și rosete pe ciubucele fine. Bourul cu gîtlej, în ramă scrisă cu slove, și avînd supt el crucea cu trei ramuri, e săpat aici mai bine decît ori-unde aiurea.

În trapezăria cea mare, unde se hrăniau la un loc, frățește, vechii călugări, două strălucite bolți gotice, ce se unesc pentru a se sprijini pe același stilp de mijloc, arată pricepere și avînt.

Un ctitor cu rîvnă și un ctitor bogat a fost Anastasie Crimca, Mitropolit al Moldovei de la începutul veacului al XVII-lea, care și-a dat toată averea pentru a închina lui Dumnezeu un prinos

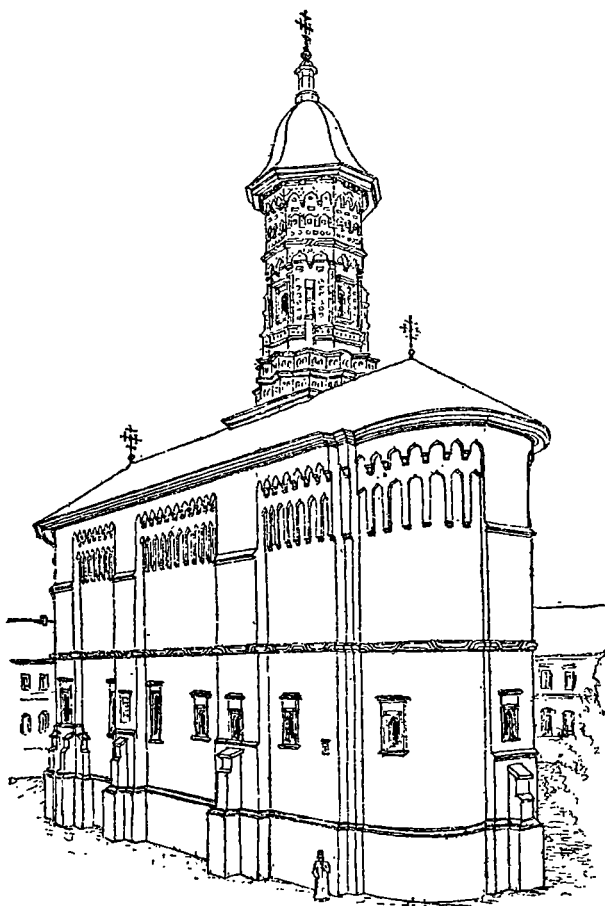

Mănăstirea Dragomirna (după o acvarelă de Knapp).

ca acesta, și meșter a trebuit să fie acel arhitect, de sigur răsăritean, care n'a cruțat nici-una din îndrăznelile și mijloacele de frumuseță ale meșteșugului său.

Vederea bisericii e o uimire de bucurie. E înaltă și îngustă, ca o frumoasă cutie de moaște. Fereștile, mici, colțurate, au cadre de piatră; de fiecare lature se numără șese. Contraforturile, trei la număr, au izbutit să fie ele însăși o podoabă. Două rinduri de ocnite aleargă sus.

Dar juvaierul lucrat cu o iubire fără de margini e aice turnulețul, în muchi, care e poate prea mic, dar în sine alcătuiește o lucrare desăvirșită, pe care n'o întrec nici turnurile, stricate astăzi de reparația d-lui Lecomte de Noüy, de la Trei-Ierarchii din Iași. El se ridică pe o îndoită temelie, sculptată ca o horbotă; cadrul împodobit al celor două ferestui-ci e de o mare bogăție de podoabe. Trandafirașii de piatră sînt răspîndiți darnic, înflorind orice colțișor, și astfel întregul turn pare un surguciū de floare învoaltă. În nuntă, te minunează înainte de toate înjghebarea bolților și imbielșugarea lor în săpături. În pridvor și în pronaos, înalte ca într'o catedrală gotică, zugrăveala cea veche s'a stricat și a fost rău, caraghios, înlocuită ici și colo. În biserica însăși, tot veșmîntul de zugrăveală s'a păstrat însă, și stăpînește sufletul cu un farmec de frumuseță și de evlavie. Pe nervurile ciubucelor

Mănăstirea Dragomirna (după Romstorfer).

împletite, ca acela ce dă ocol bisericii pe din afară, sînt puse colorii de roșu, albastru și aur, îmbinate în desemnuri ca acelea din vechile manuscrise, și același fond de potrivire aleasă se vede pe alocurea și aiurea, alcătuiind cea mai frumoasă din decorațiile ce ni s'au păstrat.

Odăjdii nu prea sînt nici aici ; vremile rele aū împrăștiat și nimicite tot. Pe părăi, supt sticlă, se vād un aier de la Țarul Fedor din Moscova, aier căpătat prin cuviosul ctitor, orī altele de la acest ctitor însuși : de sigur că în alte împrejurări ele s'ar păstra mai bine. Abia cîteva morminte, șterse, în pridvor : unul, cu stema amînduror țerilor, cuprinde pe o fată a lui Constantin-Vodă Mavrocordat, moartă în pribegie. Piatra de mormint a Mitropolitului Crimca, așezată în pronaos și coperită astăzi cu un biet covor, e goală de inscripție.

Călugării cei vechi de la Dragomirna nu știaū, se vede, să mulțamească. Te întrebī ce vor fi știind, ce vor fi făcînd cei de astăzi. Mulțamită, se zice, unuia din ultimii stareți, Ruteanul Kozub, toate ale mănăstirii sînt în cea mai rea stare. De sigur, nimeni nu putea să împiedece chiliile de a se nărui, dar curțile sînt murdare, goale, fără un ogor, fără o floare ; numai unul dintre monahī a. avut gîndul de hărnicie miloasă de a sădi un colț de brădet umbros pentru vremile de arșiță. Paraclisul clădit de Crimca e pustiū și

pătat. Cleiū de praf imbracă policandrul bisericii celei mari. E, se chiamă, slujbă într'însa. Un preot mormăie somnoros în altar, stîlcind foarte moldovenește rugăciunile ; un călugăr, un singur călugăr răspunde din strană, și trei argați voinicî, cari scapă astfel de lucru, staū în locul credincioșilor. Călugării noștri pot fi une ori o pildă bună pentru uniî ca aceștia.

5. Petrăuții.

Apucăm spre Petrăuți printr'o mare pădure de copaci goi de frunze, înnălțîndu-și trunchiurile ca niște uriașe făclii din iarba tînără, bătută cu flori albe, cu brăndușe, cu mierea-ursului vînată, cu cîte un bănuț de aur, cu potire viorii. Ca într'o groapă între casele unui sat românesc ce se desfășură mai departe, cu bune sălașuri gospodărești, se vede biserica lui Ștefan-cel-Mare. Parohul, părintele C. Morariū, un scriitor bisericesc, nu e acasă, și ne ducem singuri spre biserică, spre bisericuța, care se înfățișează cinchită ca o buhnă amorțită de lumină, cu streșina-î mare, ca un coperiș de pene negre, cu părății galbeni, cu turnulețul țuguiaț, în care fereștile fac ca niște ochi de pîndă și muchea dintre ele ca un clonț răpareț.

Două rînduri în cea mai măiastră scrisoare slăvonă spun numele lui Ștefan-cel-Mare și leatul de

1487. Intrăm. Un pronaos și un naos întunecate, umede. Cu făclie în vârful bățului vedem în dreapta, lângă strane, desfășurarea ctitorilor: Doamna frumoasă, Maria fiica frumosului Radu, în veșminte de aur, ține minile asupra a două Domnițe, cu cosițele strinse de cercuri aurite, bătute

Biserica din Petrăuți (după Romstorfer).

cu boabe de mărgăritar. Lângă fiul său Alexandru, înalt, frumos, încununat și înveșmîntat ca și dînsul,—Ștefan, cu fața rotundă, mustața suptire, ochii mari, ține în mîni prinosul bisericii.

Afară ploaia rece bate asupra unor pietre de morminte, scoase de la locul lor, care vorbesc de Aron-Vodă, tovarășul de lupte al lui Mihaï Viteazul, și de anii aceia de silințe și de mărire.

În ploaie printre dealuri trec țeranî pletoși, cu fața îmbujorată de lovirea aspră a picăturilor înghețate. Pe marginea drumului s'a aprins un maldăr de crengi, care zvîrle limbî roșii. În față, supt nori negri, înnâlbește Suceava.

6. Ițcanii. Zamca.

După amiazi mă cobor în Ițcanî la bisericuța Maicii Domnului. Afară de pridvorașul pe stilpi, e întocmai ca Petrăuțiî sau Sînt' Ilie. Are și vrîsta acestora, căcî maicile se rugau aici, cîteva femei nenorocite, încă din al XV-lea veac, decî din vremea lui Ștefan, ba chiar a bătrînului său bunic, Alexandru. Inscripțiî amintesc Greci, Ruși de supt oblăduirea fiului lui Ștefan, Bogdan-Vodă.

*

Apoi la deal iarăși. Tăiem orașul spre Zamca Armenilor. În cale avem biserica Turnului Roșu, — care nu mai e acum roșu —, alt lăcaș de închinare armenesc, care se pare vechiū. Cimitirul nouă al Armenilor e stăpînit de trufașa capelă de îngropare a unei familii foarte bogate, care și-a plătit și un coperemînt de țigle pestrițe ca acela de la Mirăuți.

Zamca e în față, și un strașnic turn, ca al Dragomirnei, ține drumul de către Suceava în pătratul zidurilor sure, ciuruite, rupte, mușcate de războiul de la 1691-99 al lui Sobieski, Craiul

polon, cu Turcii, cu Moldovenii lui Vodă Cantemir bătrînul.

Turnul a slujit decî drept strajă în acel timp, și Leșii, stăpîni pe Suceava, ca și pe Hotin, pe Soroca, pe Neamț, pe Cîmpulung și Hirlău, pe toate mănăstirile Bucovinei, Leșii cari au scrijelat chipurile sfinților și li-aŭ scos ochii în batjocură, aŭ răscolit aici pămîntul, făcînd șanțuri și strașnice întărituri de pămînt până dincolo, spre movila ce se zice «la Șeptelicî».

Ei aŭ găsit în acest loc o biserică armenescă din veacul al XVII-lea, rău clădită, după nevoile slujbei, urit împodobită cu găteli de liniî și flori răsăritene. Intrăm în mica clădire văruită, și în cele două încăperi vedem icoane polone, icoane slavonești și românești, o ciudată icoană armenescă cu Maica Domnului care, în loc să ție pe Hristos la sîn..., îi dă țîță, privindu-l cu ochi mari supt sprincene încondeiate ca la frumoasele Armence din Suceava. Asupra altarului atîrnă o cortină roșie cu slove armenesești de aur.

Curtea mare e pustie; și aici se face slujbă numai de două ori pe an. De cealaltă parte a ei decît turnul cel strașnic, se ridică un zid pătrat, alcătuite din pietre grosolan aruncate, din ferestruici gotici fin lucrate, dintr'un colț, la dreapta, în care se văd un ciubuc împletit frumos, cîteva ocnite, cărămizi smălțuite, așezate în liniî și firide, și un turnuleț drăgălaș în ve-

chimea lui. Supt bolta porții, un Armănaș, fiul paznicei, țipă armeneste și vorbește moldovenește. Cu făclia în mină, urcăm o scărișică învîrtită, și, sus, lingă alte încăperi, ne găsim înaintea unui paraclis, care dovedește prin chipurile de sfinți păstrate, prin podoaba orientală a ușii, prin iscăliturile scrijelate, că a fost închinat slujbei armenesti.

Dar de sigur că Armenii aū primit de la Moldoveni, prin danie saū cumpărare, acest capăt de cetate dărîmată, unde ființă pentru apărători, din vechi timpuri, bisericuța smăltată, în turnulețul frumos al căreia strigă acum, sălbatec, ciorile.

Supt dînsa, pămîntul se prăbușește aprig spre un riuleț, și jos în vale e desfășurată ca pentru cercetare Șcheia întregă, cu cele vre-o două sute de case ale ei.

7. Zahareștii.

Sara spre Zaharești, pe cărăruși pline de lepădături, pe drumuri largi, pe cărări rupte, cleioase, prin hîrtopuri în care pocnesc roatele. Dealuri se suie și se coboară timp de peste un ceas în fiorul de frig al nopții ce se apropie. De pe o culme se văd trei sate: Stupca, Stroieștii și Zahareștii. La acesta din urmă se ajunge prin coclaurile unui drum săpat.

În mijlocul unui sat românesc, o biserică, făcută de urmașii lui Hira, credinciosul boier din

restrîștea lui Petru Rareș. Unul dintre dînșii e chiar îngropat în bisericuța pătrată, care poartă pe ușa săpată nedibaciū două scuturi cu stemă boierească, un X și ceva ca niște foarfeci. O femeie cu picioarele goale, înfășurată într'un mare cojoc, cîțiva copii foarte sfioși staū cu noi în biserica luminată slab de o făclie.

Oamenii mi se par mai îngroziți decît la noi, muți, înfricoșați de această cîrmuire care nu-î iubește și nu-î înțelege, de cîrmuirea cea brutală, desprețuitoare, a «neamurilor», a «Nemților». Satul nu e mai bun decît cele de mijloc de la noi, curțile nu sînt pietruite, nici îngrijite, casele nu staū în rînd, ci între ele șerpuiesc drumuri noroioase. Școala e o barată joasă, scundă, umedă, unde va fi dascăl cine știe ce străin: polon, german, evreū, cine știe ce Romîn smuls din neamul său.

Și în noaptea cu stelele rare mă întorc spre Suceava întrebîndu-mă cine a spus osînda asupra acestui biet neam fără de noroc? Cine și pentru ce păcat așa de mare, pentru ce vinovăție așa de neiertată?

8. Reusenii.

Către Reusenii. Ieșim din Suceava pe «ulița Cutuluș», numită așa pentru că ea a fost deschisă pe un *cut*, pe un colț adevă, din moșia

cea mare a Bosancii, cumpărată de Mihaï Sturdza și arendată astăzi de fiul cel mai mic al fostului Domn al Moldovei unui Evreu. Proprietarul a dăruit locul orașului, care ca mulțămită a numit «ulița Sturdza» o strădiță apropiată.

Mergînd mai departe, se văd pe rînd în stînga turnurile tărcate ale Sf. Gheorghe și ale Mirăuților, steclind nouă-nouțe ca într'un oraș de lux, de ieri de alaltăieri, la lumina nesigură a soarelui de April. Casele Sucevei se mîntuie îndată, și peste ripă cetatea dărîmată își încălzește vechile oase măcinate.

Peste puțin se desfășură în stînga, pe coasta dealului, satul rutean al Ipoteștilor, unde școala din Suceava cucerește pe încetul pe băiații bălanii cu fața moliie, grasă și cu numele greoaie, urîte.

Prin întinderea învălurată se atinge răpede satul Bosancea saŭ al Bosancii. Odată erau aici Romîni și Ruteni, aceștia din urmă avînd sălașe anume, la Viriți. Astăzi a mai rămas numai amintirea acestei deosebiri și cîte o datină păstrată în îmbrăcăminte, saŭ orînduirea părului femeilor, cu codițile aduse înnainte și legate de-asupra frunții. Tot satul vorbește limba noastră, și bălanii ca și oacheșii, oamenii celor două rase dușmane, se duc la aceeași mare și frumoasă biserică nouă, pe care un arhitect neamț a făcut-o după asămănarea celor restaurate din Suceava. Mai încolo te prinde jalea văzînd casa

boierească a Sturdzeștilor stăpînită de un Evreu oarecare, lipsit de iubire și de cruțare.

În aceste părți, Bucovina străină e numai un unghiū înfipt în carnea Romăniei neatîrnate. Pe dealurile din stînga e Ținutul Botoșanilor, cu gara albă a Vereștilor, cu fumul trenurilor ridicîndu-se limpede, cu acoperemintele roșii din Hancea; mai încolo sînt Plopenii, e gospodăria cea mare de la Salcea; Dumbrăvenii se ascund în aceiași lature a drumului. Apa Sucevei scînteie jos în șerpuiți de argint, și lîngă dînsa vezi în vale pata de copaci și case albe a Prilipcăi, vechiū cuib de desertori din rîndurile catanelor împărătești. Iar pe muchea dealului din dreapta, e Ținutul românesc al Sucevei, cu Știrbețul Moldovei rupt din Chilișeniū bucovineni.

Trecem prin Rus-Mănăstioara, lîngă bisericuța de lemn a căreia se mai vede piatra, culeasă din altă biserică dărîmată, care pomenește pe vechii stăpîni ai moșiei, îngropați acolo, Vornicul-cel-Mare Ion Balș și fiul lui, Vasile Stolnicul, mort acesta în 1753. Foarte răpede se ajunge acum la Reusenii.

Ca o catapeteazmă stă un deal acoperit cu vii îngrijite. Supt el se vād case răsfirate, în mijlocul gospodăriilor de țară îmbielșugate. Un mănunchiū de copaci bătrîni arată locul curții boierești. Iar în altă parte, la stînga, se tupilează bi-

serica, ridicată de Ștefan-cel-Mare întru amintirea tatălui său Bogdan, care a fost ucis într'o revărsare de zori de către fratele său vitreg, Petru Aron, de dragul Domniei. Vor fi fost și atunci viile, și la ospăț Domnul petrecea vesel între puțini prieteni, când dușmanii se năpustiră în cămara lui. Viteazul Voevod, de mai multe ori biruitor, fu scos afară, și i se rostogoli capul supt secure

Biserica din ReusenI (după Romstorfer).

înnaintea trădătorului și ucigașului de frate. Trupul va fi fost ascuns răpede în țerna scormonită cu graba muștrărilor de cuget și poate nici nu l-a mai găsit strălucitul său fiu, ajuns Domn al Moldovei, așa că nu-l va fi dus în gropnița cea mare a Rădăușilor. Dar pentru ca să se știe că aici s'a făcut o faptă de sînge așa de ticăloasă, pentru ca să se înnalțe rugăciuni întru odihna sufletească a celui jertfit, Ștefan făcu biserica.

Samănă întru cîțva cu cea de la Petrăuți său,

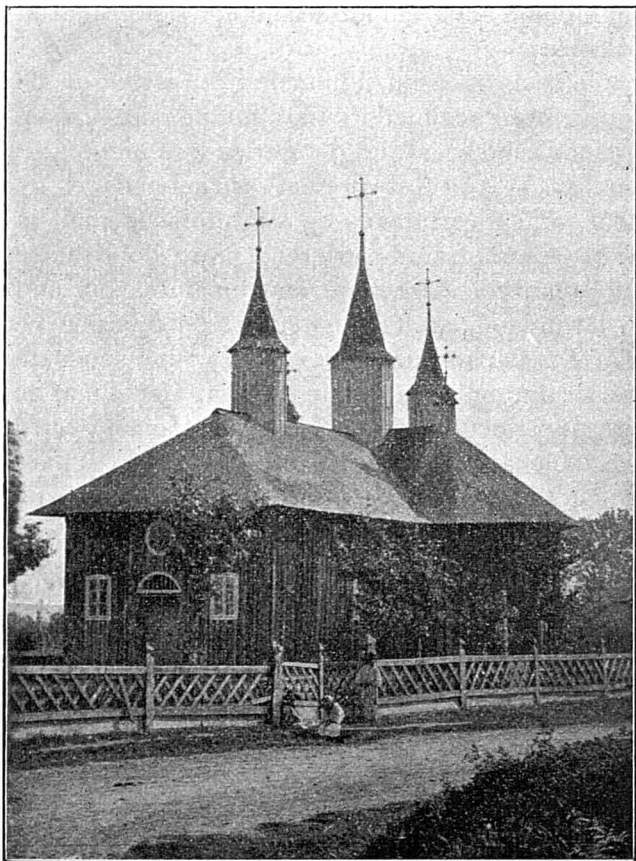
în Moldova noastră, cu biserica de la Borzești. Turn nu este, dar în fațadă e scobit adînc, pe toată lungimea și lățimea păretelui, un loc pentru clopote, unde era și o streșină care le acoperia de bătaia ploilor. Umflătura stranelor pe laturi lipsește. În față e o ferestruică, pe laturi alte două, cu cadre de piatră săpate, cum era datina atunci. Ușa de intrare, acoperită astăzi în parte cu un coperiș urît, are încunjurări de piatră săpată. Ea duce într'un pridvor întunecos, unde zace o piatră murdară, ruptă în două sau două frînturi asemănătoare de piatră, puse alături spre a se pomeni morți din timpurile mai nouă. O a doua ușă, cu cadru pătrat, se deschide în zidul despărțitor, spre naos, unde fereștile sînt prinse pe d'innuntru în nervuri mari de piatră care înalță puternic dungile lor până sus.

Și aici, în acest loc de evlavioasă amintire, a trecut același vifor de nimicire ca și în alte biserici și mănăstiri ale Bucovinei. Odăjdiile sărace, podoabele sînt toate de ieri de alaltăieri; vremea veche a ctitorului o pomenește numa inscripția de de-asupra ușii prin care intri de afară. Toate celelalte s'aũ sfărîmat și spulberat în vînt. Praf des acopere lespezî, icoane, policandre; raze de soare pătrund prin coperișul găurit de vechime și neîngrijire. Cioarele se învîrt croncănind, ca în amintirea omorului celui vechiũ, de-asupra clădirii dărăpănite și

jalnice, unde pripita văpseală galbenă a tămînjit fără milă chipurile sfinților din veacul al XV-lea.

Omorul, dacă nu și numele celui jertfit, dă de lucru încă localnicilor. Parohul, pe care-l găsim gospodărind acasă, lângă biserica fără nici-o gospodărie, — e un fost «prefect» sau șef-pedagog de seminariu cernăuțean, ce s'a întors cu totul la viața de țară, trăind patriarchal între dobitoacele lui Dumnezeu, care ni-a ieșit înaintea, zburdînd și lătrînd, — parohul pomenește de o cruce ce s'ar fi găsit în curtea boierească, unde socoate că s'a întîmplat fapta sîngeroasă. Dar e mai de crezut că locul bisericii a fost ales tocmai pentru că acolo a lovit securea ostașilor călări și pare că-i văd, o clipă, în dimineața încă acoperită de neguri, dînd fuga înapoi, în ceată sălbatecă de bucurie, pentru a duce la Suceava apropiată vestea Domnului nou miruit cu sîngele de frate!

Vechea iubire de oaspeți a Romînilor ne așteaptă la Rus-Mănăstioara, în casa bătrînei preotese, mama oaspetelui mieu din Suceava. Casa, minunat îngrijită, e încunjurată de un cerdac pe stîlpi, și de acolo ochii cuprind, peste apa hotarului, plaiurile și satele Moldovei. Nori s'aună grămădit întunecați, dar pe supt dînșii scapătă o pînză de lumină, ce cade asupra depărtatelor case albe în care nu e stăpînire străină

Biserica din Rus-Mănăstioara.

și în care Românul nu se trufește cînd poate să pară că nu mai este Român. Suceava curge pașnică, bună, fără să arăte prin nimic ce rană a inimilor noastre spală în toate zilele; finanți, jandarmi, ostași o păzesc zi și noapte. Pe culmi de dealuri se văd, de-asupra căsuțelor și bordeielor noastre, de-asupra coperișurilor de șindilă și de stuh buhos, căsărmile lor mari, albe, ale căror coperișuri de tablă scînteie ca o platoșă. Odată a fost vorba să se întărească prin zidiri de apărare acest hotar, scump păzit fiindcă e rău cîștigat, și oameni învățați de la Viena ar fi fost de părere că de nicăiri mai bine decît din cetatea lui Ștefan-cel-Mare nu se pot nimici cu foc oștile năvălitoare ale României.

Granița aceasta de nimica aŭ trecut-o dese ori fugarii de la oaste, iobagii însetați de altă viață, făcătorii de rele, cari voiau să scape de ștreang. Sate întregi, ca Prilipca, s'aŭ făcut dintr'înșii. Alții însă merg rare ori numai. Creșterea austriacă a furișat în inima tuturor celor de aici că România e o țară rămasă în urmă, unde n'ai nimic de văzut și nimic de învățat, o țară cu legi și obiceiuri ciudate, cu viață neorînduită și desfrînată. Ceia ce a zis acel fruntaș bucovinean, Aurel Onciul, care ține astăzi în mîna sa politica românească a țerii, saŭ mai bine pe Romîni din această țară pentru a face politica sa personală, acele cuvinte de neauzită batjo-

cură nemernică, aruncate de un Român tuturor Romînilor liberi, unei întregi țeri unde Academia i-a făcut cinstea de a-l răsplăti cu un premiu, aceia se găsește în măsură mai mică — din fericire mult mai mică — în inimile atîtor și atîtor alții dintre cărturari, pe cînd țeranul, care-și amintește cu drag vremea moldovenească, cînd erau numai de-a lui și aveau slujbași de puteau vorbi românește cu dinșii, el nu mai așteaptă nimic. Nici-odată n'am văzut luminîndu-se fața cuiva la cuvîntul «din România», cum se vede atît de adese ori în Ardeal, unde pare că în fiecare dată lumea, înduioșată, descopere atunci întăiū că este și o țară, o sfîntă și mîndră țară ca aceia. Aici, din potrivă, și cel mai bun dintre noi, cești de aici, poartă ca o pată originea sa din România.

De la noi, pe de altă parte, nu vine totdeauna lumea care, venind, ne-ar înfățișa așa cum sîntem, așa cum se cade să fim. Se trece din Burdujeni, din Dorohoiū, din Folticeni la Suceava pentru a bea bere nemțească, pentru a cumpăra de la Evrei meșteri, cari te tratează cu coniac și-ți deșartă punga, fel de fel de mărunțișuri fabricate în Austria, care se strecoară fără vamă ; se trece apoi pentru cîte un bal evreiesc, la care s'aū făcut poftirile cu dibăcie. Cunoștința lucrurilor bucovinene lipsește cu totul, și am fost de față cu o mirare dureroasă cînd ofițeri romîni vorbeau

alandala de căpitan de oraş (poliţaiu), de «pre-fect» (care nu este aici) şi de «gubernator», pe cînd, din partea sa, fruntaşul bucovinean, în casa căruia ei căzuseră fără nici-o socoteală, pentru a răspîndi nişte bilete de concert, nu se putea lămuri ce înseamnă colorile şi tresesele de aur de pe uniforma românească. Ceî din Bucovina cîntăresc fiecare vorbă, fiecare mişcare, bănuitorî cum s'aŭ deprins şi siguri că ei aŭ cea mai mare învăţatură şi creşterea cea mai bună. Ceî din ţară, trufaşi, «ciocoî», cum li se zice în Bucovina — cutare proprietar mare romîn, care vine în Bucovina ca un lord şi n'are legături aici decît cu Evreii, n'ar putea dormi în pace dacă ar şti cîte blesteme deşteaptă numele său în moşile ce a moştenit aice —, ai noştri, va să zică, din România iese răpede din tonul corectitudinii, vorbesc ca la dînşii acasă, glumesc prea mult, se laudă grozav, destăinuiesc cu graba inconştienţii partea cea mai rea, — şi este totuşi şi atîta parte bună! — din sufletele lor şi închid astfel şi acea portiţă îngustă ce se găsia pentru dînşii în inima fraţilor lor. Mai ales ofîterii nu îngrijesc destul de prestigiul lor, care e şi prestigiul *ţerii*. Unul, în uniformă de locotenent, m'a întrebat dacă în Suceava sau în Putna, cum s'a îndreptat pe urmă, e... nu mormîntul, ci *statuia* lui Ştefan-cel-Mare! Şi el mă întîmpinase vorbindu-mî de scrisul mieu, pe care nu-l cetise,

.....

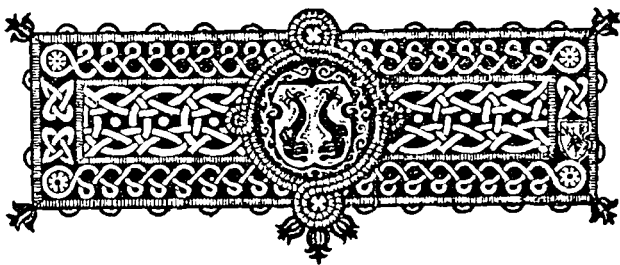
cum nu va ceti nici această pagină, care-l privește totuși mai de aproape decît... *statuia* bucovineană a lui Ștefan-cel-Mare!

Și alt ceva decît finanții și jandarmii din căsărmile albe, decît ostașii Împăratului păzește această graniță: lipsa de conștiință a noastră și desprețul Romînilor bucovineni, care se poate cuceri mai greu decît s'ar putea cuceri cetatea Sucevei cînd în dărîmăturile ei vor sta tunurile chesaro-crăiești pentru înfruntarea și rușinarea noastră.

—————

II.

VALEA MOLDOVEI

1. Părhăuții.

A picurat, a plouat, aș căzut țurțuri și grindină din nouri strașnici, dar cu puțină întindere. La întors, un soare cald, bun încălzia fețele și dezmoția de frig picioarele. Acum cînd pornesc spre Solca, la stînga mea se adună semnele unei furtuni, pe cînd în dreapta ghemuri albe de nori, cu marginile aprinse de un soare ce nu se vede, călătoresc pe senin ca niște corăbii pașnice. Iar vîntul bate de la unii la alții, de la norul negru care se încruntă la norul alb care zîmbește de soare.

Drumul Părhăuților, pe unde vreaș să trec, pentru biserică, trece pe lîngă Zamca cu trei biserici, se îmfundă în vale și străbate întăiș Șcheia. Casele sînt bune, curate acum asupra Paștilor, rare orî împodobite; și podoaba nu e alta decît o stropire din bidinea cu stropi al-

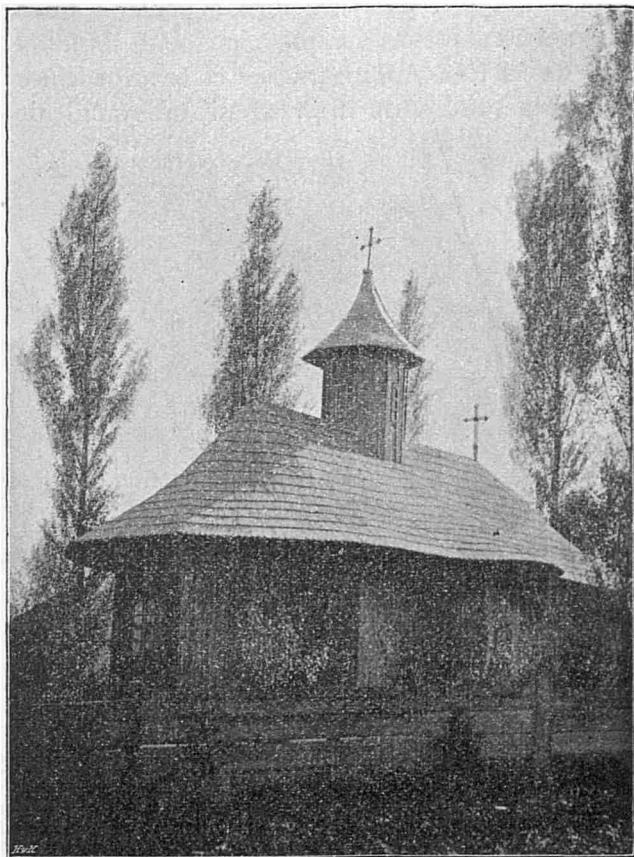
baștri și roșii, de tot urită. Aici mi se spune că sînt acum mai mult Ardeleni, aduși de Cîrmuirea austriacă, după anexare. Biserica e nouă. Satul vechi poate să se fi pustiit.

Pe cîmpul de supt dealul cu bisericile armenestî, o întinsă turmă de oi paște într'o drăgălașă zbeguire a mieilor tineri cu ochii de cărbune. Unul s'a aplecat spre supt, cu genunchile d'innainte înduplecate și, de bucuria hranei, căldurii, scutură coada mărunțică și groasă.

Maî departe două sate unite la olaltă în aceeași comună, al cărei nume e scris și nemțește și rutenește: *gromada*. Încă mai bune locuințe, cu tipul obișnuit pe aici: ușă între o fereastră, de o parte, două ferești de alta, pe lature o a patra fereastră; coperemînt de șindilă, înalt, țuguiat, căzînd une ori, ca gîtlejul unui coif, pe o încăpere mică, joasă; la spate, o cămară. Școală mare, bună, cu cine știe ce fel de dascăl. Dar vād cu bucurie — să nu fie însă la mijloc o iubire de popor ca a d-lui Aurel Onciul în alde «Voința Poporului»? — o «societate pentru luminarea poporului».

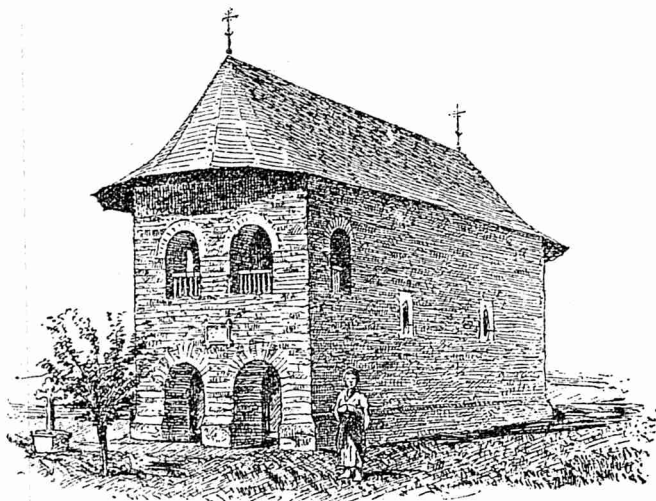
Costina — poate vre-o moșie a lui Miron Costin, care se scria «Costîn» — încunjură cu casele ei o veche curte boierească, cu multe acareturi, a proprietarului român Popovicî.

După dînsa vin Părhăuții, coborîndu-se de vale între garduri de răchită și bune zaplazuri de

Biserică de lemn în Bucovina.

scîndurî. Biserica, la care mă opresc, samănă cu a Mirăuților. Ea n'are turn, și pentru a ținea clopotele s'a făcut înaintea, în locul înfundăturii de la Reusenî, un pridvor cu bolți deschise în care se văd sfinți frumoși și în rîndul de

Biserica din Părhăuți (după Romstorfer).

sus al căruia sună chemarea la slujbe. Biserica e pătrată, afară de rotunjirea altarului, în fund, și pătrunsă de ferestruici ca acelea de la bisericile de sat din vremea lui Ștefan. Încă de pe atunci era aici o biserică de lemn, pe care a făcut-o de piatră, abia supt alt Ștefan, cel Tânăr, la 1522, marele boier și bogatul stăpînitor de

moșii Totrușanul, din Totruș sau Trotuș, care-și îngropase aici mama, Maria, soția, Ana, și o rudă, ce a fost vameș al Moldovei, Anjinco. În tot veacul al XVI-lea și al XVII-lea, ea stătu deschisă credincioșilor de aici și din satele vecine, dar după 1700 ea se pustii — locuitorii dau vina pe Turci — și era să se dărîme cu totul. Astăzi ea are înfățișarea tristă și goală a bisericilor Bucovinei.

Lîngă poartă, pe tăpșanul de iarbă al șanțului, țeranî pletoși, în cojoace, așteaptă să-î spovedească preotul, și de o parte stă o ceată de femei, care stau să li vie rîndul, după al bărbaților. Oamenii sînt așa de speriați aici de cine poartă pălărie, blană și vine în trăsură, încît la apropierea mea sar cu toții în picioare, ciocnindu-se unul de altul ca niște oi speriate. Încet vine către dînșii preotul, Romîn, om rece, care abia răspunde străinului, — poate și pentru că acesta e din România, matca tuturor relelor.

*

Plouă, stă, dar nu se răzbună. Cerul rămîne închis, amenințator. Vîntul bate aprig pe înălțimi, aducînd frig, tristeță și noapte înainte de vreme. Apusul e numai o geană gălbuie în margine.

Drumul se urcă tot mai sus, după ce am tăiat de două ori linia ferată care străbate pustiul

mocnit, ducînd la munte. Inima ți se strînge în atîta tăcere umedă și geroasă, în atîta singurătate de lanuri goale, de păduri de iarnă, de drumuri pustii. Adecă se strînge inima mea, căci badea Gheorghe cu cușma dîrză și sumanul pe umeri, cu gîtul slobod, pufăie din țigară, fără să ia în samă mendrele iernii din April, și mină, iute, dar dibaciū, prin băltațe caii Evreului, care-î dă pentru acest meșteșug 15 «lei», adecă 15 florini pe lună.

Cînd ajungem pe culmea Solonețului, gardurile, casele, tufele de iarbă sînt presărate cu zăpadă. În noapte, rar se vede cîte o casă care luminează dintr'un ochiū roșu de fereastră. Peste sat ca și în ceruri, întunec posomorît, și o tăcere, ca și cum satul ar fi părăsit de mult de frumoșii oameni palizi, supți la față, de femeile cu fețe de patriciene nemîngiate în nenorocirea sărăciei lor, cari treceaū încă, pîrînd niște fantasme din alte vremi, în aierul serii.

Căjvana. Aici luminile sînt mai multe. E sat mare, cu cîteva case înalte, pentru funcționarii și fruntașii locului.

«Mai este pînă la Solca?» Căci e frig și așa o groază de întunec desăvîrșit..

«Mai avem măcar un ceas, mai mult decît un ceas.»

Felinarele se aprind la trăsură, și de-acum înnainte o roată de lumină ne încunjură cînd

străbăteam întinderea pustie. Ea cuprinde pe rînd, chemîndu-le ca din pămînt, case adormite, garduri de nuiele, fîntîni cu ciutură, dar fără roată, numai cu o opreliște, fîntîni cu cumpănă, cruci singuratece în marginea drumului.

Arburea. Păcat că nu e ziuă, că nu e măcar un zîmbet de lună care să-mi arăte biserica bătrînului Arbure, ostașul credincios al lui Ștefan-cel-Mare, care a fost un frate bun al fiului stăpînului său, un părinte pentru Ștefăniță, nepotul de fiu al lui Ștefan, și a fost apoi omorît din porunca Voevodului copil, el și fiii săi amîndoi, în Hirlău departe, fără să li se aducă oasele în lăcașul unde dormiaū mai de mult alții din neamul său.

Aici sint luminî în multe case, dar nu luminî de lampă atîrnată, ci luminî de policandre cu cinci ramuri. Spre acele case luminate se urcă cete de oameni negri în caftane, cu briie lungi și cizme, cu fețe prelungi albe supt căciulî de blană de vulpe. Ei staū în loc și se uită foarte caraghios la trăsura care trece. Iar jos, de vale, e o căsuță care strălucește toată și din care unul cîte unul, se strecoară cei cu caftane și căciulî blănite cu vulpe. E havra: Evreii aū intrat în serbători în satul lui Arbure Hatmanul, care atîrnă de ei.

În vale, tot înnainte, supt o sfioasă licărire de stele, într'o ruptură a norilor, cari, din partea

lor, picură ploaia rece. În dreapta, multe scînteî palide, ca niște ochi de lup. Îndată, roatele lunecă pe pavagiul de șosea bună, între felinarele rare ale tîrgului Solca.

2. Solca.

Mă opresc la un han, ce ar fi nemțesc, după badea Gheorghe, și unde staă la ușă țeranî cu pālării ungurești ca ale Rutenilor ce vînd sîrmă la noi: vorba lor e însă a noastră, românească. O înghețată odaie de oaspeți, cu paturî frumoase de tablă, cu oglinzi și fotografii din «Kolozsvár». Stăpînul pare a fi Șvab, nevasta arată Polonă, slujnica poate fi orice, pe cînd cea de a doua zi e o Romîncă, purtînd pe față pecetea de tristeță palidă a neamului: de lampa atîrnată e legat carnetul de danț de la o petrecere evreiască. Romîniî de la ușă se despart acum supt ferești.

Dorm rău în acest loc singuratec și friguros. A doua zi, înainte de a merge la mănăstire, mă înviesc pentru drumul la Humor cu un birjar creștin, Neamț. Pentru că am cerut un creștin și pentru barba mea preoțească, el îmi vorbește de voința lui Dumnezeu, de cinstea lui creștinească, și-mî ia firește preț ca pentru amîndouă.

*

Solca e o stradă, dar o stradă dreaptă, bine orînduită, destul de noroioasă. În calea mea spre mănăstire nu văd alta decît țeranî de-ai noștri, ca acei de asară, ba chiar și cite o Munteancă purtînd catrința neagră cu margenea roșie. În curți staū căruțele lor deshămate. Oamenii au venit ca să plătească la perceptor și ca să se spoveduiască la preot.

Biserica românească de astăzi, mănăstirea din alte timpuri, domneasca ctitorie a bătrînului Ștefan Tomșa al II-lea, care căuta să-și ispășească păcatele cele multe făcute prin uciderea celor mai mari boieri ai țerii, e acum tocmai la capătul tîrgului, într'un loc unde înălțimile sămănate cu brazî încunjură din toate părțile.

O reparație de mai dăunăzi a dat turnului de la poartă și turnului bisericii coperișurile lor de țigle strălucitoare, de modă bucovineană. Varul a înlocuit de mult toate zugrăvelile. Încolo însă, Solca e și astăzi cum a ridicat-o acest Ștefan-Vodă al măcelurilor de boieri.

De și bătute de multe restriști, întăriturile din bolovanî surî, îngrămădiți destul de grosolan, staū în picioare și astăzi. Dar tîrgușorul a prins în case nouă o parte din ele, un Armean și-a făcut sălaș în cuprinsul mănăstirii vechi, chiliile sînt numai ziduri rupte.

Biserica însă, foarte frumoasă, e bine păstrată. Ferești, cînd mai sus, cînd mai jos, patru la număr,

străbat părății înalți. Două uși sînt deschise: una, care duce din pridvor în pronaos, are un cadru de piatră puternic și bogat, alcătuit din arcade cu arcul sfărmat, cealaltă, care vine după un contrafort, are linii ca pe vremea lui Ștefan, tăindu-se în unghiū drept și, ca podoabe, rosete. Modelul a fost vădit Dragomirna, pe care n'o poate ajunge, nici în îndrăzneala și înfrumusețarea bolților, nici în marea îngrijire a turnului, care aici, în aceleași proporții suptiratece și elegante, e însă simplu, avînd numai obișnuitele ocnițe, în locul rosetelor și ramelor săpate.

Frumuseța, și aceia luată de la Dragomirna, este însă în ciubucele care tivesc, împodobind, toate liniile cu încolăcirile lor, și tot așa poarta largă ce duce din pronaos în naos, și marginile absidei stranelor, și bolta din altar. Zugrăvite cum erau la început, între zugrăvelile sfinților, ele trebuie să fi avut mai de mult alt rost decît acel de astăzi, cînd le acopere albeața de toate zilele a varului.

E slujba din Joia Paștelor: biserica e plină de țeranî puternici, de femeî gătite, — și ei și ele în cojoacele de sărbătoare. Pe două mese se îngrămădesc colacii și sticlele de vin, din care răsar luminările de ceară. La uși stă adunată lumea pentru spovedanie. Preotul spune evanghelia lui Hristos dus înaintea judecătorilor celor răi și fără Dumnezeu: glasul lui se înalță

foarte puternic și umple tot largul cuprins al bisericii.

Afară, un bătrîn strîmb se apropie de mine, văzîndu-mă că ieau însemnări.

— Ce e, domnule, cu contractul bisericii?

— Care contract?

— Contractul acela de care a spus arfiman-dritul că este și la Cernăuți și la Viena. Și zice acolo că biserica trebuie încunjurată cu lemn?

Astfel trăiește în mintea moșneagului gîndul la averile cele mari pe care le-a avut odată aceste mănăstiri și biserici moldovenești și pe care, la anexare, le-a luat Statul ca să clădească din ele casarme și cîte altele pînă să se ajungă la împrejuririle bisericilor.

Moșul cu «contractul» a fost și prin România înaintea de-a ajunge clisiarh aici. A lucrat la cîmp, ca atîția alți «Cordunenii» (Cordun = Bucovina, pentru că ea a fost luată trăgîndu-se, ca pentru oprirea ciumii, un «cordon» sanitar), A călătorit așa pe la Dorohoiu, prin Suceava, prin Iași și pînă jos, la Huși.

— Ba am fost și la Ruși.

— Și ce zici de dînșii?

— Ei, acolo-i mai bine, nu ca în România... Acolo-i pămîntul larg...

Orî ce-i spun, trebuie să fie zădarnic. Și la acesta e înfaptă părerea că peste Prut domnește

Țarul cel binecredincios care face pomană cu «pămînturi largi».

Tinerii cari-l încunjură tăcuți, învață de la dînsul aceasta.

3. Humorul.

Flec spre Humor. Neamțul a venit la timp și începe a-mîi spune pe românește, întitulîndu-mă «cocone», că stăpînul — căci nu e a lui trăsura — are de dus pe mamă-sa la stație la Cacica, de unde trebuie să meargă la Suceava și, dacă vrea s'o iea în trăsura și pe bătrîna...

— E Romîn stăpînul d-tale?

— Romîn.

Fac socoteala, ce se urcă la vre-o trei florini, cu odaia, un ceai, pe care l-am turnat în lighean, un păhar cu lapte, două ouă bune și unul clocit. Mi-o aduce fata birtașului.

— Unde e birtașul?... — La școală... — La care școală?... — La cea jidovească.

Așa fel e hangiul *neamț*, cu nevastă leașcă, al badei Gheorghe.

Romînca din trăsura începe să vorbească acum. E văduva lui Cristea Burdea; și Cristea și Burdea, nume românești bune. Dacă vorbește cam greu, poate o fi bătrîna. Dar cînd e să spuie *el*, zice tot *ea*, și, în loc de *dînsul*, *dînsa*.

Tocmai birjarul deapănă o poveste arătînd o casă pe ulița ce se urcă, la deal, printre clădiri frumoșele: acolo stă un Evreu, care avea o datorie de o sută de lei la un creștin și, neputînd-o scoate de la dînsul, a mers cu revolverul și a tras patru focuri asupra datornicului său; a fost apoi o bătaie, din care Evreul a ieșit cît se poate de turtit. A fost și arestat, dar i s'a dat drumul pe garanție.

— A lăsat-o pe *dînsa*, Herr Goldner, întrebă cu mult interes cucoana de lîngă mine, întinzînd gîtul către răspunsul birjarului.

— Adecă l-a lăsat pe dînsul, pentru că a dat *caușion* nevasta lui, pe numele căreia e negoșul.

— Da, da, pe *dînsa*, și el a dat *caușion*.

Cucoana e decî, cu adevărat, Armeancă. Dar, pentru a se păstra credința în spusele ei de la început, ea arată că merge la Suceava pentru a se închina «Sfîntului» și că la București are multe rude. Știe că sînt din București și, pentru barba mea, îmi zice «domnule parinche», ceia ce auzind «Herr Goldner», schimbă pe «cocone» în «Herr Obere» sau chiar «Hochwürden», — protopop, ba arhiereu curat. Din partea mea, am pînă la sfîrșit datoria, pe care o îndeplinesc cu sfințenie, de a scoate pălăria înaintea tuturor icoanelor, crucilor, și lădișilor cu sfinți, și altarelor catolice din lungul drumului.

Drumul merge drept înainte, avînd un deal

în dreapta și în stînga un vălmășag de înălțimi întunecate de brădet des, păduri ale *fondului* său ale deosebitelor comune din aceste părți. Pe acel deal din stînga se răsfrîă satul Poieni, curat românesc, în aceste Ținuturi care sînt așa de deplin ale noastre. Totuși la Racova, sat mic, fără biserică, sînt Ruși, și pe un ogor sîrguincios deschis împrăstie semințe de cartofi femeii frumoase, roșcovane, cu băsmăli de tîrg pe cap, și chiar copii bălanî, cari lucrează cu multă înțelepciune. Mai la vale, străbatem satul-model al Părteștilor-de-sus, care-și arată în toate inscripțiile și în firma școlii «poporale» firea sa neaoșă românească. În dreapta, suită pe deal, e Cacica, de Romîni, Nemți și Ruși, — cu un început de zidire școlară a călugărilor francesi, oploșiți de curînd aice —, iar de vale stația, unde «Herr Goldner» are chemarea de a coborî pe «cocoană».

Până acolo e încă un «stîlp» de plătit, ca de atîtea ori în Bucovina, unde nu poți călători fără crăițari schimbați. Cucoana nu-î găsește, rămîind plata la întors. O clipă, voisem să plătesc eă pentru drumul ce-l fac de hatîrul ei, și, la gară, între bogatele mulțamiri, ea uită plata, ba, la urmă, uită, la schimbat, coroana ce-mî datorîă pentru crăițarii miei. Cînd o dă, alte binecuvîntări.

— Domnule Goldner, cucoana d-tale are nu-

mai două lipsuri: nu e Romîncă și nu e mama stăpînului d-tale.

— Nu zău, nu; e Armeancă și *soacra* stăpînului mieu, care e Neamț.

Și în altele «domnul Goldner», cu care călătoresc de acum într'o neconținută vorbă, are haz. Solcan de baștină, «băiat sărac», de vre-o cincizeci de ani, roș, bărbos, cu ochii mici, bucuros de băutură și de glumă, foarte credincios, lăsînd toate în seama lui Dumnezeu, prieten mare al berii, dușman al rachiului, nepăsător față de apă, guraliv și cugetător, căci e bucuros că știe a ceti, filosof poporan, cu părerile lui despre orice lucru, mîndru că duce une ori și oameni mari, «directori, comisari», mare anti-semit, care a bătut mulți Jidani, mai ales în România, cînd slujia în Bacău, la d. Radu Porumbaru; prieten al Romînului, fiindcă e creștin și «tot creștinul tot una, tot, tot», el e un izvor nesecat de povestiri, vorbește românește și nemțește pe rînd, — pe amîndouă foarte rău —, și de cele mai multe ori românește-nemțește. Întimplarea cu Evreul de la Solca l-a umplut de durere. În Solca va să zică stăpîn e Evreul, cei vre-o sută de Evrei au în mîna lor cele cîteva mii de creștini. De cînd cu războiul de la *Iapan* mai ales, Evreii au prins curaj. «El vrut face la creștin ca Rusul la Iapan, *mein*

Ehrenwort, cocone». De cîrmuire, Evreii n'aũ frică : primari, notari, comisari, sînt în mare parte Evrei și rãii cu lumea... Ceî cari sînt creștini ieaũ bani — aici «Herr Goldner» mã apucã de mînã și închide din ochi — și fac pe voia Evreului. De meningita molipsitoare de la Gura-Humorului îi pare foarte bine : creștiniî n'or sã piarã, fiindcã-î ajutã Dumnezeu (tocmai trecem pe lîngã un crucifix și Herr Goldner își scoate cãciula jupuitã și spartã, spuind în gînd o rugãciune). Sã fii creștin, sã nu beî rachiũ, sã te închinî la sfinți, asta e datoria. «Lutreniî», Luteraniî, ca aceî de la Pãltinoasa, nu fac așã, și de aceia el, Goldner, nici nu pricepe limba lor, «Es sind Zipser», oameni din Zips, zice el cu despreș.

Am apucat prin pãdurile mari din stînga. Drum cu totul pustiũ, printr'o mãreațã liniște, pe care n'o tulburã acuma nici foșnet de frunze, nici cîntec de paseri. Aici stãtea în timpuri vestitul haiduc Ion Darie și pîndia la poteci pe drumețiî bogați ca sã li dea averea la sãraci. «Herr Goldner» o știe și o spune. «Mein Ehrenwort, domnule parinche ! Dar eũ nu eram pe atunci.»

De vale la Pãltinoasa sînt frumoase cãsuțe cu flori de mașcat la fereștile Nemților. Sasul Loy ține han, iar lîngã dînsul doi Evrei. Slugile sînt

toate Romince, de multe ori de o strălucitoare frumuseță, de care nu-și dau samă. E zi de sărbătoare în Israel, și dintr'un chioșc de lemn se răspîndesc cîntece de lume, cîntate în cor, rîsete, glume. Un flăcău tembel, care spune că a fost bolnav de piept, cere tabac lui *Herr Goldner*, care face întâiü observația că la sărac să dai pîne și apă și apoi cinstește cu o țigară, blăstămînd rachiul și lenea.

Păltinoasa are fierăstraie și gară. O despart de Gura-Humorului numai cîteva lanuri în care lucrează asupra țernii negre unul lingă altul Neamțul cu haine de catifea jupoită și Romînul în cămașă albă.

E aici în adevăr o «gură», o căldare ferită între înnaltele dealuri împădurite, un golf de vale, între înălțimile de brad și fag. Puține așezări vor fi avînd un loc așa de prielnic, de sănătos și de plăcut. Dar Israel rătăcitorul n'a știut să folosească bine aceste daruri. Căci ale lui sînt mai ales acele cîteva strade și ulicioare, drepte, împănate cu clădiri mai mari, ce poartă scutul cu pajura stăpînă, care fac la un loc «Gura-Humora» al străinilor. Serbătorea a curățit stradele: prăvăliile sînt închise în față, dar, negustorii, cari înșală astfel și pe Iehovah, își fac daraverele pe furiș, și «Herr Goldner» știe aceasta și cumpără ca într'o zi de lucru. Trec femeii foarte gătite,

domni în cilindru și pălărie tare și iarăși naționaliști intransigenți cu perciuni lungi, caftane de mătăasă neagră și *streamăle* de coadă de vulpe.

Domnul Goldner e foarte vesel: întreabă pe cutare negustor gros și mulțămit dacă e adevărat că toți Evreii din «Gura-Humora» s'aū umflat, cercetează dacă în acest orașel, unde el vine așa de des, «sînt mulți Evreii». Și ei nu se supără de ce zice bădăranul cu căciula spartă și cu trei rînduri de peteci la genunchi — pentru ca să nu vorbim decît de genunchi. «Da, mulți Evreii!». «Aici, mă rog, nu este nici-o boală.»

Spre capătul cellalt, sînt tot case creștinești: Romîni staū destui în Gura-Humorului, și ei aū frumoasa biserică nouă, în care slujește părintele Brăileanu, un bun bătrîn care cunoaște și iubește România și nu-și ascunde părerile. Dar pe aici sînt tot Nemți meșteri, cu case curățele, înflorite de florî și de copii și de iconițe și altarașe catolice. Coșarul are un adăpost ca un cuib de poet amoretat. Multe case evreiești însă, și stradele sînt de o nespusă murdărie noroioasă.

La stînga, pe o muche de deal, e satul șvăbesc. Iar înnainte, drumul de țară, cu hopuri sălbatece și podețe șubrede, duce peste apa Magherniței și peste alte piraie limpezi, printre culmi și rostogoliri de pietricele, spre muntele Pleșul, trecînd prin Humor. Sînt sus, în mij-

locul muncelilor înalte, în pacea brazilor sămănați rar pe coaste.

Satul mănăstirii Humorului are înfățișarea bună, fără veselie. Case trainice, une-orî, porți mari de lemn, copereminte cu streșina bogată. Cîrduri de vite frumoase, de rasă străină, mugesc înaintea porților.

Mă duce spre casa părintelui un băiețaș, trecut printr'un mare cojoc mișos care ajunge pînă la pămînt. E Gavrilă Onoiu, băiat cuminte, școlar în clasa a patra (maî are de făcut două și apoi în doi ani de două orî pe săptămîină).

— Cum îl chiamă pe învățător?

— Nu știu.

— Dar cum îi zici?

— Eû îi zic «domnul».

Ca și mine, în timpuri...

— Și al cîtelea ești în clasă?

— Sînt în clasa a patra.

— Nu mă, care e maî bun la voi?

— Nicî-unul nu e bun, domnule, ci toți așa de mijloc.

O casă cu frumoase florî pe păreți.

— Cine a făcut florile, băiețele?

— Florile? Nevasta lui Gheorghe.

— Gheorghe și maî cum?

— Și maî nimic: Gheorghe...

Acum văd mănăstirea, pe care o cutreier îndată, dus de părintele Boca. Clopotele atîrnă într'un mare turn puternic, ca acela de la Piatra. Lîngă dînsul stă bisericuța, care nu mai e încunjurată de vechile ziduri, din care n'a rămas decît o ruină de turn făcut în vremea lui Vasile Lupu. Clădirea samănă cu cea de la Reusenî și Părhăuți, căci n'are turlă.

Și aici nu se mai vede nimic din vechia zestre pe care a dat-o în argint și aur ctitorul de la 1530, Teodor Logofătul lui Petru Rareș și unul din vechii boieri ai țerii. Mormintele stau însă la locul lor, și pentru a cuprinde rămășițele lui Teodor și ale soției sale Anastasia s'au lăsat două adăposturi boltite într'o încăpere anume, care se află între pronaos și naos; el se odihnește supt o piatră de marmoră frumos săpată și coșcovită la mijloc ca un sicriu; ea, supt o lespede obișnuită, în stînga. Chipurile amîndurora se văd pe părete, și ele arată cum se îmbrăca pe atunci boierimea.

Logofătul are un fel de căciuliță, ca o beretă de marinar, cu fundul albastru și marginile galbene. Poartă un guler roșu și altul albastru, o lungă haină galbenă cu brandenburguri albastre; pe lature, e o deschizătură cu aceleași brandenburguri.

Ea, în genunchi înaintea Fecioarei, poartă o pălăriuță viorie cu dungă, asemenea cu pălăriile de paie din timpurile noastre; pe fundul ridi-

www.dacoromanica.ro

Grup de țerani bucovineni.

cat e o dungă albastră, și roate albastre se înșiră pe margine. De supt pălărie cade un vâl în colțuri, dintr'o stofă cu liniuțe și puchiței viorii. Rochia în falduri lungi e de brocard de aur, cu mînece roșii avînd triunghiuri de aur.

La locul de cinste al ctitorilor, aceștia aũ zugrăvit însă familia domnească. Iată Petru Rareș, purtînd pe cap coroana de aur cu cinci ramuri: are fața rotundă, barba tînă, părul lung; veșminte arhieresti bogate îl acopăr. Elena Doamna apare de o frumuseță rară, supt aceiași coroană măreață, în haine de brocard de aur, pe fond verde cu mînecele roșii. Un colț de lemn al corului acopere de sigur chipul fiului celui mai mare al soților domnești, acel Ilie care s'a turcit, lepădînd de la dînsul Domnia. Ștefan, cel mic, care a perit ucis, după multe isprăvi ticăloase, apare aici ca un foarte cuminte copilaș încoronat.

Humorul se mîndrește însă cu zugrăveala sa, care a rămas neatinsă și pe dinăuntru și pe din afară, unde numai un părete a fost dezgolit de ploaie. Albastrul seninului stăpînește, smăltat cu aurul cununilor, și cel ce străbate cu ochii multele chipuri, înșirate răbdător după vechi datine, capătă o înaltă părere despre meșteșugul zugrăvelii în timpurile mării noastre.

Din vechime a mai rămas catapeteazma, strălucită sculptură în lemn, bogată și amănunțită, care, împunsă de cari, ar fi menită însă peirii.

De alminterea, o reparație după regula vieneză amenință întreaga zidire minunată.

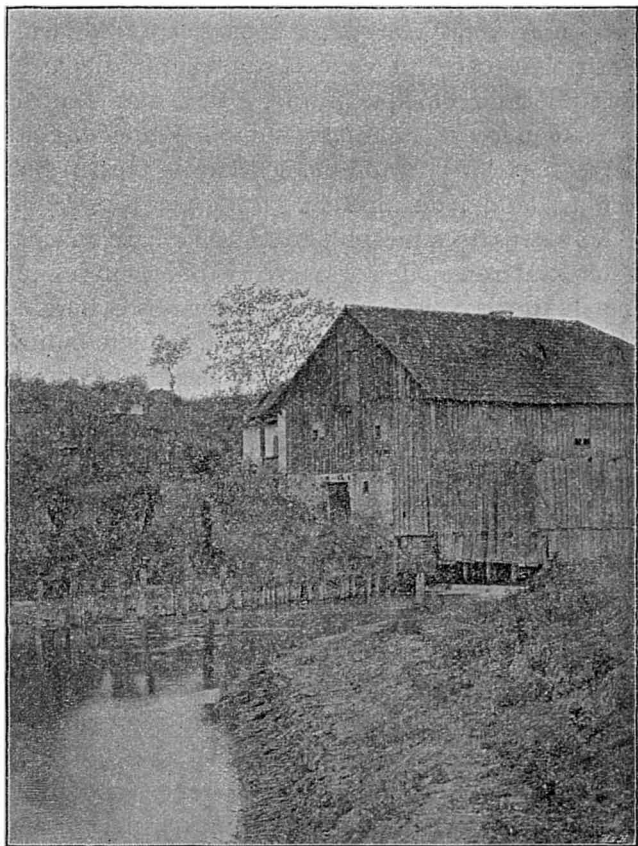
Biserica e astăzi toată plină de prinosuri de aluat, făcut în toate formele: paseri, copăcei, și altele care nu se pot înțelege. Nucii aurite, mere, alune, strafide, roșcove sau «coarne de mare» sînt înfipte în bețișoare.

În locul mirosului tămîiei și smirnei morților e, astfel, numai aroma bună a pînii hrănitoare prin care se ține viața oamenilor.

4. Voronețul.

Până în sară se mai poate vedea Voronețul, care se ascunde în păretele de dealuri din a stînga orașului, unde ai zice că pădurile de brad copleșesc totul. Mă duce într'acolo, nu un Onoiu dintr'o clasă unde «toți sînt de mijloc», ci fetița parohului Zavadovschi, care mă întovărășește de la Gura-Humorului, vorbindu-mi pe drum de minunea săgeților, care au arătat locul de clădire al Voronețului și de cîntările de bucurie ale ingerilor din paltin.

Trăsura trece Gîrla Morilor, care se strecură limpede pe prund, ea rătăcește pe locuri bolovănoase, unde fiecare drumeț are alt drum, înaintea în umbra codrului de brad și trece pe un podeț Moldova.

Colț de țară în Bucovina.

E aceeași apă vioaie, dar largă, senină, pe care o știam din părțile sucevene ale Moldovei. Într'un freamăt măreț, ea merge spre hotarul nostru, de care nu vrea să știe, căutînd departe Siretiul rîpos cu apa gălbie, bătrîn soț pentru această mireasă tînără cu sufletul limpede. Humoreni și Voronețeni culeg păstrăvi pestriți în ochiuri adînci de apă.

Maî departe e pîrăul Voronețului, care măcar acum, în vremea de revărsare a ploilor, nu e de loc un pîrîiaș de desprețuit, ci hrănește harnic Moldova, stăpîna sa. De aici în drumulețe cotite se înșiră casele satului Voroneț. Peste cîteva po-dețe de crengi, căptușite cu ace de brad, se ajunge la mănăstire, în adîncul adîncurilor codrului, în valea cea maî tînuită a văilor muntelui. Mănăstirea, astăzi biserică de mir ca și cea de la Humor, se vede numai cînd ai ajuns lîngă dînsa și-ți iese înnainte părintele Zavadovschi, așa de Român cu tot numele său, așa de gospodar cu toată boala sa, care nu e maî bucuros de nimic decît să-ți arăte, în cele maî micî amănunte, biserica sa, pe care-a păzit-o, a curățit-o și apărat-o cincîsprezece ani.

Ziduri nouă, care se prind de cele vechi însă — cîteva frînturi numai—, ceruiesc un tăpșan înnalt de ruine, de modilci și beciuri adînci, pe care le acopere acum de o potrivă iarăa tînără. În margine păzește marele turn, care era închis

o dată cu două porți de stejar și în naltul căruia atîrnă cele două clopote.

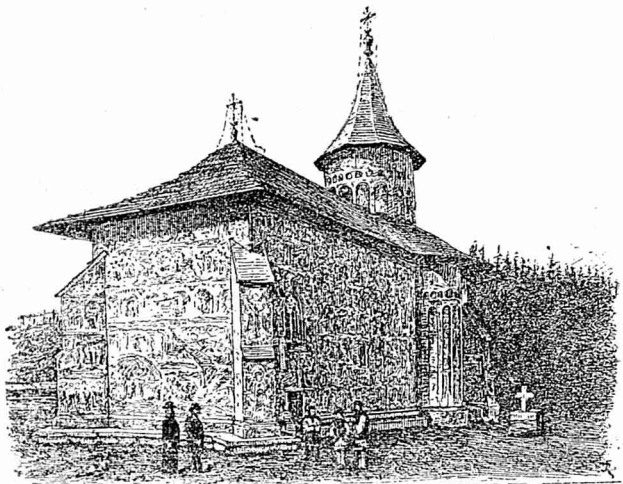
— Auzi cum sună : pare că zic : «Ștefan-Vodă, Ște-fan-Vo-dă !

Biserica aceluï pe care-l cîntă în pomenire veșnică clopotele sale, înnalță un turnuleț cu firide dintr'un coperemînt de șindrilă, care era altă dată împărțit în patru culmi și-l scotea, la mijloc, mai bine la iveală. Două contraforturi sînt în față, două la altar. Ele nu erau la început, ci aũ fost adause pe vremea lui Ilie Rareș poate, de acel Mitropolit Grigorie, care e îngropat ca un ctitor, supt piatra ce-și pregătise, în pridvorul pe care el l-a înădit la clădirea lui Ștefan-cel-Mare, împodobindu-l și cu două mari ferești gotice, ce întrec cu mult îngustele ferestuiçi ale bisericii vechi, încadrate acestea în ramuri de piatră săpată. Și, la rîndul său, Ștefan ridicase zidirea sa de piatră cu trei abside în locul bisericuții de lemn unde trăise în schimnicie acel Daniil Sihastrul din care poporul a făcut sfetnicul zilelor de nenorocire ale marelui Domn, îndemnătorul lui spre luptă și evlavie. Între frumoasele pietre de mormînt se vede aceia care acopere rămășițele umilului călugăr, sfînt țerănesc tîrziũ, pe care l-a dat Moldova noastră.

În trei rînduri s'a zugrăvit Voronețul. Odată Grigorie a chemat meșterii pentru pridvorul său ; altă dată s'a zugrăvit un șir de sfinți pe păre-

tele de lingă intrare ; dar zugrăveala cea mare e și cea bună, și ea acopere cea mai mare parte din afară și tot lăuntrul bisericii.

Nici-odată nu s'a făcut la noi o mai desăvirșită artă bizantină, sfinți mai luminoși și mai blinzi decît aici. Lună întregi ar trebui cercetat

Biserica din Voroneț (după Romstorfer).

cu rîvnă fiecare colț de zugrăveală, fiecare unghiū de împodobire măiastră : nici-un pictor străin n'a avut această răbdare până acum și nici-unul din pictorii noștri, înstrăinați ca suflet și vînduți iubirii de argint, nici-unul din ei n'a călcat aici pentru a se însufleți din cea mai de preț moștenire artistică a străbunilor. Ei așteaptă să li

se plătească scump muncă de boieresc, făcută fără tragere de inimă.

Dar nu e aici numai zugrăveala ca să mărturisească despre simțul de frumuseță al înaintașilor noștri. Strane lucrate în lemn de tisă de un călugăr din veacul al XVI-lea (1577) te întâmpină în pronaos. De-asupra ușii ce duce de acolo în naos e prinsă cu fiare o grindă aurită, săpată cum nu se poate mai frumos, și o bucată din alta, cu zugrăvelă pe fond de aur. aplicat pe lemn, e acum răzimată de strane.

Alt rând de strane, în biserică, sînt darul unui Mitropolit din veacul al XVI-lea, și ele se impun și prin felul săpăturii și prin acela al zugrăvelii. Mesuțele octogonale aveau chipuri de sfinți, a căror frumuseță se mai cunoaște încă. Catapi-teazma scînteie în aur, și toate amănuntele ei sînt minunate. Icoanele mari și mici sînt destul de vechi și, spălate dăunăzi, ele s'aũ destăinuit de o nespusă frumuseță, — cele mai frumoase icoane din cîte s'aũ păstrat pînă astăzi.

În locul îndătinat al ctitorilor văd pe Ștefan, cu păr bogat bălan, cu ochi căprii, Doamna Maria, frumoasă, oacheșă, Bogdan, icoană a tatălui său, și o mică domniță fără nume, cu cerc de mărgăritare pe cosițe, — toți în brocard greu de aur.

Încetul pe încetul, la lumina făcliilor, toate podoabele bisericii lui Ștefan s'aũ desprins înaintea ochilor miei uimiți. Biserica se gătește

de denia Joiî Mari, și, cînd mă uit în urmă la dînsa, ferestucile scînteie ca dungî înfocate. Deasupra, vîntul a dezvălit măreția cerurilor de negru și aur, biserica boltită de-asupra bisericii.

*

Mă întorc tîrziu prin coclauri, în tînguirile vizitiului, care spune despre suferința de toate zilele a poporului său, «cel mai stricat din lume», vîndut Evreului și călcat în picioare de Cîrmuirea care-l desprețuiește.

El nu crede în doftori, ci în babe, de la care spune că și-a căpătat mîntuirea.

— Mă făcusem așa de slab, că nu erau decît oasele de mine. Eram alb, curat, ca pentru moarte. Și baba numai ce mi-a dat o unsoare de m'am uns la șele. Și a doua zi m'am sculat.

— Și n'aŭ aflat doftorii?

— Parcă dacă omul s'a lecuit cu cineva, o să meargă să spuie doftorului?...

Dorm într'o odaie mobilată, la o gazdă de funcționari, romîni, nemți și evrei, frați întru putere și întru limba nemțească, *domni mari* pe acest pămînt de stoarcere și umilință.

5. Spre Vamă.

Negocierile cu tot felul de Jidanî pentru dusul mieu la Cîmpulung său, dacă se poate — și nu se poate, pentru că Sîmbăta de mîni a Evreilor

e și Sîmbăta Paștilor noastre —, până la mănăstirea Putna, țin tărziu în spre amiazi. Lumea umblă în multe părți pentru serbătorile apropiate, și drumul mieu e în mare primejdie de a rămînea baltă. În sfîrșit, un Evreu se sacrifică și-și oferă caii și Țiganul pentru suma cu totul neobișnuită de opt florini pe jumătatea de zi ce mai rămîne. Fiind singur, nu lasă nimic, și ne învoim astfel. Trăsura pleacă după amiazi prin mulțimea strînsă la Humor pentru tîrg și îngrămădită la tărăbile de lumînări, la prăvăliile de pălării cu pene de toate felurile, la circiumile care mîngîie de lungimea postului și gătesc sufletele pentru bucuria Învierii. Bieții noștri oameni se încurcă între dinșii, se zăbovesc, își dau tot banul strîns prin muncă și fac celor ce-î vede cea mai rea impresie. Ceî mai mulți aū fața suptă, ostenită, dezgustată și părul lung eroid filfiie în zădar lîngă această față de durere.

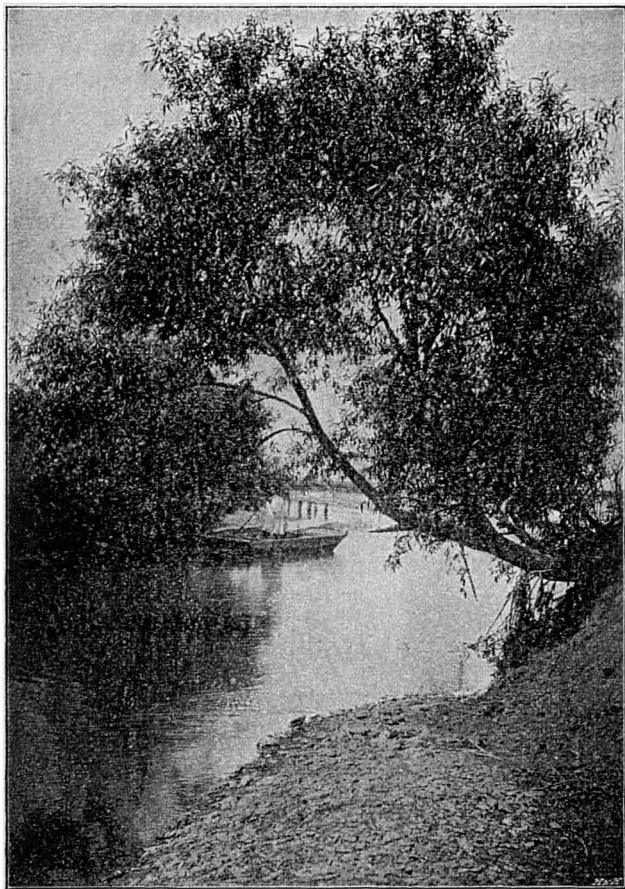
Dealurî înnalte cuprind toată zarea, și orice drum trebuie să se strecoare printre culmile stîlpite cu brazi rari. Cel mare, către Vama și Cîmpulung, către Bistrița decî și Ardeal, trece întăiū apa Humorului, care aleargă iute, albăstrită de seninul ce se desfășură de-asupra. Apă iute, limpede, vioaie.

Îndată, Moldova se vede iarăși la stînga, și la

Bucșoaia o trecem în locul unde, într'un larg cîmp de prundiș, străbătut de vînturi, ea primește dunga de oțel albăstriu a Suhăi. Și de aici înaintea, ea este însă în marginea drumului, ducîndu-se prin această Bucovină hrăpită, din Maramureșul descălecătorului spre acea țară nouă care de la dînsa a primit numele de: Moldova. Între sălcii, supt dealurile puternic clădite, ea-și urmează, clipă de clipă, drumul ei veșnic. De amîndouă laturile ei, înălțimile întind pădurile de brad sau fețe goale, rupte, de stînci lostopănoase și negre. Valea samănă cu acelea de la Apus ale Moldovei noastre.

În fund, munții par că închid orice cale: un nou părete de brazî s'a așternut între ceilalți, ca o piedecă în calea drumeților. Moldova, ce scînteie în vale ca luciul unei săbii de uriaș, nu se vede de unde ar putea să vie. De-a lungul malurilor ei se desfășură însă pe cale de trei kilometri satul zis Vama pentru că aici se ridică vama de către oamenii Domnului, după ce negustorii ieșiseră din îngustimea Cîmpulungului, din cuibul ciobanilor mai mult liberi decît supuși Domniei. Pe aici prin Vama aș trecut atîtea oști ce aș căzut din Moldova asupra Ardealului, și odată, la 1717, Vama a văzut tăbărînd Tătărimea sălbatecă și pe Domnul țerii, Mihaî Racovița, care era silit să o întovărășească.

Întorcîndu-se biruitor în aceste părți, Mihaî-

Colț de țară în Bucovina.

Vodă a ridicat pe dealul din dreapta, la ieșirea din Vama, un stîlp de piatră proastă, cu o inscripție netrainică, ce se înalță și astăzi în mijlocul unei împrejmuiri năruite și pline de multe murdării mai mari decît puii de pisică scăpați de grijile lumii.

Azi Vama are vre-o 3.000 de Romîni și atîția Evrei cîți trebuie pentru a face o impresie curat evreiască aceluî ce străbate numai acest sat, care e, de departe, un tîrgușor, unde țerănimea vine pentru tîrguieli și beții. Sabășul va scoate îndată la iveală și la primblare pe toți acești stăpîni ai vechii «vămî» cîmpulungene, oameni înfloriți, grași în burtă, mulțamiți, cari-și cîntă în minte, clătînd picioarele în cadență. De toți însă, acești oaspeți aduși de mîna Austriei n'ar fi mai mulți decît trei sute, cari aũ însă cele mai bune locuri, și nu numai pe stradă.

6. Moldovița.

O cale ferată cu linia îngustă duce în sus pe valea Moldoviții (poporul zice și Moldogița), ceia ce arată cît e de mult de cînd s'a primit cuvîntul, pe cînd străinii scriu «Moldawitza» și învățații noștri nu știu, pe temeiul actelor slavone, care slavisează și numele de locuri, decît de *Moldavița*. Această Moldovă mică se varsă la Vama în Moldova cea mare, și Bucovina e față

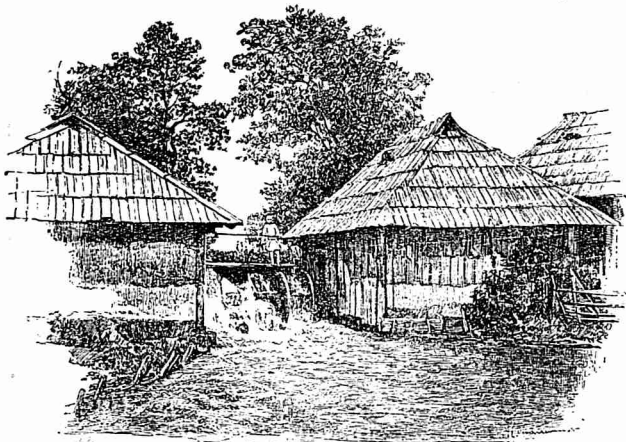
de țara Moldovei astăzi un fel de țară a Moldoviții, care însă nu se poate revărsa unde s'ar conveni după firea și dreptatea lucrurilor. Ea nu e însă un rîu de nimic, un pîrău de munte, ci, măcar în această parte din an, se înfățișează ca un larg canal pentru apele strînse în cuprinsul culmilor. Timp de peste un ceas ea-și va tremura undele în șopot lîngă drumul nostru și linia suptire a căii ferate.

Satele aū pe această linie numiri mîndre: Frumosul, Dragoșă. Ele sînt bine închegate, cu gospodării hotărîte prin legături de prăjină și scînduri, cu case de lemn acoperite cu tencuială și văruiate curat în alb. Așa ceva se mai vede însă și aiurea în părțile bune ale Bucovinei, unde înrîurirea coloniștilor străini a făcut să înnainteze mult vechiul tip al casei moldovenești. Mai puțin obișnuită e rara, măreața frumuseță a femeilor ce trec înfășurate în cojoace, cu carința prinsă înnainte, picioarele înfășurate în cioareci și încălțate cu opinci și ștergarul strîns în jurul capului. Fața e desăvîrșit ovală, nasul potrivit, drept, ochii mari supt sprincene suptiri arcuite, părul bogat, castaniū-închis. Samănă cu Maica Domnului din vechile icoane, și privirea lor are limpeziciunea privirilor de ciute nevino-vate. Bărbații par însă și aici jertfe ale traiului rău și ale beției: toate cîrciumile sînt pline în această zi de înfrînare, care e Vinerea Paștelor.

De multe ori ei par stafiile voinicilor din vremile bune, ai căror urmași adevărați sînt.

Trec une ori și Huțani cu șapci roșii, cu pantaloni roșii, ca niște husari împărătești.

*

Piuă din Bucovina (după «Monarhia austro-ungară»).

Ciudat popor și acesta, care cuprinde tot muntele de la Apusul Bucovinei! Să fi fost ei cîndva niște păstori romîni, ziși Huții, precum celor din Ardeal li s'a zis odinioară : Moții? Din acest nume de «Huț» să fi făcut străinii pe acela de «Huțuli», supt care sînt cunoscuți astăzi? Să li fi schimbat Slavii — dar cari Slavii, te întrebî, de unde, cînd și cum? —, să li fi

schimbat decî Slavii limba lor veche, din care aũ rămas numai cuvinte rãzlete : «brînză», «cofă» și multe altele, pe care le amestecă în graiul lor slav de astăzi? Orî aũ fost totdeauna Slavi, cari și-aũ însușit, odată cu multe vorbe românești, și porecla dată de Romîniî veniți spre dînșii? Sigur este că sînt niște mari bețivi, niște stricați fără păreche și că mor după cirpe roșii.

*

Valea se lãrgește într'un cerc de muncele. Acolo e sat nemțesc, cu nume aducător de noroc, Freudenthal. Bisericuțã albã, copii ascunși în culcușuri de brad, cari strigã «guten Tag», scoțîndu-și golașele capete blonde, fete cuminți, la lucru cu ușa deschisã și ochiî după drumeți. Un falnic jandarm cu sabie, pușcã și chivãrã de postav galben.

Sînt douã Moldovițe. Una era odată mănãstirea însãși, cu robii și oamenii ei de slujbã, așezați în multe cãsute 'mprejurul ei; cealaltã, destul de departe 'n sus, era Slobozia, locul de adãpostire al sãtenilor chemați pe pãmînturile mănãstirii: venirã mai mulți Ruși, și firea lor ruseascã și-aũ pãstrat-o ei și pãnã astăzi. Decî ei se numesc încã Rușiî Moldoviței. Mã opresc la Moldovița-mãnãstire, înnaintea porții zidurilor de cetate, abia rupte de vreme în fațã și

avîndu-și încă un turn de la mijloc, făcut din nou pe vremea turnului de la Dragomirna, cu care samănă bine în toată alcătuirea puternică

Biserica Moldoviței (după «Monarhia austro-ungară»).

și în podoabele — aici, firește mult mai puține și sărace, — de rosete și ciubuce de piatră ; două alte turnuri străjuiesc la colțuri.

De departe, mănăstirea se vădia prin turnul supțiratec al bisericii sale și prin coperișurile

negre îndoite, prin șirurile de ferești ale clădirilor celor vechi, care sînt astăzi locuința unui paroh închis în această pustie desăvîrșită. Dacă pătrunzi în curte, mai vezi în dreapta o parte din casele domnești, cu două rînduri: mai multe ferești încadrate bine, o ușă frumos săpată s'îu păstrat neatînse.

Biserica se datorește evlaviei lui Petru Rareș. El a ales acest loc, la oarecare depărtare de mănăstirea cea veche a bunicului său Alexandru-cel-Bun, și cu cheltuiala lui s'a făcut tot lucrul. Moldovița cea nouă, rareșească, poate sta alături cu Pobrata aceluiași ctitor. Dar ea se deosebește de aceasta prin multe amănunte de clădire. La început e un pridvor de trei orî boltit, care se razimă pe patru stîlpî de zid, pătrați. De aici trecî într'un pronaos destul de mare. Mai departe e cămăruța întunecoasă a mormintelor, și aici doarme supt un chivot ciudat, tivit cu ciubuce și răzimat pe patru stîlpî pătrați, «prea-sfințitul părintele nostru Efrem episcop de Rădăuți», mort în anii 1625-6. El pornise din Moldovița ca și alți doi ierarhi moldoveni, ale căror rămășițe aũ fost aduse de la Scaunele lor vlădicești și astrucate aici.

Biserica însăși, naosul și altarul urmează, rotunzindu-se în trei abside, care sînt exagonale pe din afară și împodobite de partea aceia cu ocnițe și lungî nervure. Cadre de piatră încun-

jură toate uşele, în arc sfărmat la cea d'întăiū, iar la celelalte în unghiuri drepte.

Lumina vine pe cîte două fereşti gotice şi două altele mai mici, pătrate, de fiecare lature, afară de ferestruia altarului. Contraforturi sprîjină părăi. Un singur turnuleţ, cę acela al Voroneşului, se ridică de-asupra boltirii naosului.

Dar minunea e şi aici ca şi la Voroneş şi, în parte, la Humor, zugrăveala, despre care se spune anume că a fost făcută în anul 1536, cu un an înainte ca ctitorul să-şi piardă Domnia. Ea samănă aşa de bine cu aceia de la celelalte două biserici pomenite, încît trebuie să se creadă că a fost făcută de aceiaşi meşteri în tustrele lăcaşurile. Păstrarea e desăvîrşită, şi luptele pentru cucerirea Ţarigradului, atacat de Ieniceri călări şi de Spahii cu cealmale, par zugrăvite ieri. A suferit numai părătele pe care de obicei ũ bate ploaia şi acele locuri unde şi-aũ zgîriat numele atîşia drumeşii cari, neputînd lua o amin-tire frumoasă, s'aũ simşit datorii să lase una urită. Sus de tot, în litere mari, s'a veşnicit «Blanc Albert, étudiant en droit, le 15 mai 1838», unul dintre cei mai vechii din veacul trecut ; dăunăzi cete de Jidanii aũ batjocurit în acelaşi chip zidurile bisericii lui Rareş, în care vedeau numai o antichitate interesantă a «patriei» lor Bucovina.

Între ctitorii, zugrăvişii pe părătele din dreapta al naosului, se vede Rareş cu coroana înaltă,

împletită, în haine lungi și largi de brocard cu florile de aur țesute pe galben. Doamna lui, Elena, Sîrboaica, fată de Despot, poartă, cu aceleași veșminte scumpe, coroană grea, de aur, cu cinsprezece ramuri, împodobită cu pietre scumpe și mărgăritare ca și marginile aurite ale rochiei. Gîtul e prins într'un guler roșu, colțurat și un lung vâl cade pe amîndouă laturile trupului. Copiii se văd amîndoi, în vîrstă de vre-o zece ani: Ilie și Ștefan. Asămănarea între aceste chipuri domnești și cele de la Humor arată că Domniile nu se zugrăviau cu o față oarecare, ci că meșterul căuta să prindă însușirile deosebitoare ale chipului lor: Elena are aici fața lungăreață, dar plină și ochii mari, cu coada prelungită.

Dacă nici aici nu sînt odoare, multe din podobebele vremii vechi s'aun păstrat, și ele sînt întocmai ca acelea de la Voroneț. De-asupra ușilor se văd încă grinzile originale, săpate și acoperite cu aur. Strănilile de tisă, tari și lucii, ca de un fildeș galben, aun aceleași săpături făcute de un călugăr din veacul al XVI-lea, care și-a scris numele pe o foaie de pergament lipită de lemn, și astăzi foarte ștearsă. Scaunul vlădicesc e lucrat și aici în roate și colțuri, frumos colorate; de două ori se vede stema bourului, așa cum se făcea pe vremea lui Petru Rareș, cu întregul cotor al gîtului. Mesuțele în muchi, foarte dezgolite însă de stucul lor aurit, s'aun păstrat și

aici amîndouă. Catapiteazma e însă mult mai nouă și decî mai pre jos decît cea de la Voroneț: e din aceeași vreme cu icoanele împărătești, lucrate cu o îngrijire deosebită. În altar se mai ține un frumos pomelnic în triptic, făcut pe la anul 1600 și împodobit cu stucaturî aurite.

Moldovița veche e ceva mai încolo, pe un tîpșan de supt dealurile înnalte, chiar de-asupra apeî Moldoviței, ce gilgie e în vale —, pînză ușoară, ce tremură. S'a păstrat mult din zidurile cu totul grosolane, făcute dintr'o îngrămădire de lespezi de toată mărimea și culoarea, legate cu ciment slab. Îți dai samă că era un pridvor cu ferestuiți rotunde, cîte două de fiecare parte, un pronaos cu două ferești mai mari și cu două bolți de gropniță, apoi un naos cu alte două ferești, și altarul. Se mai vede ceva din temeliile unui turnuleț. Icoana hramului, Buna-Vestire, se cunoaște bine pe o ușă, ca și cîteva chipuri de sfinți, la altar.

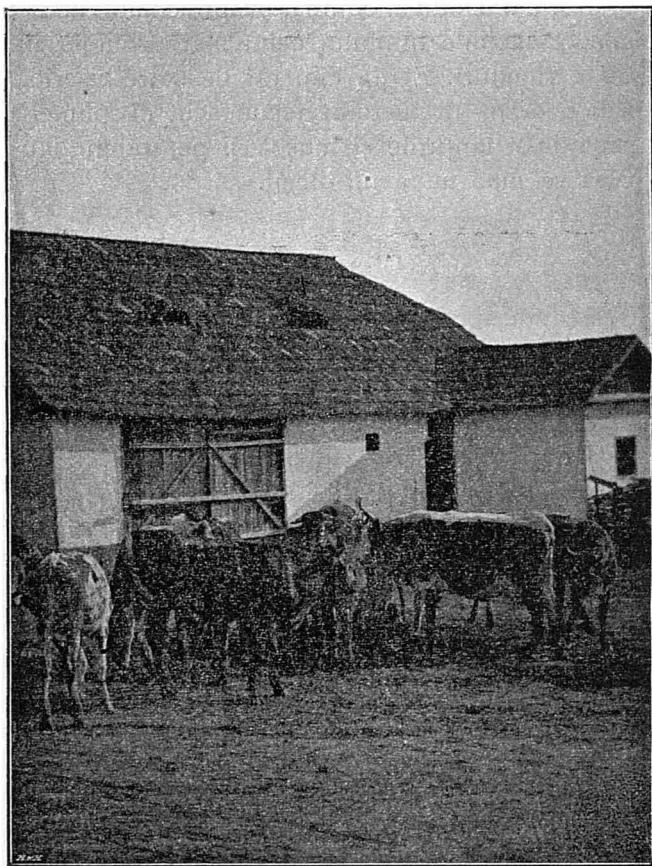
Aceasta a fost una din cele mai vechi biserici de zid ale Moldovei. Astăzi, după ce aŭ luat-o șivoaiele unei primăveri sălbatece, ciobanii își fac focul de vreascuri supt bolta gropniților, și toporași sălbateci cresc în altar, pe cînd copaci vînjoși și-aŭ făcut locul aiurea. Moldovițenii știu să spuie despre duhurile ce umblă aici în nopțile negre, despre luminile ce se aprind

năprasnic pentru rugăciuni nelegiuite la care vin morții, părăsindu-și odihna, despre comori ce zac supt rădăcinile bradului celui mare zbcunit între dărîmături. Eî țin cîni răi de către biserică, și la vederea drumețului necunoscut eî spumegă rupîndu-și lanțurile și mușcă și pe stăpin dacă vrea să puie mîna pe dînșii.

7. Cîmpulungul.

Înapoi spre Vama, printre cîrciumele unde băciuiesc aceiași oaspeți pe cari i-am găsit la sosire. Se plătesc doi stîlpi de drum la doi Jidanî, pe cari-i îndemn să învețe românește în țara Romînilor. Unul, un copil, rîde, iar cellalt, bătrîn habotnic, mugește înaintea ofensei ce i-am făcut și pleacă scuturîndu-și de mînie perciuniî albî.

Cutreier Vama în lung, printre multele cîrciumî murdare. Mi-e silă să ieaŭ un păhar de apă și merg să-l cer la preotul romîn de la biserica de lemn, în casa căruia mirosul de cozonaci proaspeți se înnalță prevestitor al Paștilor. Pe lîngă «stîlpul lui Vodă», ridicîndu-se ca un mormînt turcesc într'un cimitir părăsit și pîngărit, apuc pe vechea «cale împărătească», ce duce, strecurîndu-se printre munți, spre intrarea bistrițeană a Ardealului. Prin negura de întunerec a serii cu stele puține și pete groase de nori, înălțimile se prezăresc ca niște gheburî de

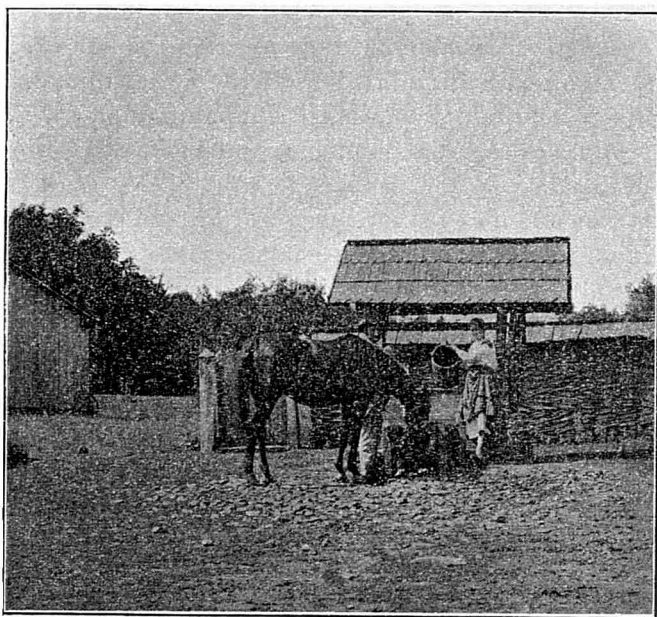
Gospodărie bucovineană de la țară.

cămilă, una după alta, mai mult goale său presărate cu brazî. Pe vale, casele satului Prisaca mărgenesc drumul, și vederea se coboară, fermecată, asupra șerpelui de oțel ce se ivește în vale și care e Moldova. Apoi nu mai sînt sate. Drumeții se întîmpină rar, în cară ce lunecă șterse, ca niște umbre. După vre-un ceas numai, încep cele d'întăiu case ale Cîmpulungului, care se tot deșiră între muncelile cu brazî, lătos și nesfirșit.

Nu sînt nici felinare în acest Cîmpulung vechi; femeile îmbrăcate ca la munte, pe cap cu ștergare albe de pînză de casă, oamenii în sumane, cu pălării largi și vițele lungi de păr uns, Nemțoaicele în haine de oraș merg pe dibuite său se ajută cu felinare de mîină, ca în timpuri de tot vechi. Lumina făcliilor prohodului dumnezeiesc aprinde fereștile bisericii de lemn a lui Ioan Teodor-Vodă Calimah, Domn al Moldovei în 1758, născut în Cîmpulung, dintr'un Orheian și o femeie de acestea cu catrință, cioareci și ștergar, femei puternice și suferitoare, dar fără frumuseța acelor de sus, de pe Moldovița.

Felinare șubrede, de modă veche, cu petrol aruncă chiorș puțină lumină: altfel sînt dese în strada mare, ce se deschide acum, cu prăvălii impunătoare și pavagiū bun. Biserica cea nouă, de zid, cu multe turnuri și turnulețe, a Romînilor,

într'o grădină publică, e o clădire ca pentru un oraș mare. Tot așa și frumosul Otel Comunal, unde jos e cîrciumă, cafenea și restaurant, în

La fîntînă.

care pirotesc lucruri și oameni, Nemți și Evrei.

Acolo am petrecut o noapte rău dormită, în care somnul m'a prins numai pentru a visa că d. Tanoviceanu, profesor de drept la Universitatea din București, scrisese o mare prostie, pe

care e  o cetiam cu deosebită plăcere, — ceia ce arată cît de apropiate de adevăr sînt unele visuri.

Gîndul de a merge la Putna cu trăsura a trebuit să-l părăsesc. Chelnerul evre   m  adusese noaptea un birjar, care-mă vorbea din întunerecul netulburat de lumîn rica odăii mele pentru a-mă spune că a a un drum, cu Sabă   i Paști, costă optsprezece florini, de două ori cât s'ar cuveni.  mpotriva legilor egalitare ale Bucovinei l-am trimes să se spele  i am ales trenul.

Aseară-l văzusem sosind, t r nd un lung  ir de vagoane în mijlocul nopții negre. Linia porne te de la Hatna, atinge Costina  i Cacica, Humorul  i Vama, ca să vie la C mpulung. De aici el nu mai are a face cu drumul împărătesc, ci- i are calea lui deosebită,  ndr zne  tăiată  i cusută cu poduri printre muchile de mun i cu ciucuri de brad, de-alungul  erpuiii apelor albastre ale Moldovei, printre c su ele albe ale C mpulungenilor din C mpulung  i ale C mpulungenilor din satele vecine. El atinge mai departe Sadova, de unde a  venit de sigur str mo ii Sadoveanului nostru, Pojor ta, vechi cuibur  de oieri pleto i,  i apoi,  nfundindu-se spre hotarul nostru pe aceia i cale de apă, el ajunge  inta sa, Dorna. Adecă Vatra Dornei,

căci Dorne sînt mai multe: la noi chiar, ca Șarul Dornei, orî în Bucovina, ca Dorna Cîndrenilor, urmașilor lui Candrea.

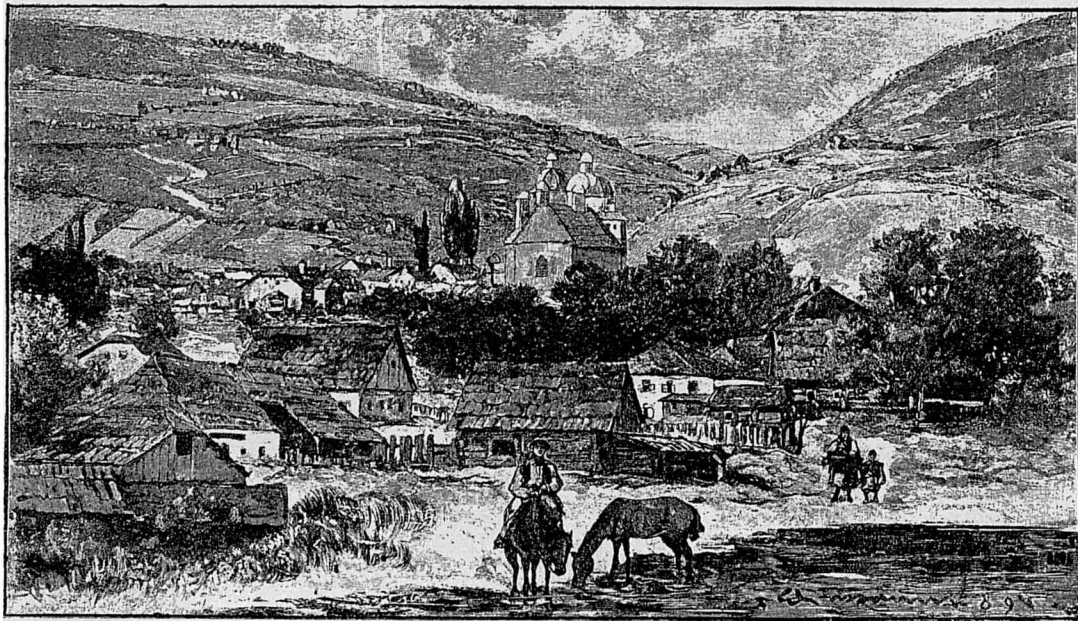
Vatra, înzestrată cu strade pietruite și împodobită cu cheiuri, e un mare centru evreiesc, numai evreiesc. Otelul comunal, clădit din banii unui proces cîștigat de tîrgoveții romîni, e ținut de Evrei. Ei aū și băile Dornei la care vin

Stînă (după «Monarhia austro-ungară»).

mai mult Evrei din Romănia și Bucovina. Ei aū birjile care duceau odată, cînd n'ajunsese linia pînă aici, la Iacobenî, cu casele lui de lemn, la Valea Putnei, așezări mărunte de Muntenî. Și astăzi aceste birje înnaintează în Ardeal pînă la Bistrița.

Drumul se înfundă în munte prin Căndrenî și Poiana Stampei, printre căsuțe, biserici de lemn ale Romînilor și *propinații* evreiești. Romîni și cite o ceată de Ruteni — cari nu lipsesc nici

Dorna-Vatrâi (după «Monarchia austro-ungară»).

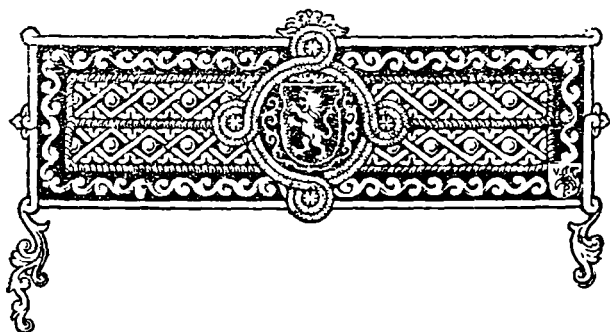
www.dacoromanica.ro

pe aice — străbat drumul din vale. Țigani poposesc pe la crîșme.

Păduri dese, foarte bine ținute, te încunjură pe alocurea. Ajungi în Ardeal fără a trece prin piatra goală. Dar în toate părțile pămîntul se sapă în cazane și culmi, și vara, cînd iarba e înaltă și verdeața blîndă a fagilor se îmbină cu întunecosul verde al brazilor și molizilor, priveliștea e de un nesfîrșit farmec, care pentru noi se unește cu durerea lucrurilor scumpe ce s'aũ pierdut.

III.

VALEA SUCEVEI

1. Spre Rădăuți.

Trenul pleacă din Cîmpulung la 6 ceasuri de dimineață, și sînt în clădirea mărunțică a gării înainte de a răsări soarele. Geamantanul mi l-a adus argatul otelului, care se scoală la 3 și jumătate, se culcă la 11, face tot lucrul cel greu, «bate berea», meșteșug pe care nu-l știe nici stăpînul, și ia pentru asta... cinci florini pe lună! Îl cinstesc cu o coroană, care-i pare căzută din cer.

Pe băncile de-afară, așteaptă un moș, ca un Logofăt al Măriei Sale Ștefan-Vodă, o bătrînă scorojită care a venit de la Humor să-și vadă băiatul bolnav în spital, și o fetiță pe care moșul o duce de Paști acasă.

Se întinde o vorbă așezată, moldovenească, cu povești lungi despre flăcăi cari și-au sfărmat piciorul :

— Ion îl chema pe flăcăul ciala, zice baba.

— Nu, îl chema Leon.

— Era Neamț atuncea?

— Nu, așa-î zicea lui.

Baba stă și se gîndește:

— Loghin îl chema pe flăcău.

Și moșul se adîncește în gînduri.

— Da așa, Loghin.

Fetiței îi e frig și, de cîte ori se uită cineva la dînsa, ea tot rîde, despre aceia.

— I-î frig copchilei, zice baba.

— E! frig, răspunde moșul. Și, dacă i-ar degera urechile, găsește ea și altele.

Pe încetul se strîng jandarmi, finanți, țiind la braț iubite cu lacrimile în ochi, Nemți cu pălăriuță verde, funcționari, Evreice care se leagănă pe șolduri. Și tot buclucul pleacă spre Hatna, în cea mai senină, limpede și sfîntă din diminețile senine ale muntelui românesc.

*

De la Părtești înnainte, linia care urmează vioiul Soloneț iute, se ridică împreună cu acesta, îndreptîndu-se spre nodul de trenuri de la Hatna. De mult nu se mai vede pata întunecată a bradului și trecem între cîmpia bine arată și între înnălțimile tot mai slabe, care vin de la Cacica. E partea de învălurări line a Bucovinei. Supt dealurile acelea văd încă odată, acum la calda

și buna lumină a soarelui, bătrîna biserică a Păr-hăuților, gălbuie-neagră ca o veche țeastă de mort, goală, tristă ca și dînsa. Lumina cea mare pare că se ferește de dînsa, și abia o rază o să-rută din treacăt.

Înainte de Hatna, Suceava scînteie într'o dungă largă argintie, primind însă tot soarele

Clacă (după «Monarhia austro-ungară»).

dimineții. Și aici ea trece senin, fără neastîm-părul Moldovei muntene, printre sălcii. Întinsul șes verde, mărgenit de dealuri joase, împiestrit cu drumuri fugare, înnălbit de case, înnăsprit de arbori, o ține ca'n palmă, ca pe un copil a-lintat și cuminte.

La Hatna, se îmbulzește tot felul de lume în gara joasă și murdară. Trei familii cu înfățișarea distinsă s'au întilnit în Restaurant. Recu-

noaștere, amintiri, glume... Bărbații au tipuri austriace desăvârșite, austro-iudaice mai bine, cu pălăriuțe, mustăți cîrligate, dungî de favorite. Mersul, căutătura, ifosul arată pe desăvârșitul funcționar austriac. Femeile au vioiciunea, eleganța, grația Romîncei, sporul ei de vorbă felurită și cochetă. Un copil, adus ca să-l cunoască și ceilalți, aleargă la cea mai tînără din Doamne, căreia ceilalți îi spun *Tuța* și o chiamă «mamă». Cînd va fi mare, acest copil oacheș va purta pălăriuța, își va lăsa favorite, va încîrliga mustățile sale negre, va vorbi nemțește cu toți ai lui ca și cu străinii. Dar acum i se îngăduie, lui i se îngăduie să fie încă Romîn...

Cu toată trăinicia rasei sale, cu toată buna lui stare relativă, cu toate arăturile lui de cartofi și de trifoiu și vitele lui de Algau și de Svițera, țeranul romîn din Bucovina mi s'a părut greu rînit în puterea lui de viață. N'am văzut la el vînjoșia încrezătoare, aierul de «nu mă dau pe nimeni» al Olteanului ori Ardeleanului. De-o parte, Evreul îl înșală, îl chiamă la vițiu și-l ține în el; de alta, Cîrmuirea îl înzestreză cu funcționari străini, și evreii, cari nu-l scot din *tîo* și *ho*, cari-l privesc ca pe o vită de muncă, ca pe o vacă de muls pentru Vistierie, ca pe o rămășiță, de oarecare folos totuși, a trecutului de barbarie moldovenească.

Și «inteligența» ?

Învățătorul e pentru toți copiii din sat, și pentru al Neamțului, și pentru al Rusului, și pentru al Evreului. El e supravegheat bine, și știe aceasta. Umblă și omul după vre-un loc mai bun, cu leafă mai mare, și ce n'ar face pentru aceasta? Perfect funcționar !

Preotul e dese ori mai bun, întru aceia că are legături cu sătenii, cari-l *vreaū*, că știe de nevoile lor și poate-î și ajută. Dar și el cîntărește 'n fiecare zi în ce chip ar putea ajunge 'n vre-un sat mai bun. În casa lui abia dacă vezi cîteva cărți vechi românești, căzute la el cine știe cum, fără nici-o alegere, apoi predică nemțești, rutenești... Nici-o revistă culturală ; în Bucovina ea nu este, căci «Junimea literară», încă nedeplin hotărîtă ca îndreptare, e o revistă pentru studenți, pentru altă «inteligență» și are foarte puțină literatură curată. Cele din țară, cele mai ieftene, mai pentru popor, *Sămănătorul*, *Albina*, nu se văd. România doar, cum se știe, e o țară barbară... Și apoi preotul bogat nu poate avea dărnicia săracului : orice e prea scump pentru dînsul. Era odată *Deșteptarea*, ziar naționalist al «boierilor» ; se făcea și cîte ceva literatură în el, și acolo auziseră cîțiva preoți bucovineni, cari n'aveaū nici «Istoria lui Ștefan-cel-Mare» său, dacă o aveaū în dar, n'o cetise, de numele mieū. Acum nu mai e nici «Deșteptarea», ci a rămas doar

foaia de sfaturi pentru gospodărie, de ispitire pentru alegeri și de insulte a d-lui Aurel Onciul. Aici a ajuns lucrurile : prin «Voința poporului», numai prin ea, sau prin «Agriculatoriul» al guvernului, prin «Candela», foaia bisericească, scrisă pe jumătate în rutenește, e represintată presa românească din Bucovina.

Și apoi, ce vreți? și preotul e un funcționar model... Un titlu, o decorație, o înaintare, acelea nu le poate da bietul neam românesc, în care și acest preot vede niște «proști».

Cu atât mai mult însă intelectualul, profesorul, funcționarul. Se fac, adevărat, societăți pentru ajutorarea studenților săraci, se împart, ce e drept, ajutoare, nu se rîde de copiii în sumane, cari vin la liceul, în parte românesc, până la un număr de clase, din Suceava; cutare *vornic* de sat a împlinit până la șese clase de gimnasiu.

E ceva. Dar chiar cîte un om ales din toate punctele de vedere îți va spune serios că «Romînul e cel mai murdar dintre popoare», și de la alții vei auzi cam tot de acestea. Creșterea austriacă, din care iese spirit de clasă, fetișism față de Stat, iubirea bunurilor materiale ale vieții, aceasta și-a pus pecetea pe suflet. Încrederea în popor, în Romîניה toată, în alt viitor, nu se vede. Și fără aceasta nu se poate face nimic.

Cu atât mai mult, cu cît un alt spirit de peire

se amestecă. Pentru acele bunuri materiale oameni nu se iubesc între sine, și dușmăniile orașelor despart clasa conducătoare a Românilor în familii izolate, care nu se cunosc sau nu se prețuiesc.

Ici și colo, vezi câte o «societate de lectură» în sate. Așa făcut-o studenții, odată, în vremuri de avânt, când ei vedeau altfel lucrurile. Întemeietorii acestor cabinete de lectură vor fi fiind însă astăzi funcționarii de aceia cari cred în guvern și în leafa lor și vorbesc nemțește, strîmbînd din nas la tot ce mai este supt soare. Și studenții de astăzi? Ei n'au vorbit încă. Și de la vorba lor atîrnă multe...

Austriacii au pus Unguri în valea Sucevei, și ei au întemeiat sate mari, frumoase, în valea roditoare. Pe unde fășia Solcăi aleargă spre Suceava, pe unde trece Sucevița, pe acolo sînt satele românești: Bădăuții, Volovățul, Arburea. În locurile pe care le atinge însă linia cea mare către Cernăuți se cetește «Istenszegits», un «Doamne-ajută» spre peirea noastră, și Hadikfalva, satul guvernatorului Hadik, care ne-a fericit și aici cu acești vecini. Printre casele bune ale acestor așezări ungurești trece drumul cel mare al civilizației de astăzi.

Un tren-tramvaiu, care șuieră jalnic și tremură la fiecare cuiu de pe șine, duce la Rădăuți, —

lăsînd la o parte apa Sucevei, ruptă aici în multe făşii de argint.

Rădăuţii se deapănă întăiū în felul Cîmpulungului, cu un şir de căsuţe ce se iveşte în marea vale înverzită. Trenul străbate aleia lungă, care pleacă de la halta Plopilor şi poartă numele impunător de «Calea Domnilor», *Herrengasse*. Adecă «a domnilor» funcţionari şi a «domnilor» cu *ştreamă*l de vulpe în cap, cari se primblă acum măreţ, de Sîmbăta sfîntă, odihnindu-se de facerea gheşefurilor prin plănuirea lor. De aceştia din urmă sînt mulţi «domni» în Rădăuţi, care e mai deplin al lor decît Solca şi Humorul, unde joacă un rol de căpetenie cinstitul, curatul şi muncitorul element german. Şi, pe lîngă «domni» în Israel, sînt şi alţii mai mici, până la cei mici de tot, dar tot cu nădejdea de a fi mari odată, cari se îmbracă în zdrenţe şi aū faţa de flămînzî.

Cu căsuţele lui urîte şi neregulat aruncate, cu stradele prăfoase şi pline de paiete de azî şi cele de mai dăunăzi, cu piaţa sa centrală pe care chifteşte murdăria în timpurile de ploaie pentru a fi spulberată apoi de vînturi, Rădăuţi daū cu adevărat icoana unui tîrg galiţian, unde Ruteni nenorociţi vin să se îmbete Dumineca şi sărbătoarea la Evrei mîrşavi.

Dar şi noi ceştia de cari se ţine ţerănimea săracă din aceste părţi de loc avem Domniî noştri. Eî aū făcut în acest sat de odinioară o

mănăstioară de lemn pentru înmormântarea creștinească a rămășițelor lor, și din această mănăstioară a răsărit apoi o mare biserică de piatră; o episcopie a fost înființată lângă această biserică, pentru ca Vlădica, împreună cu păstorirea părții de sus a țerii, să aibă grijă gropniții Voevozilor. Episcopia a trăit supt stăpînirea moldovenească trei sute de ani în capăt, făcînd lângă dînsa școală și tiparnița de cărți. Un învățat ca Isaia din Slatina a stătut aice, păstorind, învățînd și scriind în locul unde s'aũ alcătuit acele pomelnice domnești cu care se începe istoria Moldovei. Cînd Austria luă Bucovina, ea făcu din episcop un Mitropolit și-l înălță la Cernăuți, ajuns dintr'un tîrgușor de Ruteni romanisați o capitală de provincie. În schimb, ea aduse Evreii, îi așeză și ocroti, cum face și pînă în ziua de astăzi. Iar acolo unde se rugaseră călugării în chilia, unde împărțiseră binecuvîntarea episcopiei și meșterii de tipar lucraseră cărți sfinte, ea puse soldați, ofițeri, administratori ai unei herghelii care ajunse mai vestită decît biserică luî Bogdan-Vodă în temeietorul, a luî Ștefan-Vodă, care a clădit-o din piatră, a luî Alexandru Lăpușeanu, care a împodobit-o, a Mitropolitului Iacov I-iũ, care a dres-o în veacul al XVIII-lea.

Astăzi biserică e văruiță, și n'a mai rămas pe din afară nimic din podoba-î de sfinți; cei d'înuntru par prefăcuți pe vremea luî Iacov, cum

se dovedește și prin acoperirea cu boiă a vechilor iscălituri scrijălate. Nimic din biserică nu e mai vechiu decît timpurile austriace. Ceia ce se arată cu oarecare respect e un aier cu totul destrămat, o cruce de prin 1780 și o ciudată iccană catolică, zugrăvită pentru Mitropolitul Bucovinei Dosoftei Herescu, al cărui nume e însemnat în formă de adresă pe o scrisoare.

Biserica cea veche a Domnilor Moldovei arată să fi fost de lemn; pe mormintele lui Bogdan-Vodă și ale urmașilor săi, nu s'a putut pune, firește, nici-o piatră. Întemeind episcopia Rădăuților, Ștefan-cel-Mare a înțeles să-i dea și o biserică vrednică de noul Vlădică. Biserica aceasta a fost croită în proporții de tot largi și are astăzi o formă ce nu-și găsește părechea aiurea. Prin ușa cu multe arcuri sfărîmate în cadrul ei se intră într'un pronaos, și de la acesta o altă, ușă, încunjurată cu linii de arc sfărîmat, duce la biserică însăși. Și pronaosul și naosul sînt împărțite în trei prin două șiruri de stîlpi greoi, făcuți din zid. E decî o biserică cu trei *năvi*, așa cum se mai întilnește o alta la Argeș, în biserică domnească. Lumina pătrunde prin cîte cinci ferești de fiecare parte. Așa fiind, catapetezma se întinde numai în parte înaintea altarului, sprijinindu-se la dreapta și la stînga pe două bucăți de zid.

Cîte cincî contraforturi de fiecare parte sprîjină părății. Turnul lipsește, dar în zid se făcu loc unei scării care duce la acoperiș. Clopotele atîrnă într'o clopotniță cu două rînduri, ce se înnalță la o parte.

În naos se întinde lîngă zidul din dreapta un șir de pietre frumos săpate pe care Ștefan puse să le facă în amintirea tuturor acelor înaintași și strămoși ai săi cari-și găsiseră sau trebuiau să-și găsească odihna în Rădăuți. Pe rînd se cețește pe umeda piatră neagră, pătată de picurile de ceară și acoperită de un praf cleios, numele lui Bogdan, lui Lațco, lui Roman, tatăl lui Alexandru-cel-Bun, lui Ștefan, fratele lui Roman și biruitor al Ungurilor, lui Bogdan, fratele lui Alexandru-cel-Bun, și al lui Bogdan, tatăl noului ctitor. Lîngă dînșii își aflară apoi locul rude domnești și fruntași ai țerii din timpurile nouă. Dar gropnița Domnilor era strămutată acuma la Putna, mănăstirea cea nouă, și Ștefan plătia astfel mai mult o datorie de recunoștință față de trecut, împodobindu-l în clipă cînd îl părăsia.

Așa aū trăit Rădăuții supt cîrja vlădicească, supt paza sfîntelor morminte, până în vremea aceluî Alexandru Lăpușeanu, care a urmat lui Rareș ca înnoitor și adăugitor al monumentelor Moldovei. Alexandru-Vodă, tiran bisericos, cu frică de Iad, și-a îndreptat luarea aminte și asu-

pra bisericii din Rădăuți, și el i-a adaus un pridvor împodobit în față cu o frumoasă fereastă gotică, înflorită, și avînd pe laturi alte două ferești mici, de-asupra ușilor împodobite ca din vechime. Tot supt dînsul, prin 1558, se făcu și zugrăveala cea nouă a păreților și chipurile ctitorilor, ce se văd încă la strane, în mîna dreaptă. Alexandru-Vodă ține biserica în mîna, Ștefan se află lîngă dînsul, mai de o parte, și tînărul de lîngă el nu poate să fie decît Alexandru, fiul din florî al marelui Voevod: el nu avuse ca mamă o Doamnă, și de aceia nici-un chip femeiesc nu se vede lîngă acestea ale Voevozilor.

Toți poartă hainele lungi de brocard în florî de aur, dar ele nu pot fi privite cu deplină încredere, căci asupra lor ca și asupra chipurilor domnești a trecut penelul pictorilor mai târziî, cari aû dat lui Ștefan-Vodă și Lăpușneanului bărbile lor ascuțite, despărțite 'n două. Cred că această din urmă prefacece și împodobire a bisericii s'a făcut de către Mitropolitul Iacov I^{ia}, care a fost la început episcop de Rădăuți și al căruî părinte, ieroshimonahul Andrian, a fost îngropat deocamdată lîngă aceste ziduri, unde i se vede încă piatra, înnainte de a fi strămutat la Putna. Colorile întrebuiņate și înfățișarea sfinților arată îndestul aceasta. Atunci se va fi făcut și catapeteazma fără frumuseță, care se vede astăzi.

2. Putna.

De la Rădăuți pornește un drum foarte prăfos în căldura care începe să se întindă asupra șesului roditor al Sucevei, ce se strecoară în dreapta, printre tufișurile înmugurite. Nori de praf se înalță în necăcioși și orbitori, acum ca și în Iulie trecut, când am străbătut același drum pentru a vedea serbările de amintire de la Putna.

Departe, în dreapta și în stînga se văd sate: Horodnicurile, cele două sălașe ungurești: Hadikfalva, căruia Romîniî îi zic scurt: Hadic, și Andrasfalva, saŭ satul lui Andraș, Costișa, Călănești, Frătăuțul, Bilca, Voitinul. O linie ferată îngustă merge alătura cu drumul, spre Vicovuri, saŭ, cum li se zice pe moldovenește, Gicovuri, cel de sus și cel de jos. Unul are o mare biserică cu multe stiluri de arhitectură turnate la un loc, cellalt înalță în zare un supțiratec turn alb, din mijlocul caselor multe.

Trecem pe lîngă locuințe bune ale Nemților, cari împart cu Romîniî aceste sate. De aici ni s'a dat anul trecut apă rece de o Nemțoaică ce nu înțelegea românește și a prins a rîde cînd am voit să o răsplătim cu bani pentru această îndatorire.

Acum stă în față un șir de înălțimi înnegrind de brazî. Zarea toată se închide prin culmile

care se urmează în grămezi mari, coșcove. Drumuri nu sînt decît la dreapta, spre Vicovul-de-sus sau la stînga, spre Putna. Căci într'un fald al acelei pînze de verde întunecat e ascunsă mănăstirea lui Ștefan-cel-Mare, odihna, de atîtea ori tulburată, necinstită, prefăcută și pospăită a oaselor sale.

Suceava primește apa Putnei, de la care se numește mănăstirea și satul răsărit pentru folosul ei, la Carlsberg. E un sat de Germani, cari au dat muntelui acest nume așa de străin nouă (oamenii l-au prefăcut însă în «Carlisberg»). Pe ogoare lucrează harnic țeranî în haine de orășeni, femeî cu tulpăne filfiitoare pe cap.

Putna se pripește în crețuri limpezi pe o albie de prund sur, ispitind prin răcoarea undelor ei păsările suptiratece care trec lunecînd și căroră li se spune *amăgei*, de sigur pentru că amăgesc pe cine încearcă să le prindă. Trecem apa, care abia unge roțile trăsuriî, și drumul apucă apoi în sus prin vâlcica cea nouă spre perdeaua sumbră a brazilor.

Nu după mult timp, încep casele bune ale unui sat amestecat, în care mulți Romîni se găsesc pe lîngă cîțiva Nemți, — cu cît mai noi decît dînșii! La porțițe răsar pe rînd copii bălanî și băiețași de-ai noștri în cămeșuțe. Femeile directică ici și colo în pripa ajunului zilei de Paști. Cîteva firme evreiești arată unde e cîrciumă, unde

măcelărie și alte locuri de vânzare, nu numai pentru sătenii de-ai noștri, ci și pentru străinii cari, înaintea mănăstirii și în dosul ei, lucrează la marele fierăstrău care a fost până dăunăzi al baronului Popper, un Evreu din Viena — clădării uriașe de lemnărie proaspătă, care miroasă tare a brad tăiat de curînd —, saŭ aŭ lucrat până mai ieri la fabrica de ciment a lui Axelrad, la fabrica de produse chimice scoase din lemn a unui Prusian.

Pentru acești oaspeți ai împrejurimilor, menite pentru sihăstria evlavioasă, ale mănăstirii, pentru acest amestec de Leși saŭ «Polecî», de Nemți și de cîte alte feluri de oameni s'aŭ făcut două bisericuțe catolice, casine și cafenele. Pentru dînșii de sigur, făptuitorii vieții economice de astăzi, s'a întins până aici linia șinelor negre, pe care trece de două ori pe zi zborul locomotivelor, tîrînd călători, poștă și mărfuri. Această vecinătate care șuieră, fluieră, mugește, cîntă cîntece de muncă și de beție, s'a impus eroului adormit alături, colo în fund, unde vezi acele ziduri albe, acele coperișuri roșii, printre care abia a rămas cîte o pată de vechime întunecată.

Căci și aici vremea nouă te primește pentru a te duce la mormîntul Romînului celui mai mare și mai deplin, pe care, într'unul din puținele ei ceasuri de priință pentru noi, ni l-a

hărăzit soarta. Ce urită e cheresteaua goală, încununată cu vechea cruce în trei ramuri de-a curmezișul, care deschide aleia de intrare printre două livezi bine îngădite! Turnul jos prin care intri e un dar al restauratorilor, și în cel mare, de la dreapta, cu două rînduri și multe ferești, în acea albă clopotniță din care sună vechea aramă dăruită de Ștefan, chiar în acela nu mai poți să descoperi ce a putut să fie la început.

În mijlocul curții înverzite, biserica se ivește acum albă de var și înroșită sus de țiglele acoperișurilor. Abia s'a mîntuit o restaurație, îndeplinită de arhitectul Romstorfer, căruia i se datoresc, în bine, săpăturile de la Suceava, iar, în rău, prefacerea prin țigle, schimbare de proporții și zugrăveală nouă a o parte din bisericile bucovinene, așteptînd să vie la rînd celelalte. Zugrăvelii nu s'aũ adaus ca la Mirăuți, în stil mai mult saũ mai puțin vienes, dar pe zidurile, care și-aũ pierdut, dacã nu podoaba de sfinți — zugrăveala pare să fi fost destul de ștearsă și era, de sigur, numai din veacul al XVIII-lea, — măcar luciul de vechime sură al veacurilor, s'a așternut în loc o văpseală gălbuie, cu peteci de albastru pe alocurea, care face cel mai urit efect; jos, lespezile grele care închideau mormintele, scotocite pe rînd de hoți și de o comisiune învoită de Guvern, prin anii 1850, aũ fost înlocuite cu plăci de olane dungate, de aceiași culoare de

Vederea generală a mănăstirii Putna.

www.dacoromanica.ro

dovleac proaspăt care deosebește și păreții. Așa e foarte corect, foarte neted, foarte spălat, dar evlavia și-a întins aripile și a zburat în cine știe ce colț de clădire bătrână și neagră.

Putna lui Ștefan-cel-Mare a fost cea d'întăi și mai frumoasă din bisericile lui. Ea avea intrarea printr'o ușă în arce sfărimate spre un pronaos, iar printr'o a doua ușă, cu cadrul în unghiuri drepte, spre largul naos cu stranele rotunjite și spre un altar în absidă. Patru ferești gotice dădeau lumina puțină pe care datina Răsăritului o îngăduia unei biserici mănăstirești, menită pentru îngroparea Domnilor. De-asupra naosului se ridica un turnuleț. Patru contraforturi sprijiniau, încordându-se, păreții: podoaba acestuia și a păreților celorlalți erau ocnițe în două rînduri. Zugrăveală era numai pe d'innuntru, ca în toate bisericile lui Ștefan, iar pe din afară cărămida aparentă și rotilele de smalt — ca la Păpăuți, la Dorohoiu, la Hîrlău, la Sf. Ioan din Piatra, la Borzești — alcătuiau singura împodobire.

În această biserică se coborîră pe rînd în mormîntul lor, supt lepedea de marmură saă de piatră moale moldovenească, Ștefan-cel-Mare, în acele zile de innălțare a sufletului său, în Iulie 1504. Apoi Doamna sa cea din urmă, cea mai frumoasă și mai iubită, Maria Radului-Vodă

Munteanul. Și ei își aflară locul lângă doi copii morți tineri înainte de aceasta, copii din flori cu mame necunoscute, și lângă a doua soție a Voevodului, împărăteasca Marie din Mangup, pe care un acoperiș de mormînt, țesut din fir de aur pe mătasă, o înfățișează dormind, cu minile pe piept, purtînd cunună grea pe capul suptire, și înfășurată în brocard scump ca într'un giulgiu măreț. Mitropolitul lui Ștefan în aproape tot cursul Domniei lui, bunul părinte bătrîn Teoclist, care a stat neclintit cu cîrja lui sfințită lângă buzduganul sîngeros al luptătorului, și-a aflat și el pacea aice, în gropnița domnească, fiind poate și rudă de Domn, vlăstare din neamul stăpînitor al lui Ștefan. Și Bogdan, fiul cîtorului, și Ștefăniță, fiul ușuratec al acestui viteaz Bogdan, au venit pe rînd lângă părinte și bunic, împărtășindu-î liniștea, ce se putea crede veșnică.

Dar iată că după moartea înainte de vreme și fără de lege a lui Ștefăniță, Petru Rareș, om cu gînduri mărețe, iea Domnia țerii. În toate el vrea să facă mai mult, mai mare decît tatăl său, Ștefan bătrînul. În războaie și cuceriri n'a izbutit, în scrieri și clădiri însă, da. Și vezi-l cum își pune în gînd să prefacă în mai frumos Putna lui Ștefan, în care la 1529 el înmormîntase pe Doamna tinerețelor lui, Maria...

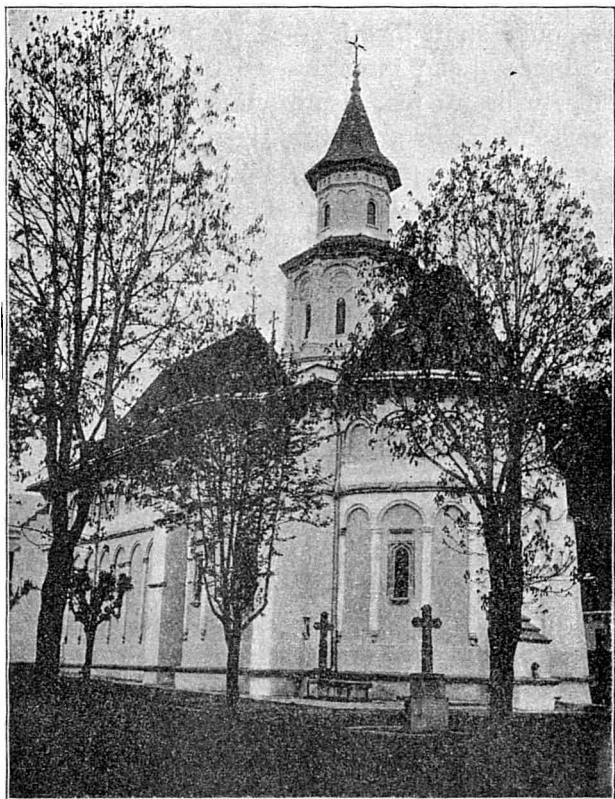
De sigur că atunci s'a clădit pridvorul închis,

pe care-l luminează în frunte trei ferești mari, mai mari și mai îmbielșugate decît oriunde, cu cîte doî stîlpușori gotici. Două uși de un gotic mai simplu dau intrare pe amîndouă laturile.

După acest adaos de la Putna, care i-a stricat întru cîtva armonia măsurilor, încercînd-o cu podoaba cea nouă, s'a luat Lăpușneanu cînd a înnădit cu un pridvor Rădăuții. Rareș va fi chemat și aici la lucrul zugrăvelii măiestre pe dulce fond de albastru pe meșterii de la Humor, de la Moldovița și Voroneț.

Domniî ce veniră după Rareș, și Rareș el însuși după ce luă pe Sîrboaica Elena, nu mai avură pentru Putna o îngrijire deosebită. Petru Șchiopul, nepot de fiică al lui Rareș, dresă Sf. Gheorghe din Suceava, Mitropolia țerii, și dură din nou Galata. Movableștii făcură peste munte Sucevița, pe care o poți atinge de aici printr'un pietros drum pe de-asupra culmilor. Ștefan Tomșa al II-lea înnălță Solca, în altă vale, departe. În sfîrșit, Cazacii lui Timuș, ginerele lui Vasile Lupu, prădară pentru întăiași dată, strașnic, mănăstirea de legea lor.

Atuncî bunul boier de țară ce ajunse a fi Gheorghe Ștefan-Vodă se apucă să dreagă mănăstirea, pe care o amenința risipa. El plecă din Scaun și se stînsă în străinătate fără să se fi putut duce lucrul la capăt. De sigur că același meșter de clădiri va fi lucrat și mai departe

Biserica mănăstirii Putna.

supt Domnii următorii, răbdător și bine, pînă ce, după vre-o zece ani de zile de muncă cinstită, se putu sfinți biserica cea înnoită.

În ce a stat înnoitura, se vede lesne. Fereștile, ușile aũ fost lăsate cum fusese. Nimic nu se schimbă în orînduire și împărțire. Și zugrăveala din timpuri fu păstrată. Dar, după o datină de arhitectură care se vede de la Dragomirna și Solca pînă la Cașinul aceluiași Gheorghe Ștefan, ciubuce împletite se întinseră ca un brîu în jurul bisericii, între cele două rînduri de ocnițe, și apoî pe toate nervurile bolților, lucrute aici în flori și pecetluite cu capete de bouri, cu gît din veacul al XVI-lea saũ fără, și înfrumusețate ca în toate stemele. Mormintele nu fură lăsate la locul lor, ci, la înnoirea pardoseliî de piatră, ele fură cercetate și sicriele puse la un loc, în mijloc, lăsîndu-li-se podoabele. Astfel trupul lui Ștefan-cel-Mare, capul despoiat de coroană, pieptul acoperit încă de rămășițele veșmintelor și — se zice — de o cruce, cum o purtau la gît Voevozii —, ajunse în acest chip puțin la dreapta de mijlocul naosului, unde și astăzi pasul orîcuî calcă, fără să-l cunoască, locul cel sfînt. Închinăciunea cea veche și cea nouă s'a dus aiurea, acolo unde stătea marmora goală, săpată cu slove gotice, și tot așa de goale rămaseră după aceasta, în pronaos și naos, pietrele de mormînt ale Doamnei Maria, în față cu Ștefan, ale copiilor

eî vitregi, lângă dînsa, a lui Bogdan, în pronaos, la dreapta, și a Mariei lui Rareș, în față, avînd lângă ea piatra de mormînt a lui Ștefăniță. Deasupra acelor morminte care se găseaîu lângă părete, *în orînduirea cea nouă a epitafelor*, sculptorii lucrară baldachine vădit întipărite de spiritul cel noû al Renașterii apusene, cu formele rotunde, pline, cu fel de fel de linii șerpuitoare, și de flacări ridicîndu-se la colțuri; mormîntul lui Efrem de Rădăuți, la Moldovița, arată cum se pregătește acest obiceiî al baldachinelor, care nu fu urmat multă vreme. La turn se adause încă un rînd, făcîndu-l maî mare, și multe podoabe, maî simple decît la Dragomirna. Pentru a ținea naosul, se înnălțară în sfîrșit doi stîlpi grei de piatră săpată cu podoabele obișnuite în acest timp.

În această nouă haină apăru Putna după două sute de ani de la întemeierea eî. Nicî acuma ea nu avu noroc. Peste douăzeci de ani, Polonii cuceriră Țara-de-sus, și Joimiriî, Cazaciî lor stătură și în Putna, Țoruncind și jăcuind. După plecarea lor, la 1699, biserica rămase iarăși dărăpănată, ca și turnurile și toate clădirile din prejur, unde trăiaî în ticăloșie cîțiva călugări. Atunci, prin aniî 1750, Iacov I-iû, Mitropolitul Moldovei, care fusese episcop de Rădăuți și avea către Putna o veche și firească evlavie, se făcu al treilea, al patrulea ctitor. El nu înnoi

nimic în arhitectură, nefiind dintr'o vreme când aceasta mai era cu putință. Dar el ridică tot ceia ce căzuse, înlocui tot ceia ce lipsia și făcu toată zugrăveala cea nouă, din care se văd câteva urme în pridvor, nu prea strălucite, ce e dreptul.

În fața mormîntului lui Teoctist, din acel pridvor (alt ierarh moldovenesc, Teofil de Rădăuți, e îngropat afară lângă zid, ca și un Mitropolit bucovinean de dăunăzi), el își ridică sieși mormînt și lângă piatra ce-și săpase din vreme, puse rămășițele, aduse de la Rădăuți, ale părinților săi, călugării Andrian și Mariana. Odăjdiile și odoarele fură adause, o icoană de pe catapiteazmă argintată, și podoabele nouă, mult mai sărace și mai de puțin preț, se văd încă lângă ripidele în filigrană cu heruvimi, lucru de Veneția, lângă greoaiele cărți manuscripte, legate în plăci de argint bătute cu ciocanul și în platoșe de lanțuri de argint, ale lui Ștefan, lângă aierele, ce trăiesc până astăzi, ale ctitorului darnic.

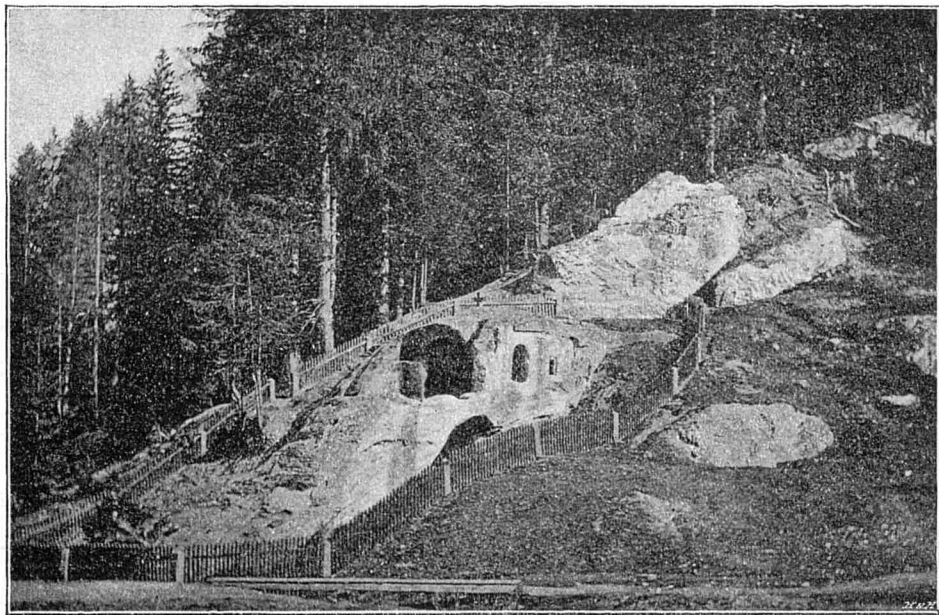
Așa a fost a patra Putnă moldovenească, a Mitropolitului Iacov, pe care o înlocui dăunăzi a cincea, a arhitectului Romstorfer, supt stăpînirea Împăratului austriac Francisc Iosif I^{ia}, stăpîn al Bucovinei și al multor altor țeri. Morții staū supuși în morminte ca și în vremile neamului lor, și numai tidva fetei lui Ștefan, Domnița Cneajna saū Maria, e bătută în cuie

pe o bucată de mucavă, și, cînd e scoasă din dulapul cu podoabe dezgropate, strînse în clopote de sticlă, ea lasă să cadă frînturi din osul așa de sfînt pentru noi, care se calcă în picioare. Ce nu pot suferi morții, cînd... cînd sufăr cei vii!

*

Călugării se gătesc de slujba Învierii. Sînt vre-o cincisprezece oameni, Romîni cari știu românește, Romîni de peste Prut, ca un anume Scraba, cari se zic Ruteni și vorbesc limba noastră în tonul moale și cleios al calicilor rusești de pe la hramuri, și Ruteni cari știu românește și se zic Romîni. Ștefan n'are să se laude de păzitorii și slujitorii de astăzi ai mormîntului său. Unii se dau în vînt după o sticlă de bere și beau cîte cincî pähare pe nerăsuflete, alții sînt bieți orbî cu limba încîlcită și mintea copilărească, cutare e un slăbănog cu căutătura poncișă, altul suferă de *nevoie*, altul a ieșit abia dintr'o casă de nebuni. Frumosul arhimandrit bătrîn, vrednic în înfățișare și iubitor de neam, bucuros de oaspeți și de sfat, părintele Pătraș, fost preot de mir și fiu de țeran din Tereblece, pare căzut din cer între atîția stricați și atîția nevoiași.

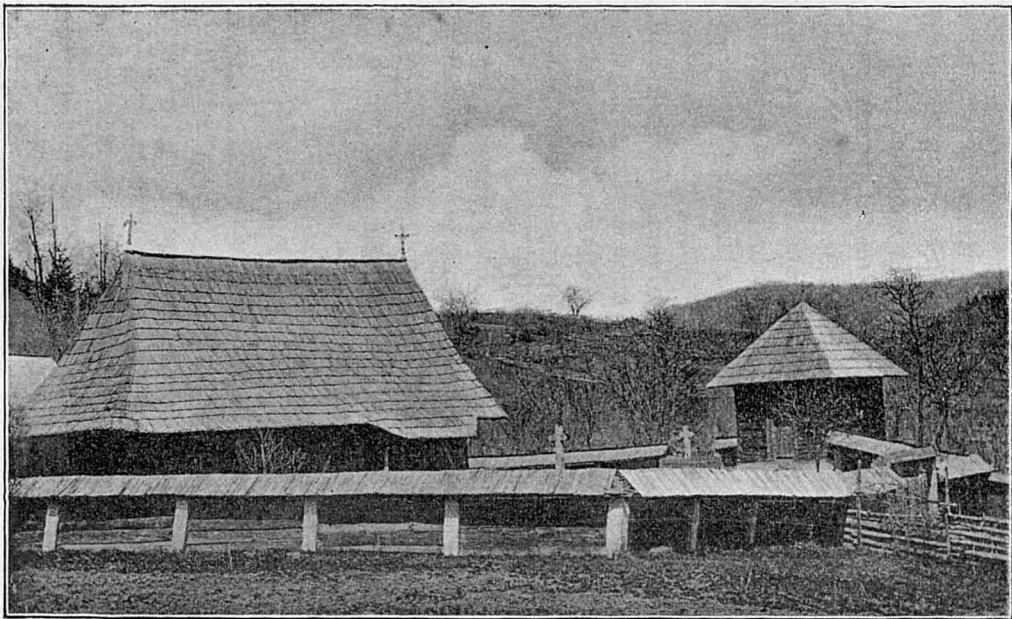
Pînă la căderea serii văd chilia de piatră. Drumul trece prin cherestelele Companiei de Evrei care e adevărata stăpînă a Putnei, sau se stre-

cură prin prundișul râului care freamătă pe prund, tirînd cu dînsul spre Suceava apele Putnișoarei și Vișăului, pîriiașe de munte, ce fac din Putna un rîu, măcar pentru acest timp de bielșug al primăverii. La dreapta stă tîmpla în care sînt înfipti brazii deși, și pe un pripor se vede chilia. E săpată într'o peșteră, pe care lovituri răbdătoare de ciocan aũ lărgit-o și potrivit-o. E mai mult un paraclis în munte, cu ferești și altar ; ba odată ea a avut și zugrăvelî, ale căror urme tot se mai văd încă. Dar închipuirea poporului l-a prefăcut în chilia, boltită în chip minunat, «cu ajutorul lui Dumnezeu», a sfîntului românesc din vremea lui Ștefan, sihastrul Daniil. Aici, pe un timp cînd nu era Popper și bușteniî lui nu cădeau din munte sfărîmînd îngrăditura de lemn a chilieî, sihastrul ar fi îndeplinit acest lucru greu, care uimește. Uite colo unde se vede ca o bancă de piatră, și-a căznit el oasele în somn scurt și plin de gemete, în altaraș a stat el în genunchi, cu carnea strivită și înghețată de piatra umedă ; prin aceste ferești l-aũ bătut asprele vînturî de dimineață, care cutreieră văile pentru a goni negura saũ a chema norii. Iar jos, unde se cască ochii de pivniță, acolo și-a lăsat sireapul Ștefan însuși, venit să se sfătuiască în această pustie cu sfîntul.

E noapte, noapte de stele, de murmure, de freamăte, de visuri, de patimi, în singurătatea văii; — noapte de armonice, de ciocniri de bile, de păhare de bere, de strigăte străine, de schiăunări de prunci evreiești dincoace, în ulicioarele satului industrial al lui Popper; — noapte de așteptare cu pași ușori, lumină sfoasă, în mănăstire, unde se pregătește taina de noapte a Învierii.

Ea nu se face în Bucovina la miezul nopții, «după Scripturi», ci, după întâmplare, după datină sau după dorința și nevoile sătenilor, la deosebite ceasuri de către ziuă. Nu aud ca în copilăria mea, cînd, în hainele noi de primăvară, nu puteam închide ochii de bucuria așteptării, — clopotul de chemare, cu dangătul puternic, prelung, cu ecouri surde, pare că ar veni din adîncile morminte unde se va coborî acum vestea Învierii, a Învierii Dumnezeuului făcut om, a Învierii oamenilor cu viața adormită până la judecata judecăților. Nu scînteie nici luminile fugare, ci fereștile cele trei ale lui Rareș sînt oarbe de întunec. Numai sus cerul și-a aprins de Înviere toate luminile stelelor fără de număr. Nu e o șoaptă de vînt măcar; străinii sgomotoși ai Putnei dorm, apa nu se aude vîind de vale, călugării, cei cîțiva țeranî cari vin aici, și nu la biserica din sat, nu fac nici-un zgomot. De și s'aŭ aprins cîteva luminî, poate prea

Biserica din sat de la Putna.
www.dacoromanica.ro

multe, vălurile negre, sumanele întunecate se desfac nelămurit în largul cuprins în care sînt sămănate. La mormîntul lui Ștefan, unde, dacă nu sînt oasele, se sălăsluiește simbolul — și ce sînt chiar acele oase pierdute în pămînt decît un simbol? —, cununile nouă și cele vechi, urna de argint goală, porumbelul de argint, atîrnat, tricolorele păturite, marginile dulapului de sticlă, toate aceste lucruri multe, greoaie și foarte ordinare, foarte trecătoare, cu totul nevrednice pentru acela care nu poate fi încunjurat cu destul aur și cu destule pietre scumpe de neamul pe care el l-a scăpat de la peire, — mormîntul acela, acoperit de noapte, aruncă numai scînteieri și raze.

Călugării nu-și știu rostul, se încurcă, nu se rușinează, așteaptă îmbold și îndreptare. Îi mină un cantor mustăcios, care se zice că ar fi fost un Rutean unit. Orbul dă din cap, se împletește în vorbă, cîntă cu un glas de copil bolnav și rostogolește groaznic ochii morți în fața bortilită de rănile vărsatului. Din cînd în cînd, pe buze rusești, rugăciunile vechi, așa de frumoase, sună ca în batjocură.

A ieșit cu Învierea : unii țeranî staū în față cu luminările în mînă ; altora li se dau de la mănăstire luminări mari de ceară albă fără nici-o podoabă de poleială, de flori, de bucurie, ca în Moldova mea. De mult încă fiecare și le-a

aprins cînd a vrut, și nu văd acea îngrămădeală rîvnitoare către lumînarea pe care o întinde din ușa altarului preotul aducător al veștii celei bune. Cîteva țerance care aș rochiile de oraș, negre, albastre, aș ieșit înnainte în strana femeilor, în stînga; vre-o două cu ștergare se ascund în întunec; cîțiva copii de tot cumiņi staș cu piciorușele goale pe piatra foarte rece. Acestea nu vor fi apășînd greș pe Ștefan-Vodă, acoperit cu tăblișele galbene ale d-luș Romstorfer.

Alaiul Învierii se face. În frunte, arhimandritul cu cîrja în mînă, o cîrjă nouă fără aurării și scumpeturi, un băș negru cu capătul de argint; poartă comănac și văl negru și are o bună înfășșare cuvioasă. Apoi, îmbulzindu-se și cotindu-se, ieromonahii, «călugării-preoți», în odăjdii de mătasă, argint și aur, nouă-nouă, călugării negri cu păcatele lor în spate, noi cei cîțiva în haine nemșești, țeranș în cojoace și sumane, femeile cu polcușe și cele în portul din vechime. Ușă se închide în urma alaiuluș, și prin porșile pridvoruluș întreg șirul se înfundă în noapte.

Eș așeptam pe Ștefan să învie, să învie o clipă în inimș, cu solie de viitor, cu solie bună de dreptate pentru cei ce sufăr, cu solie bună de strămoș și părinte, încunjurat de heruvimii nădejdiș cu aripile aurite. Să iasă o clipă, fără sabie, fără paloș, cu mîinile bătrîne întinse pen-

tru binecuvîntare și să curățe toate temerile, toate nesiguranțele, toate sfielile, deschizînd floarea de aur a idealului. Și el nu se ridica din mormînt unde-l apăsău acești călugări, acești oameni cu grija somnului și a mîncărilor bune, unde-l țintuiaău cu piroane de fier rugăciunile pentru «Împăratul nostru Francisc-Iosif întîielea».

Cînd însă nu se mai văzu din toate decît întunerecul, mișcarea neagră a mulțimilor, fil-fîirea prapurilor ca steagurile de umbră ale oștirii morților, cînd nu mai străluci nimic pe lume decît sus stelele sigure, iar jos luminile fugare, fluturate de vîntul innaintării, cînd toate glasurele, ale orbilor și ale celor ce văd, ale vrednicilor și ale nevrednicilor, ale celor credincioși și ale celor fără de credință, se topiră în același cîntec de biruință asupra morții, cînd arama clopotelor, clopotelor celor vechi de tot, prinse a vui în gemăt lung, în hohote de plins risipite asupra munților și văilor, zguduind ziduri, morminte și suflete, atunci se săvirși minunea. Aici în noaptea care-î poate fi mantie, el era cu noi, Ștefan, Ștefan al nostru, Voevodul, Împăratul nostru cel drept, el și nu «Francisc-Iosif întîielea». Mergea cu noi în umbra nopții, între luminile cerului și luminile pămîntului, ducînd după dînsul întreg întunerecul, pe ăripile sale care atingeau munții zărilor și depărtarea hotarelor noastre sîngerate. Sfînt și Îm-

părat al tuturor țărilor, al tuturor oamenilor Romînimii, al tuturor celor ce cuminecă în această limbă ! Și cîntările sună, și clopotele vuiău, și el ducea în fruntea tuturor vestea Învierii lui Dumnezeu, vestea Învierii dreptății. Și prin ușa încuiată a bisericii goale el trecu înaintea tuturor și se odihni în credința viitorului nostru.

Eram acum în pridvorul luminos ca o încăpere din raiu. Un Romîn pletos, cu fața arsă de soare, ținea în mîna, răzimat de privazul ușii, un prapur roșu cu aur pe dînsul. Stătea cu ochii crunți, și părul îi încunjura sălbatec grumazi, negru ca abanosul; cojocul alb lucia ca o platoșă, opinca stătea ca înfiptă pe pămînt. Între Teoctist Mitropolitul și Mitropolitul Iacov, egumenul-arhimandrit al Putnei cînta înaintea zăvoarelor trase, cerînd lui Dumnezeu să se spulbere «vrăjmașii ca fumul în vînt și ca ceara înaintea focului».

Și sufletul mieu înseninat zicea în tăcerea buzelor : «Amin» !

«Adevărat a înviat !»

*

Alt drum de dimineață spre ruinele din valea Putnei. Dimineața de Paști e răcoroasă, plină de lumină tînără și bună. Totul e acoperit de iarba primăvăratică, din care răsar florile gal-

bene, albe, viorii. Tăpșanele sînt muiate de apă, și izvoare nouă aleargă în toate părțile, steclind la soare.

Nu e departe sihăstria; pe un dîmb se văd ruine din bolovanî rău legați între dînșii, cari închegaū odată chilii de rugăciune și o bisericuță, pe cînd pivniți se înfundaū dedesupt în pămînt. Inscripția care pomenește că Ilie Cantacuzino de pe la 1700 a fost acel ce a durat întăiū aici o bisericuță de lemn, care s'a alcătuit apoi mai trainic din piatră, cu cincizeci de ani mai târziū, se află acuma într'o chilie a mănăstirii. Între pietrele prăvălite de vale se văd și două care pomenesc sihastrî din timpurî ale căror oase s'aū făcut una cu pămîntul.

Atîta mai este astăzi din sihăstria unde n'ar mai veni bucuroși sihastrî, căci viața întreagă și-a schimbat rostul ei cel vechiū.

3. Straja.

Trăsura părintelui egumen mă duce la Straja. E un drum scurt, peste apa gîlgîitoare a Putnei, apoi în valea ce se deschide la dreapta supt tîmpla muntelui acoperit cu brazî.

Straja poate fi privită ca o comună bucovineană model, ca un sat-model pentru Romîniî din orîce parte. Casele bine clădite, curate, se înșiră pe amîndouă laturile drumului drept, în-

Sihăstria.

cunjurate de curți largi, bine țermurite cu scînduri. Ce sînt oamenii din Straja, se poate vedea într'o zi de hram mare, cînd ei se adună toți în biserică, și, fiindcă e o Duminică de Paști ca aceasta, în curînd ei sînt toți acolo. Chipuri mîndre cu ochii negri adînci, cu pletele revărsate pe umeri; spătoși, cu umbletul încet și sigur. Oamenii, nu glumă! Cojoacele albe, nouă, tivite cu blană de miel neagră, și prin care iese mînele largi ale cămășii de pînză curată, sumanele cafenii, cizmele nalte trase vitejește peste genunchi, li dau și mai mult înfățișarea unor luptători totdeauna gata. În mîna au pălăriile de croială ungurescă, cu marginile răsfrînte în sus. Cite unul și-a pus ciorapi verzi de lînă ca ai pădurarilor și alte podoabe împrumutate. Toți flăcăii au înfipt în pălării, de bucuria Paștilor, flori de hîrtie și pene. Și cătanele, pentru ca să arăte din partea lor că știu să prețuiască o zi ca aceasta, și-au înflorit șăpcile cu rămurele de brad.

Femeile au îmbrăcat și dîsele cojocèle, care lasă slobode mînele, ce sînt înfoiate numai la neveste. Cele mai multe poartă catrința strîmtă, prinsă înaintea, neagră, cu dungă suptîri în lung și o margine lată roșie. Dar se văd și fuste de postav umflate, puternic colorate, și care se chiamă sucne: aceia dintre fete care poate să capete o *sucnă*, e foarte mîndră de aceasta și

Oamenii din Straja.

iese între rîndurile d'întăiu. Pe cap, femeile măritate aŭ ștergarul învălătucit pe supt bărbie, fetele-și lasă cozile pe spate, iar cele care vreaŭ să se știe că doresc mire, așează pe părul lor lins un cerculeț de mărgele și alte podoabe, care se chiamă *gîță*.

Datină de nuntă bucovinene (după «Monarchia austro-ungară»).

După slujbă, care se ascultă cu o deosebită cuviință, mulțimea se învîrte prin curtea bisericii, pe stradă, sfătuindu-se, glumind, hîrjonindu-se cîte puțin. Hora nu se prinde. Prin colțuri, tineri își șoptesc. «Or să se ieie», îmi spune oaspetele mieŭ, părintele Dan. Bătrînii sînt foarte vrednici de vîrsta lor ; par niște senatori de sat. Fără nici-o sfială, ei se apropie de mine, îmi

strîng mîna ; unii îşi aduc aminte de anul trecut, cînd, după serbările cele mari de la Putna, am călcat întîia oară pragul casei primitoare a prietenului mieu şi am ascultat întîiaşî dată slujba, întipărită de o adîncă evlavie şi de o înaltă cuviinţă, din această biserică de sat cum puţine se vor fi aflînd prin oraşele altor părţi. Iar unul vine, se uită la mine, dă mîna bărbăteşte, şi, privind acum pe părintele, el îi zice : «frăţie ?». Adecă nu că aş fi fratele părintelui Dan, ci că sînt «frate» de sînge, din România. Dacă ar judeca şi atîţia cărturari şi puternici din oraşe ca acest ţeran doritor şi bucuros de «frăţie» !

Încetul cu încetul, la apropierea serii, lumea de pe stradă se împrîşiează ; de lîngă grădina găzduitorului mieu, de pe marginea ogorului se văd cojoacele şi cojocelule albe care suie pe poteci dealul din faţă şi se pierd în umbră. Se lasă o sară ca o minune, cu raze reci ce cad curat, evlavios din stelele nesfirşit de depărtate.

La părintele Dan masa e întinsă iarăşi, o masă lungă-lungă, pentru tatăl bătrîn şi pentru buna gospodină a casei, pentru fetele mari şi pentru fetele mici, pentru băiatul întors de la şcoală, pentru tovarăşul de preoţie, pentru toţi cei ce întimplător au ajuns aici. E ospitalitatea cea veche moldovenească, pe care am apucat-o în copilăria mea şi de care cu duioşie-mi aduc aminte, cu trăsurile veşnic la scară, movilele de

ștrudele suite pe sobe și vinul curgînd ca din cișmea, — ospitalitate care măcar o clipă înfrățește sufletele oamenilor reci și mășurați de astăzi, cari astfel trebuie să se încălzească și să calce tactul chinez al măsurii.

În Straja se vede o casă gospodărească, dar mică și lipsită de orice fel de împodobire, casă trainică și încăpătoare pentru oameni mulțămiiți cu puțin. Acolo s'a născut istoricul Dimitrie Onciul, și în vorba lui hotărîtă și răspicată, în lucrul lui încet și sigur, în căutătura lui care-ți caută ochii, se vede înrîurirea acestor sătenii a Strajei, între cari a trăit fiul de preot cei d'intîiîu anii a vieții sale. Acum în casa parochială se află o bibliotecă bună, și se scriu de Dimitrie Dan, parochul Strajei, care e și membru corespondent al Academiei Romîne, lucruri folositoare pentru cunoașterea poporului nostru și a trecutului său. Și în istoria scrisului românesc e un loc pentru mîndrul sat din preajma Putnei, de pe malurile Sucevei limpezi și vioaie, care-și perindează nerăbdătoare undele reci ca de ghiață.

4. Sucevița.

Las Straja, în cele d'intîiîu ceasuri de dimineață, cînd bate vîntul cel rece, foarte rece aici, al zorilor, și ieaî trenul spre Rădăuți înapoi.

Acum, la 5, răsare soarele, săltîndu-se focos, îmbujorat, din norii vineți ai zării.

Peste două ceasuri mi se ivește turnul gropniței vechilor Domni moldovenești. Caut o trăsură spre Sucevița, și din toate părțile Evrei răpăd spre mine mîrtoagele lor, ce tirăsc pe roate rămășițe de lemn înnegrit, de pînză scămășată, de piele ruptă. Aleg un «Romîn», care a cunoscut și cunoaște pe toți ai noștri de căpetenie, fiindcă «i-a dus», și, cu toate că vorba-l dovedește din ce în ce mai mult că e Rutean, mă bucur că am cîștigat printr'o plată mai mare singura trăsură curată, cu vizitiul în întregime îmbrăcat și caii împlețiți cu panglice, care este în tot Rădăuțul evreiesc.

Pornim pe o cale bună, între arbori, care merge la început alături cu drumul spre Vicovuri și mănăstirea Putna. În stînga se fac pe dealuri satul unguresc al lui Hadic, Satu-Mare, Grănicești, Romanești. Trăsura străbate Marginea cu așezările multe și bune, răspîndite pînă foarte departe. De această comună se ține și Sucevița, înaintea căreia este un sătuleț din cele mai mici. Aici ca și în Margine, totul e rînduit și curățit, cum se și cuvine în Lunea Paștilor; cîte un copil, o femeie în haine albe se ivesc după gardurile de răchită. Cei mai mulți s'aũ dus însă, cu flori în păr și flori în pălărie

pentru tineri, cu pletele bine unse și ștergarul frumos desfășurat pentru ceilalți, la mănăstire.

Aceasta se vedește de-odată în acel fund în care pare că se întilnesc, închizînd orice cărare, zece-douăsprezece muncel, acoperite în cea

Porturi românești din Bucovina (după «Monarchia austro-ungară»).

mai mare parte cu brazi. Apa Suceviței, pe care am trecut-o venind spre mănăstire, lunecă mai departe către Suceava.

Toată mănăstirea iese acum ca din pămînt: ziduri cu ferestuici de împușcat, case egumenești, turn de intrare, cu un lung coperiș ascuțit, firește nou, care samănă cu cel de la Dragomirna, patru bastioane în colțuri, biserica mă-

năstirii, ițiindu-și frumoasa turlă peste multe hogiaguri albe, cele două turnulețe de la biserica parohiei, clădită fără stil prin anii 1770, în afară de ziduri.

De la început se vede că zidirea de aici e mult mai puțin acoperită și căptușită de podoabe,

Mănăstirea Sucevița (după Romstorfer).

în toate părțile ei, decît cea de la Dragomirna. Dar Sucevița, pe care o ridicară Movileștii, adecă cei trei frați de la o mamă, Voevozii Ieremia și Simion și Vlădica Gheorghe, Mitropolit al Moldovei, a fost mai trainică și a avut mai mult noroc, — până în ziua de astăzi, cînd are în păregumen Ilieș un bun gospodar, — mai mult noroc decît strălucitul juvaier de lingă Suceava, decît acea pregătire a Trei-Ierarchilor.

Poarta de intrare și turnurile n'aū nimic deosebit; pe cea d'intăiū, bourul de piatră stă în-tipărit și astăzi ca o pecete domnească. Biserica însă robește de la început privirile prin întinderea, prin frumuseța, prin păstrarea desăvîrșită a zugrăvelii sale din afară, ca și prin simplitatea impunătoare a proporțiilor. Coperemîntul de șindilă neagră, din care se desface turnulețul săpat cu două rînduri de ocnițe, ocrotește încă toate icoanele pe care le cere datina într'o biserică românească, și sfinții se desfac întregi, strălucitori de *noutate*. Cițiva terani în port de sărbătoare, cari n'aū mai încăput în biserică tixită de credincioși și scînteietoare de lumină, staū lingă mine și se uită și ei lung, foarte mulțamiți că la ei, în satul lor, în părțile lor este o așa minune.

«— Eū sint Zaremba», zice unul mai în vristă, mare, ciolănos, călcînd apăsāt. «Dar d-ta?»

«Sint cutare, profesor la București.»

«La gimnasiu orī la Universitate?»

«La Universitate.»

«D-ta n'ai de unde ști», zice Zaremba, întorcîndu-se către alt sătean, «dar Universitatea e școala cea mare, cea mai mare școală. Mai mare școală decît aceia nu este în România.»

Și Zaremba mă mai întrebă de una-alta de prin țară, despre vreme și sămănături. Apoi află prietenī, și mă lasă, după ce mi-a spus că

Biserica mănăstirii Sucevița.

Dragomirna nu poate să fie mai frumoasă decît Sucevița, nici măcar în turn, în sfîrșit în nimic.

— Asta e cea mai frumoasă din biserici.

Acuma altul vine, care n'are pe departe măsura și cumiția celui dintăiū. El e însă un om care vrea să știe ce e fiecare sfînt și de ce-l înfățișează așa, de ce înțelepții Platon, Pitagora, Sofocle, Sibila poartă coroane de Împărați, de ce din trupul lui Iesei culcat jos iese împletirea de ramuri verzi în care se cuprind cei din neamul lui David până la Mîntuitorul, vrea să știe ce e cu scara lui Iacov, întinsă între pămînt și cer și pe care îngerî cumiți se suie și se coboară cu niște aripi drepte, albe, de păsărele, de unde vine că merge pe o scorpie acea Împărătiță înaintea căreia Împărații bătrîni se dau în lături cu groază. De-odată el, care a deprins, tot întrebînd, rostul multor lucruri, îmi arată patimile Sfîntului Ioan cel Noū de la Suceava, povestindu-mi fiecare icoană. Meșterul din vremea Movableștilor a pus acolo și pe Alexandru-cel-Bun și pe Doamna lui, Ana, primind moaștele. El pare să fi copiat însă întru toate săpăturile de la sicriul de bronz al sfîntului; Alexandru e numai un împărătesc bătrîn încununat și îmbrăcat în aur.

Deocamdată nu pot face alta decît să pătrund în pridvor și pronaos. Cel d'întăiū e făcut în

chip original, neobișnuit nici înaintea, nici pe urmă în bisericile Moldovei și luat poate, prin înrîurirea stăpînirii lui Simion Movilă în Muntenia, din această țară. El e alipit la clădire, privind spre poartă și dînd astfel o intrare laterală : are trei deschideri, dintre care una e ușa, iar celelalte două fereștile, toate din arcuri sfărîmate. Din el se trece printr'o ușă cu aceleași arce sfărîmate, obișnuite mai ales după 1500, și care încadrează aici și deschizătura fereștilor, în pronaosul frumos zugrăvit, unde dorm în dreapta morții încununați, pe cînd locurile copiilor lor, o fetiță a lui Ieremia și o fetiță a lui Simion, Zamfira și Teodosia, sînt la o parte.

Mormintele lui Ieremia și Simion sînt acoperite cu lespezi mari de marmoră, măiestru săpate, care sînt puse pe înalte mese de piatră. Simion și-a primit încă de la început această grea podoabă din urmă, prin îngrijirile soției lui Marghita, care a fost mama vestitului, învățatului Petru Movilă, lumină a Răsăritului slavon. Mai tîrziu numai, un credincios boier al Ieremieii, un Stolnic al său, și-a amintit cu duioșie și recunoștință de stăpînul răposat și i-a pus o marmură întru toate asemenea cu a fratelui. De aceia cred că Ieremia, mort cel d'intîi, e așezat mai aproape de mijlocul încăperii, pe cînd Simion stă de către pîrețe.

Chipurile lui Ieremia și Simion se vîd pe aco-

peremintele cele vechi ale mormintului fiecăruia, ce sînt păstrate acum în dulapuri de sticlă. Cu fir de aur și de argint, pe mătase roșie, s'a făcut un Ieremia bărbos, cu falca de jos scoasă înaintea, cu nasul supțire, — sprincenat și ochios, gras, fălcos, trufaș. Simion e înfățișat ca mort, cu ochii închiși, minile pe piept, fața foarte slabă, cu barbă mică, neagră. Haina împărătească de aur îl învăluie ca un giulgiu. Pe cap n'are cușma luptătorului, strașnica căciulă a lui Mihaï Viteazul, ca Ieremia, care cu aceeași căciulă a fost învins totdeauna, — ci coroana Împăraților.

La dreptul vorbind, mănăstirea e a lui Ieremia, mîntuită cu totul numai în Domnia lui, de și începută de multă vreme cu zloții de aur ai tuturor fraților. Cînd pătrund mai tîrziu în naos, luminat de trei ferești la stranele rotunjite în abside și prinse pe din afară între două contraforturi, lumina bucuroasă a Lunii Paștilor de April ivește frumuseța vechiului alaiu domnesc zugrăvit pe perețele din dreapta, — pentru pomenirea și prin chipuri a ctitorilor. În cap stă Ieremia, încununat, în haine arhieresti pe mătasă roșie, cu guler alb și mîncare roșii, — ca și pe perdeaua mormintului — frumos, ochios, sprincenat și bărbos. Dreapta lui întinde către Mîntuitorul, ca prinos, clădirea bisericii, din care nici-un amănunt nu s'a schimbat până astăzi. Stînga i se razimă pe creștetul copilului Constan-

tin, încă mărunțel, venit pe urma fetelor. Cea mai mare dintre ele se vede în veșmînt numai de aur, tot încoronată, pe cînd Domnițele vechi n'au decît cercurile de mărgăritare, lingă tatăl ei. Frumoasă, tînără, foarte asemenea cu Ieremia, se vede maica lui, Maria; de supt coroană scăpătă în valuri un vâl alb, rochia e de brocard de aur pe roșu, tivită cu dungî de aur, prin care trec, la mijloc, trei cusuturi negre. Elisaveta, Ilisafra, Doamna Ieremieî, femeie lacomă de putere și pedepsită în cel mai crunt chip pentru neogoita ei rîvnă de stăpînire, răsare acum, țîind în mînă crucea evlaviei. O șuviță de păr bălan mărgenește fruntea albă de-asupra minunaților ochi negri, și un vâl de mătasă roșiatcă se coboară în jos pe umerii ei. Și prin frumuseță, ea era dintre acelea care risipesc împărățiile și pier supt ruinele lor. Apoi șiragul urmează prin capete oacheșe, cu ochii mari, coborîndu-se tot mai jos, — fetele celelalte ale acestor soți: Maria, Ecaterina, Zamfira, Stana, cu cercei de aur mici în urechiușe și cozile lăsate pe spate. Între ele se află un frate mort mai de mult, Alexie, băiețaș cu părul creț supt aurul coroanei.

Între multele odoare lăsate de Ieremia, cruci de abanos, iconițe de fildeș alb, nespuse de răbdător lucrate, tăvi, anafornițe, — se află și cărțile cele scumpe, prinse în legături, unele mai

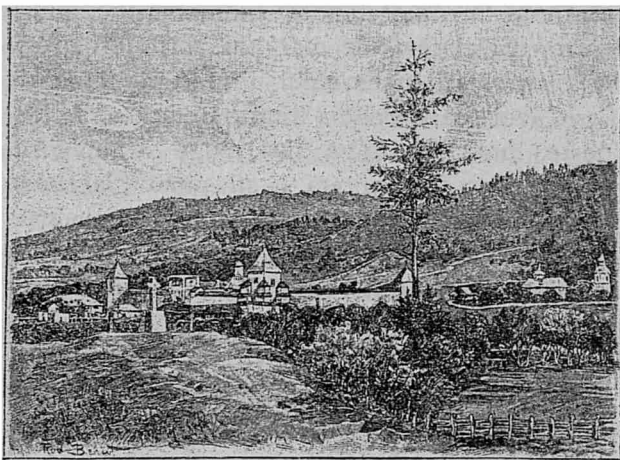
vechî decît cuprinsul, cu țesături de lanțuri și plăci de argint lucrat cu ciocanul. Una e de hîrtie, vine de la Neagoe-Vodă Munteanul; o alta, cea mai frumoasă, a fost lucrată supt Ieremia, poate de meșterul miniaturist, încondeietor, care a fost Mitropolitul Anastasie Crimca. Aproape fiecare foaie are cîte un mărunt lucru în colorî strălucitoare, închipuind fapte din Scripturi. Într'un loc, vezi iar pe Ieremia, cu maicăsa, cu Doamna, cu o fată, al cărei nume nu s'a scris, și acum cu trei băieți: Constantin, Alexandru și micuțul Bogdan, lucrați fin cu condeiul muiat în culori.

Constantin a fost Domn, și a perit înneecat în Nistru, cînd îl duceau Tatarii cari-l robiseră; Alexandrel s'a împărțășit și ele de Domnie, dar, într'o zi nenorocită din anul 1617, el fu prins, cu mezinul Bogdan, și dus în tabăra lui Schender-Pașa; iar, împreună cu copiii, și mama lor deznădăjduită. Doamna Ieremie, mîndră, poruncitoare, învinuită că ar fi dat otravă cumnatului Simion, numai ca ea, fiii ei, trupul și sîngele ei, să domnească, suferi în tabăra păgînă cea mai mare rușine. «Boieri, boieri, rușinatu-m'aŭ păgînul», strigă ea a doua zi înaintea boierilor veniți să vadă cum pleacă în robie la Constantinopol aceia care-î stăpînise. Ea își tăie cozile în semn de nemărgenită durere și le trimese prin cine știe ce credincios la Sucevița, unde ele se păs-

trează încă, — o mare viță de păr castaniu-deschis, într'o cutie de aur, la policandru. Cutia se desșurubează și se deschide, și încă odată părul moartei strălucește în lumina făcliilor ca un șarpe, șarpele gilcevei și al vrăjmășiei, răpus. Dar gîndul la isprăvile crunte ale acestei femeii cu voința tare piere îndată înaintea închipuirii nenorocirii ei fără de margini, prinderii, rușinării, aruncării în haremul unui Agă, unde s'a sfîrșit aceia care trebuia înmormîntată aici creștinește, lingă soț, lingă fiică, lingă strălucitorul ei chip bălan din tinereță, — stropită de lacrimile copiilor. Și ochii urmăresc cu duioșie firele strălucitoare ale părului frumos, prinosul de evlavie, de căință, de durere, care e și o jertfă de frumuseță.

Din odăile primitive ale egumenului, am văzut sfințirea apei supt cruce și prapuri, în mijlocul unei mulțimi mari. La fîntîna cu apă bună se perindează neconținut cojoacele și cojocelule; minii frumoase, albe, brațe pline, gingașe se întind către cana atîrnată. Apoi, după ce se mîntuie cu totul slujba, livada mănăstirii e năvălită de toți oaspeții în pălăriuțe de primăvară, cu flori și pene, de fetele cu cozile aruncate ca ale Domnițelor lui Ieremia. Oamenii sînt aici de o sănătate și de o frumuseță rară. Deocamdată, ca la Straja, se stă la sfaturi, la lafuri

și la taine dulci, întrerupte de hîrjoane, în care mînilor tari ale flăcăului pare că frîng mînușile codanei, care se apără rău și rîde. Cînd vor veni lăutarii țigani în haine nemțești, pirpirii, friguroși, aduși de spate, scînteind de șiretenie

Altă vedere a mănăstirii Sucevița (după «Monarchia austro-ungară»).

în albușul sticlos al ochilor, — va începe hora, până în deseară târziu.

Popor curat și mîndru, cu inima deschisă și bună, popor evlavios și darnic, popor de muncă și de cuvînt, mlădiță puternică a vechilor ostași, — neamurile nu te vor sfărîma lesne !

5. Spre Rădăuți. — Volovățul. Bădăuții.

Înapoi pe valea Suceviței, între căsuțele mai mult pustii, în aceste ceasuri de întâlnire și petrecere, cu câte un copil nepremenit care tinjește că nu l-a luat și pe dinsul la bucuria tuturor. Trecem pe lângă stîlpul, destul de urît, care amintește, în limba germană, despre oprirea în acest loc, în calea spre gropnița Movileștilor, a nenorocitului arhiduce Rudolf.

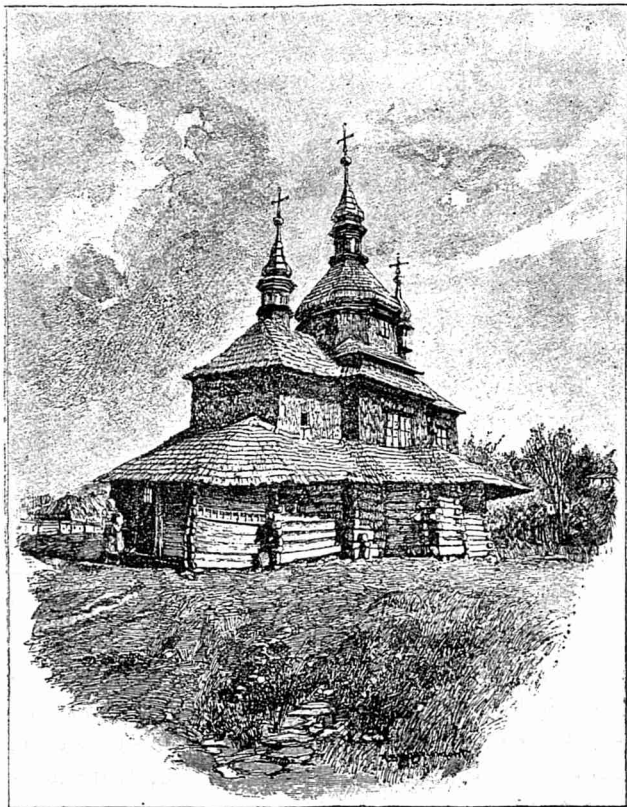
Nori se strîng asupra Suceviței, dar vîntul primăvăratesc e foarte blînd, și pentru întăia oară mirosul florilor se înalță astăzi de pretutindenă.

Un drum lăturalnic duce la dreapta, spre Volovăț. Satul se vede risipit pe o costișă, în fața Rădăuților, urcați pe altă înălțime, dincolo de valea în care Suceava își rășchiră apele în voie. Am norocul să văd un nebun zvîrlit pe stradă și să fiu întovorășit de un biet om prostănac care-mi spune cum l-a bătut, frîngîndu-l de șale, un frate al lui pentru hotarele pămînturilor lor și mă întrebă cam cîte mii de galbeni pe lună mi-o fi dînd «Împăratul Moldovei». Îi spun că Împăratul Moldovei a fost și a murit de mult, că acuma este numai un rege al României și că miile de galbeni nu se mai dau la nimeni.

Volovățul acesta a fost un și mai vechi sălaș de Domnie decît Rădăuții, cu toate că nici-un stăpînitor al tinerei Moldove n'a fost astrucat aice, ci toți au făcut drumul lor cel din urmă acolo în față, coborînd valea ce inverzește supt ochii mei. O poveste zice că ar fi fost aici o biserică de lemn ce s'ar fi strămutat apoi la Putna de însuși Ștefan-Vodă. Cu adevărat Ștefan va fi dărîmat o biserică de lemn cînd a ridicat în ultimii ani ai vieții și Domniei sale, de la 1500 la 1502, lăcașul cel nou, care se vede și astăzi. E ca și altele din bisericile cele mici de la Ștefan, fără turn și fără abside. O ușă în arcuri sfărmate, lingă dînsa inscripția frumos săpată, ferești rătunde în felul ușii. Înăuntru nu mai e nimic, căci mulți ani de zile ploaia a căzut în biserică părăsită și dezvelită. Acuma mi se spune că ar avea de gînd s'o facă mai mare, ceia ce ar fi încă un păcat față de trecut.

Trecem prin unele părți curate ale Rădăuțului, ca să găsim drumul Milișăuțului, saŭ, să-î zicem cu vechiul nume moldovenesc, al Bădăuțului. Satul e așezat iarăși pe o muche de deal, peste Suceava, spre Satu-Mare și Hadic.

E astăzi românesc și rusesc; Bădăuțeniî din vale sînt «Moldoveni», iar Ruși vecinii lor de pe deal; altfel fac la un loc un singur sat, și

Biserică de lemn din Bucovina (Slobozia-Comarești)
(după «Monarchia austro-ungară»).

căsătoriile nu știu granița de limbă fiindcă nici Rutenii nu sînt uniți, ci adevărați ortodocși, cari vin la biserica lui Ștefan-cel-Mare. Mulți știu amîndouă graiurile. Hotărește însă acela dintre soți care e deprins a hotărî în toate. O Ruscă, măritată cu un Romîn, — pe care o găsesc în curtea bisericii, nu știe să spuie copilului ei în românește decît «măi Ioane». Un sătean pe care-l văd în curtea țințirimumului se laudă însă că, de și ține și el o Ruscă, copiii lui, cari cunosc amîndouă limbile, sînt «Moldoveni» și vorbesc «pe rumînie», «moldovenește».

De la săteni ce s'aũ strîns acolo în curte, unde aștept să mi se deschidă biserica, aflu lucruri folositoare și adevărate. Bătrînii nu-și aduc aminte să fi fost altă dată mai mulți Romîni și mai puțini Ruși laolaltă, ci tot așa, un neam în deal, altul în vale, smulgîndu-și neconținut cîte ceva prin nunțile amestecate, crescîndu-se Ruși românește și Romîni rusește. E cineva de limba pe care o știe mai bine, și cît temeiu se poate pune pe statistică, arată faptul că judecata în această privință o are aici vornicul (primarul), care poate fi Rus, și un Evreũ. «Uite, domnule», zicea unul, «fratele mieũ, frate adevărat, de un tată și de-o mamă; el a rãspuns rusește și eũ moldovenește. Așa s'a întimplat. Și pe mine m'a trecut Moldovean, și pe dînsul Rus.» În felul acesta, statistica ar putea fi luatã de

la capăt în fiecare zi pentru a face pe Român Rus și apoi iarăși Român, și așa mai departe. Sînt numai două semne care nu pot înșela : legea, — dar aici toți Rușii merg la biserica noastră, — și necunoștința desăvîrșită a uneia din cele două limbi, — dar aceasta se întîmplă rar, și mai numai la femei. Însă, dacă bărbatul e Român, el va da poate pe băiatul său la școala românească și el va căpăta astfel limba, conștiința care-î lipsesc.

Altfel, cei ce se știu Moldoveni aū adînc înfiptă în inima lor amintirea că pe aceste locuri a fost un mare, foarte mare trecut al neamului, al ostașilor și Voevozilor lor. De Ștefan pomenesc cu evlavie.

— Că doar ai noștri», li zic, «aū făcut toate, și biserică și războaie, dar nu ca să fie pomană la Ruși pe urma lor.

— Da, ai noștri. Că ei s'aū bătut colo pe cîmp cu Tatarii.

Cine știe ce veche poveste preschimbată prin vremuri...

Și unul, care a stat de s'a gîndit, spune :

— Că aū copiii noștri cărți de spun despre Ștefan-Vodă, și e așa de mîndru cînd îi ascuți cetînd, — Doamne !

Din sus vine încet convoiul de îngropare al unui copilaș. Preotul român cetește în limba noastră, dar prapurile le poartă în frunte Ru-

www.dacoromanica.ro

Îngropare de sat în Bucovina.

soaice voinice și rotofeie, grosolane, cu fața moartă. Pe cînd clopotul cel mic, nou, prinde a chema copilul mort cu un copilăresc sunet, limpede, argintiū, aud oamenii vorbind despre moartea copilului.

— Uite cum plîng ceilalți copii de acasă. E ! dac'a fost voia lui Dumnezeu.

— Și poate neîngrijirea oamenilor, zic eū.

— Ce neîngrijire, Domnule ; par'că asta hotărăște ? Tot cum a vrut Dumnezeu !

Aici vine o poveste lungă, din care se vede că nici în această privință oamenii de aici nu judecă mai bine decît cei de la noi.

Pe din afară biserica se arată foarte frumos, în legătura contraforturilor sure cu muchile acoperișului de șindilă neagră, veche, în zbugnirea supțiratecului turn cu ocnite frumoase, care păstrează chiar, supt streșina unde se oploșesc cioarele, trei rînduri de discuri smălțuite, albastre și galbene.

Fereștile, sînt mici și ușa, laterală, obișnuită. Frumuseța nu stă decît în proporții, iar interesul în acele rotile de smălț păstrate ca în nealtă biserică din Bucovina. Înuntru însă, în îngustul cuprins ce se împarte 'n pronaos și naos, nu se mai păstrează nimic de însemnătate. Și aici părăsirea și-a avut urmările, dar în dreapta stranelor se mai vede chipul lui

Ștefan și al Doamnei lui, Maria. Aceasta din urmă păstrează frumuseța chipului ei plin, rotund, cu ochii mari negri, așa cum se vede și în zugrăveala de părete de la Voroneț, pe cînd ctitorului celui mare un zugrav de ieri i-a adaus mustăți plecate în jos și o barbă hîdă, neagră.

La intrarea satului s'a încins acum hora, care filfiie de departe albă, în mișcări line, întipărite de o armonie simplă. Lăutarii zbîrnîie din cobze și scripce, și strigările căpeteniei jocului se aud până la mine. Și bărbații și femeile sînt foarte frumoși: care e Romîn și care Rus, nu se prea poate deosebi în unitatea costumelor, împrumutate de la Romîni, și multe căsătorii amestecate se vor fi puind la cale în asemenea prilejuri de hore ale Paștilor luminoase.

Trăsura se urcă spre Satu-Mare, după ce a trecut de locul prundos unde Sucevița se unește cu Suceava într'un freamăt vesel de argint. De-a lungul Sucevei mărite se întind răchițele. În sat sînt Nemți și Romîni. Casele celor d'intîi, mari, încăpătoare, de o gospodărie în care nimic nu lipsește, aũ înriurît pe ale sătenilor noștri, cari aũ avut ce să cîștige de la vecinî ca aceștia. Legea însă, portul rămîn deosebite; biserica românească și cea nemțească se înfruntă cu cruci altfel făcute, și pe același drum mijlociũ al satului se primblă în amurgul de sărbătoare pă-

lăria moale, răsfrîntă ungurește, cojocelul și cizmele, sucna și fustele învoalte, catrința lingă hainele de tîrg, «nemțești». Nemții de aici, Zipseriani — *Țipseri*, li zic ai noștri —, nu înțeleg prea bine nemțeasca din carte, dar bărbații totdeauna și de cele mai multe ori femeile se pot înțelege oricînd românește cu ai noștri.

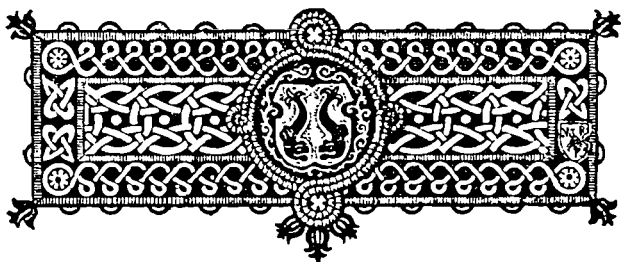
E sară acum. De pe ogoarele foarte bine lucrate, se întorc plugarii în haine de oraș, cu grapele, plugurile cu cai, căruțele înnalte. Cite un «guten Tag» spus de supt pălăria verde și neagră cu fundul înalt îți sună la ureche. Alți lucrători ai cîmpului nu se văd, căci Romîni se bucură încă de odihna serbătorilor. Pe marea întindere a lanurilor e stăpîină liniștea nopții bogată în stele, așa de pașnică în această vale, încît nici un vîntișor nu clatină grîul tînăr și florile nouă. Ele aromesc bucuroase în văzduhul umed, care se face pe încetul, noapte de noapte, zi de zi, văzduhul iubirilor din Maiu.

Ne urcăm spre Hadic. Birjarul — saū, ca să zic ca aici, *fiacărul* mieu — e de părere că în acest sat ar mai fi numai în parte Ungurii aduși altă dată, cărora alții, de alt neam, li-ar fi luat adesea locul. În adevăr însă nu sînt decît case lungi ungurești, care se mîntuie cu șuri, grajduri și hambare, sătenii ungurî bălanî, cu nasul borchinos, genele albe și mersul greoiu, copii cu fața foarte galbenă,

cari strigă cuvinte neobișnuite la garduri și din desigurile de mărcini. Pastorul ungur, ras, trece, cu mantia umflată și larga pălărie neagră, zicînd cu multă amabilitate «bună-sara». Biserica mare, cu turnul ascuțit, alb, care se vede așa de departe, e plină de scînteierea nesfirșită a făcliilor de Paști. Cete se întorc însă de la danț tropăind, țîindu-se de mîna, arătîndu-și aceiași bucurie ca și ai noștri și în același chip.

IV.

VALEA SIRETIULUI

1. Spre târgul Siretiului. — Siretiul.

Încă odată, de vale, un pod, lung peste Siretiul negru, și apoi începe în noapte suișul încet, greu, obositor al unui șir de dealuri, cum n'aū mai fost până acum, — dealuri fără păduri, fără sate, dealuri ciudate, rupte, scărmanate și învâlmășite în tot felul, urite dealuri fără umbră, fără răcoare și poesie. Unde e înălțimea de piatră curată, șuieratul de izvoare albe, aromirea de smirnă a brazilor, ca în cellalt colț bucovinean, în acel Apus care ni trimete Bistrița măreață! Aici însă, din prăpăstii vin miroșuri grele, putrede sau acre: pare că un tăbăcar și-ar fi întins pieile sau femeii ar fi pus cînepa lor la muiat în ape. Sute, mii de broaște, neobosite în muzica lor disciplinată, cîntă stelelor cîntări de care ele nu sînt vrednice. E o întrecere nebună ca a paserilor ce cîntă pentru iubire. «Orac,

Cataract al Bistriței (în valea Colbului) (după «Monarchia austro-ungară»).

orac, oarac, oooarac», și așa mai departe. O Maiu, și privighetorile și aromele tale! Din stînga vîntul bate într'una, rece.

Sîntem cu totul singurî, eû și Rusnacul mieu, Român bun pînă la socoteală și pînă la bacșiș, om bun totdeauna. El n'a vrut să primească oaspeți noi, cari-î dădea cîncizeci, șezeci de bani pentru un drum de două ceasuri, și dintre cari unul, Evreu de baștină, nu se sfiise să răspundă la întrebarea mea dacă nu cumva ar fi Jidan: «Euer Hochwürden, ich bin Christ», adică: «Înnalt Preasfinția Ta, sînt creștin». Și pe drumul de pe urcuș, și pe calea împărătească ce-l taie de-a curmezișul, nu auzim alteva decît numai orăcăitul mlaștinelor.

Sus, o lumină; apoi altele se revarsă asupra unui fund de vale, unei prăbușiri a pămîntului lutos.

Sînt iarăși dealurile de lut, rîpile moi ale acestei țeri, care-mi apare nouă față de munții împăduriți de pînă acum.

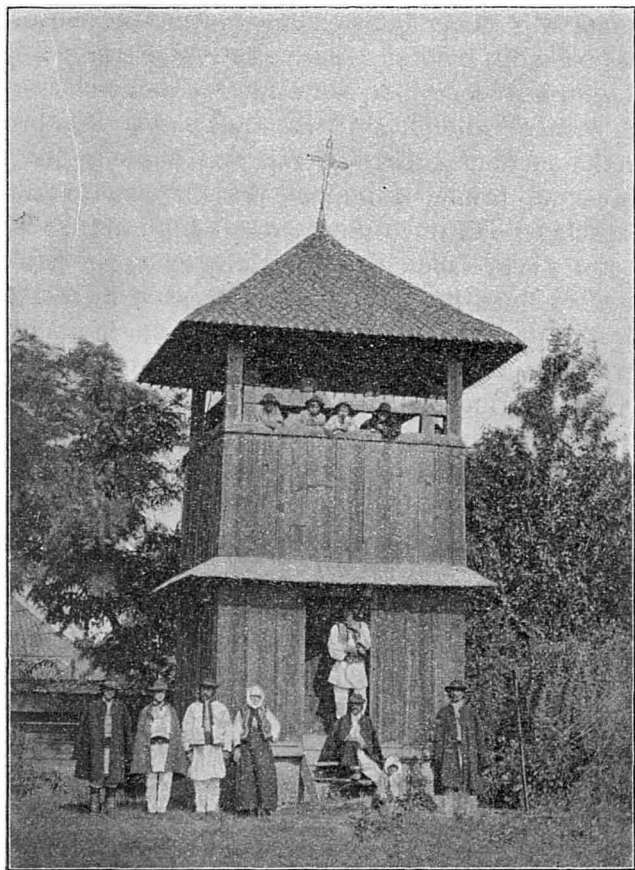
Siretiul: *asta* e Siretiul!

Printre căsuțe mici cu lumină slabe. Se vād de la început semnele unei Jidovării mari. În piața centrală, pămînt bisericesc vîndut nu de demult de biserica Sf. Ioan, pentru ca să fie bursa de negoț, neacoperită și puțin măturată, a Evreilor, cîteva felinare fac să se vadă fațade mari galbene, noroiu și paie. Trăsura se

înfundă într'un gang, lângă o crîsmă rău luminată, foarte plină de multe lighioane. E hanul. Chelneri, slugi nicăiri, dar curtea murdară e bîcsită de trăsuri deshămate, de cai cari ronțăie,— căci mine e zi de tîrg. După un timp iese la iveală o Evreică mare, frisată, în haine bătătoare la ochi, cu căutătura leneșă, o frumuseță în Israel, și iea buclucurile din trăsură. În odaia «no. 1», așa cum e, se poate dormi.

Ușor se vede Siretiul, destul de mic. Obișnutele clădiri de administrație, al treilea gimnasiu german, pe lângă acele din Suceava și Rădăuți, judecătorie măreață, notar evreu — și ce-ar putea fi alta? — cu fațadă grecească veche. Sus, o biserică «nemțească», la care vin și Ruteni uniți saū, cum li se zice aici, «uniați». La cimitir, pe drumul către Sînt' Onufrie, o biserică a Rușilor pe cari șederea în satele noastre i-a făcut ortodocși. Aici se ascultă astăzi slujba, și e o harmalaie de oameni gătiți...

Și la această biserică și la celelalte, după o veche datină, în aceste zile de Paști oricine are voie să tragă clopotele. Si lasă de nu le trag; unul după altul, flăcăii, băietanii și copiii, îmbătați de plăcerea acestui zgomot de aramă răsunătoare. Se luptă pentru un loc în clopotnițele de lemn saū de zid saū la sforile clopotelor dintr'un fel de arcade înșirate lângă biserică.

Clopotniță de lemn, cu copii, în Bucovina.

Bisericile noastre n'au slujbă astăzi. Cea din piață e o desăvîrșită clădire în stilul muntean dintre anii 1660 și 1700, — ca Biserica dintr'un Lemn a Bucureștilor, sau clădirile Cantacuzinilor și Brîncoveanului. Mult mai mult lungă decît în-naltă, cu două șiruri de ocnite mai tot așa de mari și cu un briuleț la mijloc; pridvor cu arcadele deschise. Turnul e unul singur. În-nuntru, unde totul s'a prefăcut, deschizîndu-se chiar tot zidul ce era între pronaos și naos, nu se vede nici-o inscripție amintitoare, dar pietre de mormînt trimet la jumătatea d'intăiū a veacului al XVII-lea. Cînd se gîndește însă cineva că Stefan Petriceicu a făcut lîngă Siretiū mănăstirea Sînt' Onufrie, e adus a crede că tot lui, de și în Domnii așa de scurte, i se datorește și această prefacere și mărire a unei vechi zidiri bisericesti siretene.

Troița, a doua biserică, e sus pe un deal. A fost reparată, și nu s'a sfințit încă. Arhitectul nou i-a dat podoabe roșii de cărămidă colțurată și a mărit-o simțitor la altar. Dar toate acestea n'au putut schimba înfățișarea ei de mărunță vechime, cu încăperea ei mică, ușa, fereștile goale de podoabe, turnulețul. Localnicii văd într'însa o ctitorie a lui Sas-Vodă, care a fost înainte de Bogdan, întemeietorul Moldovei.

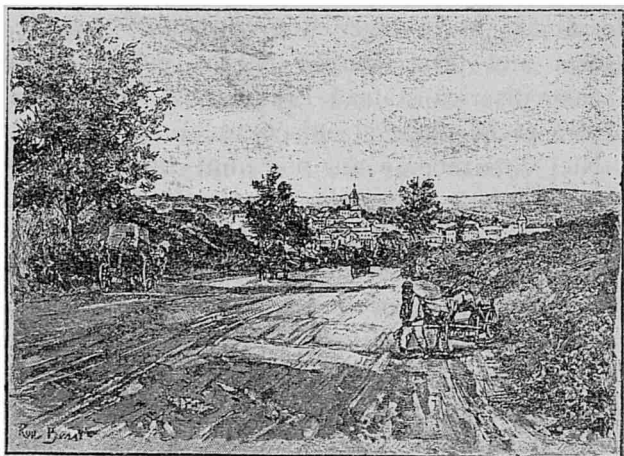
Căci Siretiul e unul din vechile orașe ale Moldovei. Mergînd prin Baia, prin Volovăț și

Rădăuți, Domnia maramureșeană a lui Bogdan a ajuns aici înainte poate de a se pogori la Suceava. Margareta, zisă pe românește Mușata, mama lui Petru-Vodă, era «Doamnă a Siretiului», și, fiind catolică, ea ridică aici o mănăstire a Dominicanilor sau Predicatorilor, a călugărilor albi, puindu-i hramul Sfântului Ioan. Deosebit de dînsa, era o biserică a episcopului catolic, așezat aici prin silințele regelui polon, și la această biserică stătea Franciscanii, din tagma cărora făcea parte și episcopul.

Nici cincizeci de ani n'a ținut însă cu adevărat această episcopie, întemeiată prin 1370. S'ar crede că Sf. Ioan de astăzi e pe locul vechiului lăcaș de închinare al catolicilor, dar orășenii spun că bisericile catolicilor de acum cincisute de ani erau aiurea, și anume acolo unde se află acum școala de fete.

Siretiul era un minunat cuib de dealuri, lesne de apărat față de oricine. Pe un deal, Domnul își așezase Tatarii: acolo se zice încă Tatarcina sau Tătărășii, Tătărășeni; Sasca, de la care s'a luat poate legenda despre Sas-Vodă ca întemeietor, vine de bună samă de la Sași, cari ar fi sosit aici din Baia, odată cu Domnia cea nouă «Moldovenilor»; mai departe, Horodnicul pomenește în numele său o cetate; Zamca, despre care scriu unii, nu mi s'a putut arăta însă; cuvîntul înseamnă «cetate», și o cetate trebuie să fi fost, precum

aă fost zidurî, din care văd o frîntură, făcută din bolovanî, între case. Cetatea n'a putut fi însă decît acolo unde se află și astăzi micuța Troiță. În ea se poate vedea parăclisul ortodox al Domnului, care primise pe episcopul catolic, dar își ținea tot legea lui cea veche.

Tîrgul Siretiului (după «Monarchia austro-ungară»).

E zi de tîrg în Siretiu — aici însă toți zic astăzi Sirete, Siretele, tîrgului și riului. Se vînd cai, vite, miei, produse, într'o mare învălmășire de cojoace și sumane. Purtătorii lor par toți Romîni prin îmbrăcăminte. Dar uitîndu-te bine vezi multe fețe albe cu picăței, vezi plete bălane și ochi albaștri fără viață și scînteiere. De

multe ori, de cele mai multe ori poate, se vorbește rusește.

Învățații și politicianii Rutenilor, ori cîte un Romîn așa de bun ca d. Aurel Onciul, văd în acești Ruși represintanții unui trecut vechi cît Ștefan-cel-Mare măcar, și ai unui viitor de fericită cucerire și înlăturare a Romînilor din aceste părți. «Și cercul Siretelui e pierdut», spune suspinînd vre-un patriot, dintre acei ce oftează cu brațele încrucișate, bocindu-se că se pierde o bătălie, atunci cînd ei aũ în mină încă arma bisericii, care e mai mult românească pînă acum, armele culturii, inteligenții. Ți se spune de Terblecea, satul din apropiere, unde cutare bătrîn ar fi apucat numai Romîni, pe cînd acum n'ar mai fi decît Ruși cari nu știu românește. Și tînguirile se mîntuie cu această osîndă pe care noi înșine o rostim asupra noastră: «E, noi ne ducem», parafrază a cunoscutei păreri date de un German dușman al nostru, funcționar în această Bucovină: «În cincizeci de ani nu vor mai fi Romîni în Bucovina».

De fapt, vechii Slavî din aceste părți, de la cari vin toate aceste nume în *ăuți* (= *owce*), aceia s'aũ topit de mult în mijlocul nostru. Rușii *aceștia*, ce se văd astăzi aũ fost aduși însă din Galiția, saũ sînt o scursoare a curentului de acolo. Ruși îi arată fața și trecutul; rare ori vezi printre ei mîndra față oacheșă a Romînilor. Ru-

tenisarea nu poate să vie decît de la un număr strivitor de mare al străinilor, așezat în vre-un sat cu puțină Romîni băștinași. Așa e peste Prut, aici însă — nu. Romîni vor vorbi românește și Ruteni rusește; Austriacii cari scriu numai «Seret», cu buchî, pe gara orașului Siretiu, vor sprijini pe acești din urmă, iar ceia ce va hotărî vor fi condițiile politice viitoare ale Bucovinei, cînd provisoratul austriac va înceta. Țarul Rusiei va fi de sigur recunoscător pentru că i s'a răsadit Ruși, Regele României, măi puțin ¹.

Nici unul, nici altul nu vor fi însă recunoscători pentru încuibarea temeinică a Evreilor. Nu se poate spune cît sînt de mulți, și în zilele de tîrg eî par și măi mulți de cît sînt, atita țipă și se zbat. Unul a luat suptsuoară un miel din doî pe cari vrea să-î cumpere și nu se înțelege din preț; omul aleargă după dînsul cu cellalt. Cînd nu mă măi pot înțelege cu Rusul mieu, căruia i s'a îmbolnăvit un cal de atita bătaie cu biciul și cu codirișca, și care nu vrea să mă măi ducă la Storojineț, se face un întreg teatru

¹ Ceia ce e măi rău și nu poate să măi fie îngăduit e că trei județe din Moldova-de-sus aū și sate rusești. În Dorohoiu sînt patru, iar Tureatca e desăvîrșit rusească. Ce fac învățătorii, ce fac preoții acolo, ce fac primarii? Cum de se îngăduie a se vorbi limba celor măi mari dușmani ai noștri pe pămîntul României libere?

de Jidană. Dintre ascultători se desface unul negricios, care-și piaptână barba cu mâna și înaintea cu atîta vrednicie, ca și cum ar avea să ție o predică.

— Preasfințite, d-ta nu te poți înțelege cu birjarul (*Fiakermann*).

— Nu mă pot înțelege, dar d-ta ce ai cu asta?

— Va să zică nu te poți înțelege. Știi ce e bine?

— Ce?

— El să se ducă și să mă ieș pe mine. Ori-unde merg, cu orice preț.

— N'am nevoie.

Acuma, unul roșcat, cu barba în țurțuri, ghiontește pe cel d'întăiu și iese în față.

— Să nu-l credeți, e un înșelător. Dacă mă luați pe mine...

— Lasă-mă 'n pace și dute de-aici.

Un al treilea s'a răzimat într'un cot de trăsură și se uită la mine....

— D-ta să-ți ieai mîna de-acolo!

— Și de ce?

— Fiindcă nu-ți dau voie eu s'o ții.

— Așa? Dar *Fiakermann* e din Rădăuți și eu tot din Rădăuți.

— Mă, du-te de-acolo.

Și atunci vine un al patrulea, care-l spurcă răpede jidovește și-l dă într'o parte. Cine știe ce ar vrea să-mi mai spună și ăsta, care n'are

nicî barba lungă, nicî perciunii deplinî, dar birjarul pleacă.

Unul se suie însă — va să zică al cincilea — pe capră dintr'o singură săritură, se uită sfios la *Fiakermann*, apoi se întoarce iute la mine și rîde ca o maimuță. Un rîs în care se amestecă rugămintele, nesiguranța, frică.

— Eū nu te ieaū, zice birjarul.

— Nicî eū.

Maimuța roșcată se uită la birjar, încă odată la mine, sare jos, se mai uită odată la mine, și peste o clipă el se zbate ca argintul viū la o tîrguală. Ciudat neam!

Vine într'un sat bucovinean, calic lipit pămîntului, înfășurat într'un caftan galben-verziū, cu bărbuța rară de tinereță, cu perciunii unși, lungi, strălucitori. Iea cu chirie cea mai rea cocioabă, dar în față, și din cîțiva florini ce are la sufletul lui înșiră la fereastă cîteva pacuri de tutun, chibrituri, o legătură de covrigi; el pune la răcoare un butoiaș dîm cel mai prost rachiū, otravă curată. Apoi stă și așteaptă.

Astăzi cumpără unul la el, mine mai mulți, poimîni are circiumă în regulă, gazdă, han; el împrumută cu camătă pe oricine are o nevoie saū un păcat. Îndată are și legături cu Cîrmuirea, dă bani dregătorilor celor mici, li găsește femei, li face toate slujbele. Ajunge el însuși un fel de funcționar. La judecăți cu oamenii e sigur.

Poate ajunge el însuși vornic, și pune tot pe ai lui în Consiliu. Iea nevastă cu zestre, cât de mică, îi rade părul, o îmbracă șese zile din săptămână în zdrențe și a șaptea o împodobește cu mătăsuri și juvaere, pentru odihna lui Dumnezeu și priveala oamenilor. Face câte un copil pe an, îi pare rău că nu s'a găsit mijlocul de a face unul pe lună. Încetul pe încetul măi chiamă și pe alții, până se fac câte douăzeci de familii pe sat. Acesta e atunci al lor.

Dar cel măi bogat, descălecătorul, nu va mucezi aici, unde nu sînt afaceri pentru un om cu însușirile și experiența lui. De ce vornic la sat cînd poate fi fruntaș la tîrg, om mare la Cernăuți, baron la Viena? Astfel se înalță biruitorul. Generația a doua dă advocați, medici, politiciani, funcționari. Taie perciuni, merge la templu și face în scris și în vorbă pe omul scăpat de prejudecăți, pe *Freisinniger*.

Chiar în satele nemțești, ungurești, Evreul e la mijloc, în jurul lui se învîrt toate. În toată Bucovina ce am cutreierat, am văzut numai doi cîrciumari romîni, cărora ar fi trebuit să li însemn numele. Pe unul țin minte că-l chema Agapie.

O Agapie ce vei face tu între atîția Leiseri și Moseși și Israeli și Schulemi și Meschulemi... În gimnasiu, cei măi mulți școlari sînt Evrei. Ei învață totdeauna bine, rare ori foarte bine.

De ce să nu facă și aici puțină economie, dacă se poate? Învățații evrei, cei mai mari, nu fac oare cea mai mare economie cu munca pregătitoare și cu silința gândirii către adevăr? Prisosul e un nărav al creștinilor; prisosul bun, darnic, — jertfa. Ei nu-l fac și nu-l înțeleg. Tot așa de puțin înțeleg ei cum creștinul se lasă rob de frumuseță, de bine, de ideal. Evreii nu se amorezează nebunî, nu se ucid din dragoste (dar se ucid cînd sînt ruinați și s'aũ deprins cu binele). Ei nu fac crime, nu fură. Nu sînt printre dînșii nici oameni răi, nici buni, nici nebunî, nici cuminți pentru altceva decît interesul lor. Ei sînt Iesuiții banului, ai cîștigului. Banca, riscul cel mare, lupta cu milioanele e ținta din urmă a bietului Jidan sărac din sate.

Pentru ca să se atingă acest scop, puțința de a se scâlda în afacerile cele mai mari, se cheltuiește o muncă, o încordare a gîndului, o înfrînare de toate zilele care sînt fără păreche. Însă cu atîta nu se face o rasă superioară, ci rase superioare sînt acelea care-și pot da sufletul pentru ceva și pot astfel cîștiga ceva mai mult pentru omenire. Și ei aũ dat oamenilor numai, de de mult, o lege, care se îndrepta împotriva temeiurilor vechi ale iudaismului, împotriva dogmei poporului ales, o lege pe care ei aũ prigonit-o, aũ rãspins-o, pe care n'o recunosc și o desprețuiesc și pãnã astãzi.

2. O raită peste hotar: Mihăilenii.

Plec cu trăsura la Mihăileni, care e de tot aproape. Voiü vedea încă o trecătoare a graniţei spre România.

Abia ai ieşit din Siretiü, şi o perdea de copaci de apă vădeşte în vale riul cel lat de la care oraşul îşi iea numele. Prelingînd trunchiurile sucite, schiloade ale sălciilor, pînza albastră de apă vine lin pe prundul negru, — apă de munte încă în aceste părţi, dacă nu se ţine în samă iuţeala scăzută pe albia fără povîrniş. E de cîteva zile aici o căldură care arde la amiazi, răsfrîngîndu-se din gropile de lut. Ici şi colo se ridică ostroavele de pietriş. Apa n'ajunge mai departe decît capătul de sus al roşilor.

Cellalt mal e tot austriac, căci răşluirea s'a făcut cu multă pricepere, aşa încît să fie cötropită toată valea roditoare. Şi dincolo sînt şoselele bune, casele temeinice, sătenii bine îmbrăcaţi şi încălţaţi.

Mihăilenii se văd în faţă, risipiţi pe deal, către valea Siretiului. Copereminte multe de şindilă sură, cîteva case mari albe, trei biserici urcîndu-se spre culme. Până în preajma lor chiar, pămîntul e al Austriei, şi linia de sălcii care se vede, e numai un hotar de moşie, fără însemnătate, pe cînd graniţa se taie aiurea.

Iat'o. Două case de vamă, o barieră galbenă-neagră, un pod tricolor peste o rîpă care se chiamă Molnița, pîrău păcătos care abia dacă poate sluji iarna pentru slujba Bobotezei. Barieră tricoloră închisă. Un soldat fără mondir, cu bonetă se vede trecînd ; departe se înnalță uu steag, un steag deznădăjduit, care flutură, chiamă.

Ca ori-unde, funcționarii noștri sînt oameni prietenoși, foarte deosebiți, în bine și în rău, de vecinii lor țapeni ; n'aũ nici-o uniformă și nici-un ifos. Ei primesc bucuros să deschidă bariera, care stă lăcătuită de obiceiũ între ceasurile 12 și 2.

O stradă se deschide : «Carol I-iũ». Întiiũ case bunișoare sau părăsite, dărimate. Apoi cîteva clădiri curățele : farmacie, jandarmerie ; la o parte o școală foarte bună. Biserica e mare, într'o grădiniță, lingă grădina publică. Are brazi și felinare. Pentru a cinsti Învierea s'aũ pus che-nare de brad la ușă și stegulețe în toate părțile. Cine a împodobit așa, nu s'a gîndit că poate să vadă și să laude trecătorul, și e în această găteală românească ceva care înduioșează. Rădăușeanul mieũ găsește că aici în acest tîrgușor de graniță e curat și bine. Și el ar vrea să vie în România, să ducă pe boieri cu caii, pentru bacșișuri bune.

Acum însă priveliștea se schimbă. Evreimea

stă la iveală înaintea tărăbilor joase, spurcate, pe care se zice totuși că un foc le-ar fi schimbat în mai bine. Mihăilenii, din cari întemeietorul și botezătorul lor, Mihaï-Vodă Sturdza, a înțeles să facă nodul de căpetenie între Bucovina și Moldova, puind în el capătul șoselei Siretiului, Mihăilenii sînt în decăderea cea mai deplină, pe cînd drumul cel mare spre Apus merge pe la Burdujeni. Oprirea prin măsuri veterinare a exportului de vite a fost încă o lovitură pentru tîrgușorul evreiesc de către Siretiu. Se mai vinde doar porumb pentru Bucovina, iar anul acesta nu se mai vinde nici atîta. Jidănăria stă fără nici-o treabă în prăfoasa amiază; trupuri trîntite, tologite, în toate părțile; copii cari se zvîrcolesc în murdării. Noroc că această grozăvie asiatică, de care sînt adînc rușinat, nu ține mult, și capătul tîrgului se atinge răpede, începînd iarăși cîmpul luminos de verde.

«Fiecare țară are Evreii ce merită», a zis cineva al cărui interes era să creadă astfel. «Fiecare țară se poartă cu Evreii săi cum merită ei», trebuie să fie răspunsul. Cît merită însă această păcătoasă calicime leneșă, care spurcă țara pe care o locuiește?

Îngrozit de înfățișarea acestui colțișor al țerii mele, caut un adăpost, un păhar de apă rece, la preotul bisericii frumoase și împodobite. E un

biet bătrîn bun, care sîsîiește; e plin de bunăvoință și cu sîngăcia lui de văduvoiu el caută să-mi gătească pe o tablă ceva pască, cozonac și vin.

Casa lui face în adevăr plăcere, ca și locuințele celor opt, adecă *numai* opt familii românești care locuiesc, afară de țeranii din deal, Mihăilenii. Nici-un colțișor de murdărie, precum jos la Evreii nu e un colțișor curat. Grădină, flori, oale de mașcat și de gheranic, cerdac albastru, plin de umbră, odăi răcoroase cu scoarțe și divane, cu fotografiile ale familiei — părintele are un fiu medic, care face studii speciale în Apus și e însurat cu o fată de negustor bogat din București —, citeva cărți bine rînduite, tablouri patriotice vechi. E o mare tăcere bună în aceste încăperi primitoare, și din odaia cea mare aud cum oaspetele mieu gătește tablaua cu cozonacul, pasca și vinul.

El a înștiințat pe primar, și iată-l. E un tovarăș al mieu de școală, de clasă și de internat, pe care de mult timp îl pierdusem din ochi. De atunci a învățat dreptul, a fost numit magistrat aici, a rămas ca avocat, a făcut politică și schimbarea din urmă i-a adus primăria. E însurat cu învățătoarea, are trei copii frumoși, casa lui, frumoasă cît se poate, capital strîns și ar fi gata să ia în arendă moara de lîngă hotar său vre-o moșie.

Dar aici întâmpină piedeca de care se sfarmă în aceste părți toate silințele noastre : puterea celor trei Fischerești, Mochi, Calman și Froim, stăpîniî acestui colț dorohoian. Toate moșiile sînt ale lor, împănate și cîrmuite de Evrei. Pe încetul, lumea pleacă din Mihăileni, unde se poate muri de foame fără voia lui Fischer Mochi, Calman sau Froim, regi în acest unghiū din regatul Romăniei.

— O să vie vremea de n'o să putem face consiliul comunal dintre Romîni.

*

Spre sară sînt iarăși în Siretiū. Mă fură de la hanul evreiesc părintele Dlujanschi, în care găsesc cu bucurie un fost școlar al Școlii Normale Superioare din București, care păstrează încă o bună amintire despre România. Aici a fost ajutat și sprijinit de însuși Vasile Alecsandri, ale cărui scrisori le păstrează încă preotul și profesorul de gimnasiu siretean. Am văzut cîteva dintre ele, scrise cu o bunăvoință îndatoritoare. Părintele Dlujanschi a fost și la Mircești, și el îmi vorbește de sălașul poetului, lingă cușca turturelelor, în lunca de la Mircești, loc iubit unde acum îi stă și mormîntul. Din spusele părintelui, Alecsandri apare ca un gospodar cam lăsător în voie, adevărata cîrmuitoare a moșiei fiind Doamna Paulina Alecsandri.

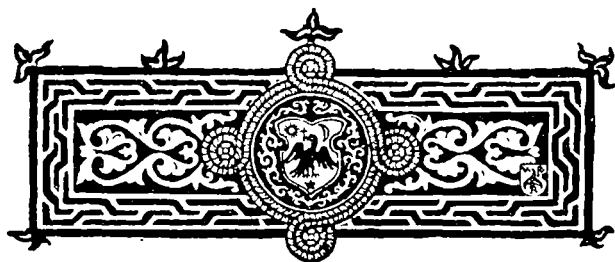
La masă am ca tovarășă pe o doamnă, care se zice Unguroaică, dar e *unită*, crescută totuși în Rusia și măritată acum cu un funcționar austriac care face politica neamului său rutenesc. Întăia oară aud o laudă și apărare a Rusiei, făcute cu căldură și fără interes, într'o combatere îmblinzită de un zîmbet.

De cu sară până dimineată broaștele orăcăie în gîrle și bălți, musică de primăvară a tîrgului de Evrei.

Odată erau și Armeni în Siretiu ca și în Suceava și în multe alte locuri. Acuma se mai cetește numai pe o dugheniță din sus numele Burdeștilor, bogați Armeni de viță veche. Încolo, Evreii sînt stăpîni. Am băgat de seamă că și în satele nemțești, ei țin negoțul, lăsînd creștinilor numai meșteșugurile (în Moldova noastră ei le aŭ și pe acestea). La noi Armenii se vād tot așa de puțini ca negustori în locuri unde ei aŭ avut așezări vestite, ca Botoșanii și Romanul.

V.

VALEA PRUTULUI

1. Spre Cernăuți. — Cernăuții.

Părăsesc Siretiul a doua zi, la șase. Trăsura mă duce la gară pe lângă un cimitir părăsit, pe un deal în care se apleacă jalnice pietre cu pisani evreiești sau armene.

Un tren-tramvaiu se tirăște până la Hliboca. Linia se desfășură pe întinderi verzi, atingind Tereblecea și încă un sat mare.

Gara Hliboca e plină de lume de tot felul, mai mult Evrei și funcționari însă. Într'un colț, o femeie naltă, slabă, cu ochii albaștri stinși și fața tăiată de zbîrcituri vorbește cu un Rutean deșirat, în suman cafeniū, pe cînd un Român cu pălărie neagră, năcăjit, dar fără glas, stă de-o parte. Cînd Rusul se duce, mă apropiu de Românul mut și de acea femeie de țară cu ochi șterși, care vorbește de o potrivă de ușor trei limbi: românește, nemțește și rutenește.

— Eă, cum ți-am spus, — zice ea, ca și cum ar vorbi de cine știe ce mărunțiș al zilei, — eă țin la altul și merg după el și la capătul pământului. Ce mi-e mie de consistoriu? Tot trebuie să mă despartă. Altfel merg până la Viena, la Împăratul.

Romînul pufăie din țigară, pe cînd Rusca zbîrcită îi dă înnainte așa :

— Am să spun tot, tot. Că mă gonești, și mă bați, și dai cu bolovaniî după mine, și saî cu cuțitul ca să mă ucizi. Tot am să spun.

El mîriie ceva neînțeleș.

— Ce-o să spuî? Eî spune! Că mă țin cu altul? Eî da, uite mă țin.

Aî zice că va fi un omor. Nu, omul se uită la fumul luleliî, foarte tăcut. Și mă gîndesc și la ce mi s'a spus despre fetele acelea din sate romănești supuse unei Cîrmuirî înnaintate, care aă maî fiecare cîte un copil, doî, pe aici lîngă apa Siretiului, și care ajung să se mărite. Lipsiaă doar astfel de păcătoșeniî încă...

Pină la Hliboca, drumul mersese pe o întindere netedă; de aici înnainte spre Cernăuți el străbate valea Derehluului, minunat de verde, și încă odată văd dealurile prăpăstuite care deosebesc Ținutul Siretiului. Dar aici ele se îmblinzesc pe încetul, văile se sapă maî lin, costișele se suie maî de o potrivă, o rînduială stă-

pînește mișcările de așezare ale pămîntului. După Cuciurul-Mare, la care acceleratul nu se oprește — sat în care limba noastră s'a pierdut, cum de aici înainte se întîmplă în cele mai multe locuri —, încep să se vadă casele Cernăuților. Întăiu, căsuțele cu ferestucă și copereminte de lemn ale oricărei vechi așezări moldovenești, apoi clădiri mai mari, din ziua de astăzi. O gară gălbuie, cojită, rău zidită și prost ținută, o gară ca pentru un oraș evreiesc, — mai bine de jumătate din cei 60.000 de locuitori ai Cernăuților, decî vre-o 40.000, sînt în adevăr Evrei. Evrei de tot felul: habotnici cu *peisăh* și caftan de «pielea dracului», cari țin cîte o dughiană prin mahalale și străbat țara cîte zece într'o căruță cu un cal care-și schimbă forma, făcînd un gît ca de girafă, de mult ce trage la deal; cetățeni austriaci cari se îmbracă nemțește ca oricine; bancheri cu burta scoasă înnainte; Jidănași din slujbe și din profesiile libere, cu ochelari prinși pe nas, cilindru strălucitor, gulere foarte înnalte și haine negre; oameni mari cari calcă împărătește, vorbesc tare și văd toate lucrurile jos, jos, ca printr'o ceață de mîndrie.

Ceîlalți locuitori sînt culeși din toate neamurile. Foarte mulți «Austriaci», adecă funcționari, și fel de fel de oameni în legătură cu Statul: Germani, Poloni și ce mai vrei! Meșteșugari

nemți. Rutenime săracă și, pe la margine, Romîni, cari nu sînt mai bogați.

Cum vii de la gară, vezi în suișul greu de pe dealul înalt de lut case mai mult murdare, în care se oploșește Jidovime. Până tîrziu noaptea însă, sună bicele și vuiesc strigătele de îndemnare a mîrtoagelor. Nicî-odată speța cailor n'a suferit o mai strașnică mucenicie decît aici, din partea harabagiilor cu perciuni, cari urcă greutăți mari de mărfuri cu cîte o gloabă-două. Primăria — primarul e evreu, ca și în Siretiu, unde însă gardiștii sînt Romîni și Nemți —, Primăria s'a înduioșat și a prins pe un părete de la Poliție un afiș plîngător, prin care caută să îmblînzească sufletele «locuitorilor bucovineni» pentru dobitoacele lor (afișul zice pe nemțește), iar unde începe suișul, se vede o tablă în trei limbi sfătuind cruțarea cailor. Nu se prevede însă nici-un cîștig pentru cine va urma povața, așa încît birjarii și harabagiții «cruță» numai în unele casuri, cînd duc numai un călător, cînd suie puține lăzi și cînd nu e noroiu, — adecă mai nicî-odată.

Până mai ieri Cernăuții puteau să fie vestiți pentru noroiul, lapovița și cleiul lor. Dacă ieșiai din casă pe vremi ploioase, erai sigur că te vei întoarce murdărit și stropit de sus până jos. Și astăzi stradele sînt numai șoseluite, dar mi s'a părut că, mulțămită soareluî din April, șoselele-strade sînt mai bine ținute decît în alți ani.

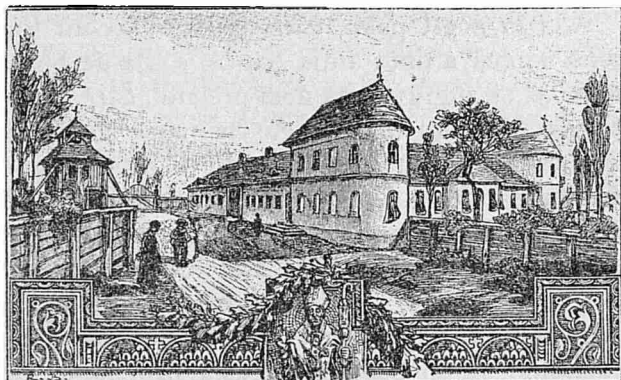

Piața centrală din Cluj (după Monarhia austro-ungară)

Și localnicii au ajuns să creadă aceasta. Prin urmare tot trebuie să fie ceva adevărat. Șoseaua e mărgenită de trottoare de piatră, unde ele sînt.

Și iarăși acest dumnezeiesc soare de curăție și lumină înălbește și aurește tot orașul, care nici-odată nu mi s'a părut mai *bine* decît acuma. Pot zice: mai frumos? Două strade în lung, dintre care una se chiamă și aici «Herrengasse», strada «domnilor» celor noi, au clădiri înalte, de oraș mare, unele din ele chiar în stilul *Secession*, cu care tinerii arhitecți ai Austriei au înzestrat omenirea contemporană. Se vede o Primărie mare, două-trei otele aproape luxoase, cîteva grădini, o biserică centrală, cu cupolele mari umflate, răsărind din verdeață, apoi o sinagogă, care nu se lasă mai pe jos. Dacă mergi pînă în fund, vei găsi o statuie a zeiții cîrmuitoare, *Austria*, care se ascunde într'un maidan, cînd numai o cruce de piatră împodobește piața cea mare, în care, înaintea Primăriei, fierbe vînzarea țera-nilor ruși și istețimea vicleană a precupeților cu caftane, în harmalaia și harhătul tuturor limbilor, căci gospodine de tot neamul străbat, în costum simplu, mulțimea pentru a-și face ele înseși cumpărăturile de dimineață. În sfîrșit, la margine, se ridică o lungă clădire roșietecă-gălbui, cu fațada străbătută de multe ferești, cu zimți și creștături sus. Nimăruî nu i-ar trece prin minte la ce slujește anume această greoaie îngră-

mădire, fără gust: stilul gotic al unor amănunte se împărechiază ciudat cu cel palestinian al altora, așa încît e de fapt un stil... sinagotic, și nu te-ai mira dacă aici s'ar aduce închinăciune Dumnezeului singuratic și întunecat, Dumnezeului *unui singur* neam. De fapt, însă așa ceva, fără

Mitropolia veche din Cernăuți (după «Monarchia austro-ungară»).

biserică, fără împrejmuire religioasă, e palatul Mitropolitului.

Cînd Austria a luat Bucovina, ea a găsit aici un episcop de Rădăuți, supus Mitropolitului Moldovei. Așa ceva era însă umilitor și primejdios. Episcopul fu despărțit de chiriarul său, luat de la Rădăuți, unde se așeză herghelia, și dus în capitala cea nouă a Cernăuților, cu titlul de Mitropolit neatîrnat. Ca să fie rostul lui măi stră-

lucit, i s'a dat și numele de arhipăstor al depărtatei Dalmații, de limbă slavă. Mai dăunăzi se întemeiase din nou pentru Mitropolitul de astăzi, P. S. S. Vladimir de Repta, fost profesor la Universitate, bătrîn frumos și blînd, sfios și nehotărit, vechea episcopie de Rădăuți, dar, de cînd titularul ei a luat Mitropolia, nu s'a mai numit altul.

Aici în acest palat, care trebuie socotit frumos fiindcă a ținut atîția banî și e așa de bogat mobilat și zugrăvit, stă decî prelatul, care corespunde din cînd în cînd cu Dalmația, iar în Bucovina face ce hotărăște consistoriul și ce impune Cîrmuirea. Om ar trebui să fie acela care ar ști ce se cuvine să facă într'o situație în care totul e nelămurit, încurcat și dezbătut! Ce drepturi are Statul? Pe toate, suspină Mitropolitul de astăzi. Nicî-unul, ar putea spune un Mitropolit de mîne, rămînînd să dovedească aceasta prin fapte. Ce e Biserica, ortodoxă sau națională? Națională, spun Romîniî cu iubire de neam, cari n'a uitat trecutul și nu încep a număra de la anul 1775, sfîrșit al barbariei moldovenești și început al civilizației; ortodoxă, spun consilierii ruteni din consistoriū, preoții ruteni, teologii ruteni, agitatorii ruteni, cari caută să întemeieze bine Biserica unită la hotarul de spre Rusia, iar în lăuntru socot că poate sluji mai mult pravoslavia. Și pentru aceasta, neputînd impune liturghia rutenă pretutindenî, ei cer despărțirea de Ro-

mîni, întemeierea unei Biserici îndoite, de două limbi, care să împartă totul: parochiile, locurile bisericești de sus — de sigur că ar veni astfel și o alternare a naționalității Mitropolitului, cînd Român, cînd Rutean, — ba chiar mănăstirile, lăcașurile de odihnă ale Domnilor noștri, de unde s'ar zvîrli cărțile românești și nici-un cuvînt românesc n'ar flutura de-asupra mormintelor acelor cari aș purtat coroana Moldovei. Lupta e de fiecare zi, dușmanii noștri nu-și pierd nici-o clipă din vedere scopul pe care-l urmăresc. Și la spatele lor stă Cîrmuirea, care tace și face pentru a dezrădăcina Moldovenia din Bucovina.

În altă parte, două frumoase clădiri sînt Universitatea — căreia i se va face alt palat însă, anume, mai mare—și laboratoriile Universității. Universitatea din Cernăuți a fost întemeiată acum treizeci de ani pentru a sărbători printr'o faptă trainică împlinirea a o sută de ani de la smulgerea Bucovinei. S'a mărturisit la serbare că scopul nu e altul de cît să se răspîndească astfel cultura germană. Ba încă, printr'o atenție amabilă față de noi, — barbarii de peste Molnița, — s'a adaos de unii că această cultură trebuie dusă biruitoare, cu tradițiile și limba ei, departe, hăt departe spre Răsărit, spre «Orient.»

Înnalta școală are o Facultate de filosofie, una de drept și o a treia de teologie. În cea d'întăiu

se formează acei cari aŭ să ia locurile cele de sus în învățămîntul bucovinean, a doua dă funcționarii țării, a treia tinde să înzestreze toate parohiile cu preoți de o deosebită învățătură, trimetînd la sate doctorii săi în teologie.

Cei ce aŭ interes pentru aceasta, încarcă de laude Universitatea din Cernăuți. Cei mai mulți Bucovineni — înțeleg Romîni din Bucovina — sînt foarte mulțămiiți de dînsa, și o cred cu mult superioară Universităților pe care și le-aŭ putut înjgheba Romîni din România liberă. Eram odată la o masă într'o mănăstire, cînd cineva din aî casei veni să șoptească la urechea egumenului că a sosit un profesor al Universității din Cernăuți, în excursie. Eŭ fusesem primit bine, de sigur, dar ca un om cum mai sînt și alții; acuma se vedea însă că-și va face intrarea o ființă de o esență superioară. Convorbirile se opriră, limba germană stăpîni masa; ochii se ațintiră asupra acestui oaspete. Era un erudit stîngaciŭ, cu gesturile de catedră și vorba de prelegere, un erudit încă la începutul carierei sale. Ca unul ce am făcut toate școlile țerii mele și ale Apusului, care lucrez mai mult decît alții și poate nu mai rău decît dînșii, ca unul care mă bucur că pot stăpîni cîmpul științii mele, n'am rămas uimit înaintea străinului, care lăsă să cadă cu oarecare sfială cuvîntul de «collega». Nu știŭ, poate mă înșel — și cer să fiŭ

iertat atuncea —, dar mi s'a părut că această purtare a mea pune oarecum în mirare. Cum, adecă acesta din România se crede de o potrivă cu «profesorul» cel adevărat și temeinic, cu profesorul din Cernăuți?

Universitatea Bucovinei are însă multe scăderi. Nu vorbesc de Facultatea de drept, unde Austria-și coace funcționarii cari-i trebuie și mai mulți avocați evrei decît are nevoie țerișoara. Am în vedere însă Facultățile filosofică și teologică.

O Universitate trebuie să aibă o *coloare*, mai ales în astfel de locuri. Care e culoarea, nuanța Universității acesteia? E germană, germană ca la Graz, germană ca la Innsbruck. Ceî mai mulți profesori sînt Germani sau Germano-Jidani, afară de cîțiva Romîni și Ruteni la teologie sau la catedrele de limbile și literaturile romînă (I. Sbiera) și ruteană (agitatorul Smal-Stocki, Galițian și Evreū botezat, mult mai mult agitator decît profesor). Decî această Universitate n'are o culoare bucovineană, care ar fi îndreptățirea ei cea bună și adevărată.

Și așa sînt lucrurile că n'o poate avea. Nicî naționalism german nu poate ieși dintr'însa, fiindcă el nu place de loc Cîrmuirii, și fiindcă are urmări antisemite de care se turbură Jidaniî. Aceștia sînt cei mai mulți, cu mult cei mai

mulți; ei dau tonul, și astfel Universitatea e de fapt o Universitate austriacă pentru Evrei, afară de Facultatea de teologie, care e pravoslavnică, — strîns, îngust pravoslavnică — pentru teologi «greco-orientali», fără rost național.

Sînt măcar profesorii oameni vestiți, de o înaltă știință, de un talent strălucitor? Zic: nu. Tinerii neîncercați, mediocrii și cei slabi domină. Unii au venit la Cernăuți — cea din urmă din Universitățile de limbă germană — pentru a zbura aiurea (cei mai buni), alții stau aici pentru că nu pot fi decît aici.

O Universitate trebuie să fie și un izvor de activitate științifică originală, îndreptată asupra acelor lucruri care sînt mai de folos în fiecare țară. Așa e la Cernăuți? Cît e de bună și de completă Biblioteca Universității? Cîte are din cărțile ce se tipăresc cu privire la trecutul moldovenesc al Bucovinei? Ce cărți s'au scris despre acest trecut? Ce cărți despre împrejurările de după anexare? Ce cărți despre starea de lucruri de astăzi, în această țară din care capriciul Austriei a făcut un muzeu etnografic viu, unde se pot cerceta toate limbile și toate datinile? S'a rămas la broșurele foarte proaste ale lui Wickenhauser, un biet scriitor de cancelarie, care habar n'avea ce e știința și care a scris istoria Bucovinei în istoria mănăstirilor ei. D. Kozak, preot rutean, astăzi profesor de slavonă la teo-

logie, a tipărit bine și tălmăcit rău inscripțiile bucovinene. Nu mai vorbim de ce a scris d. Kaindl; orî cine-și va putea închipui de ce. Și care e partea Universității în aceste lucrări puține, risipite și, în cea mai mare parte, slabe?

Nică-o adevărată viață studențească nu se poate închipui. Fiecare neam trăiește la o parte, cu societățile sale deosebite, dușmane una față de alta. Germanii, Evreii, Romînii, Rutenii stau în tabere «academice», gata de luptă fără cruțare. Chiar în mijlocul deosebitelor naționalități, împrejurările politicii zilnice aduc neînțelegeri. Cit ne privește pe noi, aveam odată o singură societate, cu un caracter literar foarte deslușit, societatea «Junimea», în care intrau numai aceia ce erau în stare să treacă un examen de primire din limba și trecutul nostru. De cînd însă a început politica d-lui Aurel Onciul, lucrul s'a schimbat cu totul lui tot. Societatea *Bucovina*, societatea *Dacia* stau, una mai mult, alta mai puțin, supt înriurirea aceluî ce caută să dea politicii Romînilor din Bucovina îndreptarea cea mai prielnică setei sale nestîinse de putere și stăpînire. Teologii, teologi înnainte de toate, cu gîndul la promovare și parochîi, stau de-o parte, înfrățindu-se cu ceilalți pravoslavnicî într'o «Academie ortodoxă».

Din mijlocul studențimii bucovinene a ieșit în anul din urmă o revistă pentru literatură, «Ju-

nimea literară». Ea tipărește articole cu privire la limba, la istoria noastră, poezii, nuvele, cronice de critică. O conduc doi tineri cari sînt acuma profesori la Suceava. De sigur că revista a părăsit fîgașul de superstiții al trecutului, că încearcă a se lămuri asupra îndreptărilor nouă ale sufletului românesc; pînă acuma ea este însă numai în fasa de pregătire. Cînd va fi *gata*, și în cel mai bun înțeles, ea ar putea să îndeplinească acest îndoit scop: să dea o icoană a Bucovinei românești tuturor Romînilor și să fie o călăuză a tinerilor Romîni din Bucovina, precum e de mult «Luceafărul» din Pesta pentru tinerimea românească din Ardeal și Ungaria.

Maî la o parte de strada cea mai mare a orașului, e casa în care se țin ședințele dietei bucovinene — parlamentul țerișoarei —, în care e reședința obișnuită a delegației ce-și are însărcinările pe lângă guvernator și a căpitanului țerii, care stă în fruntea ei.

Fiecare naționalitate-și are luptătorii în mica adunare, și nu numai atita, ci și fiecare castă. Căci aice, dacă se mai află undeva pe pămînt, e lăcașul clasic al castelor. În cafenele și restaurante, în viața socială și politică fiecare strat de oameni se află la o parte: nimeni nu cutează să se înnalțe, nimeni nu binevoiește să se coboare.

De-o parte aristocrația, alcătuită din coborîtori ai mazililor, boierinașilor celor mici și mai mici ai Moldovei, din Armeni și Evrei bogați, cari au fost și ei înfășurați în mătasa unui titlu de cavalier sau baron — culmile până la care se înalță «aristocrația» băștinașă. În sfîrșit, din străinii pe cari-i aduc funcțiile, căsătoriile cu Bucovinene și afacerile. «Aristocrații» — cu excepții cu atît mai onorabile, cu cît sînt mai rare — samănă între ei prin îngrijirea din calea afară, nu pot zice eleganța, — căci elegant e un lucru de gust și care te prinde — a hainelor, pălăriei, încălțăminteii, cravatei, acului de cravată, nasturilor de manșetă, gulerului, basteii, prin rafinarea portului mustăților încîrjodate, favoritelor scurte, părului adus rotund pe frunte. Idealul în această privință e *gigerlul* din Viena, de care se apropie de altminterea și un agent de mărfuri, un *Reisender* mai bine plătit și un vizitiu de «casă bună». Apoi manierele reci, ascuțite, strigătele care palmuiesc pare că, mișcările care te ghiontesc de departe. Exemplarul tipic din această clasă s'ar crede necinstit dacă ar chema altfel un chelner decît prin «Sssiee» (*sie*, «ei măi», pronunțat prelung), dacă și-ar ridica singur ce i-a căzut jos, dacă ar răspunde politicos unui străin, dacă ar sta la masa orișicui. Mi s'au spus lucruri strașnice, de audiențe care se cer la unele persoane particulare, de aștep-

tarea în antret până vine ceasul și așa mai departe în această biată Bucovină de țeranî ! «Aristocrații» au pierdut în mare parte moșiile lor, pe care le țin Evreii, ei s'au ruinat răpede, adecă Romîniî și Armeniî; sînt siliți a începe cariera administrativă obișnuită și se vād întrecuți de alții ce se ridică din rîndurile celor «mai jos» decît dînșii. Dar aceasta n'are a face: ifosul, îngrijirea cu lucrurile mici, afemeierea rămîn aceleași. Am mers în tren odată cu trei călători dintre cari doi erau nobilî romîni: stăteaŭ lăfăiați pe perinî saŭ cusuți în haine îngrijite-îngrijite; au vorbit despre modă un ceas și jumătate. La plecare am întreat pe cel ce părea că nu e Romîn — dar era și el — cine sînt acei domni și mi-a răspuns uitîndu-se la mine ca din vîrfurile piramidelor Egiptului și cu un ton acru parcă l-aș fi călcat pe bătăturî. Toate neamurile se înfrățesc în «aristocrație» prin vorbirea limbii germane. Românește vorbesc cei mai mulți Romîni cînd nu vreaŭ să-î înțeleagă cineva. Toate neamurile se înfrățesc prin spoiala culturii germane și prin închinarea față de cetatea cetăților, unde sînt cravatele, acele de cravată, nasturii de mașetă, etc. etc. cei mai bunî: Viena.

Ce au fost vechiî boierî, adevărat și numai «Moldovenî», aceia se va spune în alt loc al acesteî cărți.

Iar cine are încă «moldovenism» în sufletul

lui astăzi, de ce-aș mai spune anume? Știu toți, și mi s'ar lua în nume de rău dacă aș insista.

Deocamdată e vorba numai de acei cari se poartă înaintea de toate ca «aristocrați». Între puținele lor îndeletniciri, ei trebuie să facă și politică, și se înțelege de ce. Prin politică numai se pot căpăta astăzi oarecare înlesniri de viață socială, la care ține foarte mult «aristocrația». Dar politica dusă numai pentru aceasta nu poate să fie decît fără legătură, fără muncă și fără trăinicie, pe cînd cea adevărată crește din inima uriașă a unui popor întreg.

«Inteligența» se socoate ca a doua castă a țerii, castă de preoți și învățători mai ales, la care se adaug cîțiva advocați și funcționari mici. Ei nu se simt una cu poporul, pe care nu-l înțeleg și-l iubesc prea puțin. Crescuți «austriacește», adică formalist și materialist, ei vrea înaintea de toate «mai mult», cît mai mult. Multă vreme ei nu-și găsiră călăuzi și fură astfel siliți a da ajutor acelor pe cari-i numiau încă, și cu respect și în batjocură, «boieri». Dar iată că d. Aurel Onociul, un om încă tînăr, cu strălucite studii de drept, un om de o cultură mai largă, un om practic, cu o mare experiență economică — fusese directorul unei societăți de asigurare — se întoarse în Bucovina, de unde era de baștină, și,

unindu-se cu o rudă, care era și el un om grăbit, dr. Florea Lupul, se puse în fruntea castei a doua, întemeind așa zisul «partid democrat». «Boierii» fură atacați cu învierșunare de foaia de scandal «Voința poporului», împotriva lor se făcu alianță, mai mult sau mai puțin acoperită, cu Rutenii, cu Evreii, cu Cîrmuirea; mai ajută și hărnicia șefului celui nou. În ultimele alegeri se ajunse la o biruință deplină și îndată veniră urmările ei: propunerii pentru a se îmbunătăți soarta, foarte bună față de România, strălucită față de Ardeal și Ungaria, a castei. Ce va mai fi, se va vedea.

Jos, zace *poporul*, a cărui «voință» se tipărește, al cărui nume se speculează, dar al cărui bine nu-l caută nimeni. Societățile de cetire pentru dînsul sînt nume, internatul de băieți din Rădăuți, nu departe de frumoasa «Narodovi Dimă», Casa Poporului, a Rutenilor, își tîrește abia zilele într'o neîngrijire și murdărie pe care o scusă numai sărăcia; oamenii din sate orbecăiesc între ispitele deznaționalisatorilor, ei gem greu supt povara cametei evreiești, și, pe cînd în toate Rușii, fără «boierii» și fără inteligență zăvorîtă în castă, fac bănci naționale, societăți pentru a se vorbi numai rusește (*sicii*), *citalnii* pentru luminarea în limba rusească, pe cînd ei trimet pretutindenii studenții rîvnitori, cari deșteaptă și încălzesc inimile, pe cînd ei întemeiază

o mare frăție a neamului, ce fac biruatorii noștri, prietenii cu surle și clopoței ai poporului? Poate că odată îi vor arunca și lui pînea trupului, dar de pînea sufletului pentru alții ce li pasă celor ce n'aŭ suflet pentru ei?

2. Peste Prut.

Spre «satele rusești» de peste Prut. Acolo noi nu mai avem decît Mahalaua, parte din Cernăuți, în alte timpuri, Lehăcenii Tăutului, cari poartă numele vestitului boier al lui Ștefan, Boianul, unde Constantin Cantemir și cu Turcii s'a luptat cu Polonii, ciștigînd o biruință mică într'o vreme cînd cele mari nu mai erau cu puțință, și Noua-Suliță, la granița băsărebeană.

Ne coborîm din Cernăuți pe lîngă casele mici, sărace ale suburbiei Caliceanca. Îndată începe cîmpul de un verde care prinde lumina ca o piatră scumpă. Iarba e plină de viorele, de mierea-ursului, de păpădii galbene; ostroave mici de flori sînt sămănate pe întinderea pășunilor. Zarzării, cireșii din grădini sînt acum în floare și presară drumurile cu foi albe. Văzduhul tot e plin de mirosurile dulci ale primăverii.

Jos în vale curge Prutul, pe care-l înjugă trei poduri. Acesta de aici, care duce la mănăstioara Horecei, e mîntuit abia dăunăzi. Un larg val de apă strălucitoare, foarte adîncă, trece pe de-

desupt, liniștit și sigur. În față stă deal lîngă deal, toate rotunde, cu prăvălișuri blînde, verzi de păduri și de livezi, încingînd toată zarea.

E foarte scurt drumul la Horecea, ascunsă într'o cufundătură. De-asupra se desfășură o pădurice, unde aleargă bucuroasă, în fiecare serbătoare, lumea, de toate neamurile, din Cernăuți. Biserica e pe de-a'ntregul prefăcută, cu ziduri groase și turnuri mari. Albă, ea se prinde într'un privaz de verdeață veselă.

Și acum, cînd se mîntuie săptămîna luminată, copiii sătulețului vîntură clopotele, care aruncă în toate părțile unde grele de sunet. În biserică am intra — sîntem doi, căci mă întovărășește tînărul profesor Radu Sbiera, fiul bătrînului scriitor și patriarch —, dacă n'ar lipsi de acasă și părintele și doamna și domnișoara cea mare. Cea mică fuge de se ascunde, pe cînd două slugi zdravene, care se fac a nu găsi cheile, strigă speriate : «coconiță, coconiță». Prin fereastă descopăr ascunzătoarea, și, cînd fetița-și dă samă de aceasta, ea aleargă în alt ungher, unde crede că nu i se mai poate da de capăt.

Mergem înnainte pe drumurile albe ce se încolăcesc peste întinderea verde. Pe o costișă începe să se perîndeze Rarancea, Slobozia Rarancei. Un convoi de îngropare trece, cu prapurile, crucea, preotul — un Român — îmbrăcat în

odăjdii. Sătenii cu fața aspră, cu plete lungi negre, asemenea la chip și la port cu Moldovenii noștri, țin pomenile și răspund la cîntările preo-

Biserica din Horcea (după Romstorfer).

tului. Și cîntările și răspunsul sună neînțelese la urechea mea. Sînt în graiul Rușilor.

Încă mai sus, Toporăuții. Odată-și avea aici moșia bătrînul Barnovschi, soțul unei Movilese

și tatăl lui Miron-Vodă, de la 1620-30. Aici primia el oaspeți creștini și păgîni, între alții pe Cantemir, vestita căpetenie de Tatarî. Aici într'o biserică de lemn i s'a coborît trupul și pentru pomenirea tatălui său Miron a clădit biserica, în stilul celor de pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, cu turnulețe mici, — un îngust lăcaș de umbră. El nădăjduia s'o mîntuie și să stea și el cîndva lîngă părintele răposat, dar îl ajunsese mazilia și trebui să fugă la prietenii săi din Polonia. Aici nu pierdu nădejdea unei întoarceri a norocului. Grecul ce luase locul său în Moldova, fu gonit de boierii și locuitorii Iașului și Miron-Vodă adus înapoi. El merse la Constantinopol să-și capete întărirea, dar fu aruncat aici în temniță, ca pricinuitor de tulburări. Capul său căzu. În diata scrisă în grabă, el lăsa moștenitorilor săi grija bisericii. Dar aceștia nu par s'o fi avut, și trebuie să credem că nici-odată nu s'a făcut zugrăveala, — astăzi clădirea poartă numai căptușeala întunecoasă a vechimii —, că nici-odată nu s'a prins în zid, deasupra ușii piatră săpată a pomenirii, că nici-odată n'a fost împodobit mormîntul bătrînului Barnovschi. Biserica în veci neisprăvită, — în locul căreia e vorba acum să se facă o alta, sus la deal, unde se vede deocamdată o crîșmă. Vechea biserică domnească ar fi să rămîie atunci o biserică a copiilor din școlî.

Părintele care-nî spune aceasta, Trofimovici,

e un bun bătrîn de șeptezeci de ani, care mai are o singură dorință, să moară între Moldoveni, în locurile moldovenești. Aici, în adevăr, vremile moldovenești s'aũ dus cu totul.

Odată, pînă pe la 1860 încă, limba noastră era întrebuițată totuși ca o limbă *aleasă*. O știaũ și mulți din popor, cu toate că numele ce purtau sînt de sigur rusești. Mormintele parohilor în cimitirul înflorit, cu iarba înaltă, arată inscripții românești. Preoții aũ fost aici Cozubii, cari s'aũ purtat ca Ruteni pe urmă (Cozub, egumenul de la Dragomirna și Putna, vestit ca un risipitor al averilor mănăstirești și stricător al gospodăriilor ce găsise, și fiul său doctorul). Cetești în slovele acoperite cu mușchiu galben: «Cinușa robului lui Dumnezeu Ștefan Cozub..., Dimitrii Cozub, paroh din Stroșouț... Dimitrii Levițchi, paroh... Cinușa robului lui Dumnezeu Ioan Cozub... Supt piatra aciasta zace cinușa robului lui Dumnezeu Ștefan Cozub... Aice odihnește roaba lui Dumnezeu Maria Ilașina, nescute (*sic*) Corvut... Aice odihnește roaba lui Dumnezeu Marie Cozub nascuta (*sic*) Leițca». Anii sînt de la 1795 pînă la 1858. Și așa mai departe. Rare-orî cîte o «sii znamenie» («aceasta e pomenirea») rusească pentru amintirea unui mort mai vechiu. Cărțile la biserică erau numai românești, toată slujba se făcea în limba noastră. Totuși de felul lor oamenii erau «Rusani»

(aşa zice poporul: Austriacii zic însă «Ruthenen», de unde zicem și noi astăzi: Ruteni). Nu par să fi fost din vremuri mai vechi. Dar boierii din alte vremuri deschideaŭ slobozii, ca «Slobozia Rarancei» și chemaŭ acolo prin scutire de bir țeranii din țerile vecine, decî mai mult din Galiția rusească. Apoi, de la 1683 înainte Polonii s'aŭ întins asupra acestui colț de Moldovă, unde stăpînirea lor a dăinuit, până jos, spre Botoșani și Hîrlău, douăzeci de ani, mîntuindu-se numai prin pacea de la Carlowitz, în 1699. În acest răstimp n'a mai fost graniță, ci a trecut și a rămas cine a voit, spre bucuria cea mare a proprietarilor de moșii, cari cîștigaŭ astfel oameni de ajutor și de muncă. La anexarea Bucovinei de Austriaci erau decî prin aceste părți și Ruși de obîrșie. Cu vremea însă, ei deprinseră bine românește și vorbiaŭ numai în limba țerii. Austriacii n'aŭ apucat decît o singură limbă a Bucovinei. Decî se făcuse cu dînșii ca și cu acei Ruși pe cari cucerirea românească din vremea lui Petru Mușat și acea din timpul lui Ștefan-cel-Mare îi găsiseră în țara Șepenițului și în părțile de peste Prut ce se țineaŭ de Pocuția. Rușii își pierduseră astfel, unii mai curînd, alții mai tirziŭ, limba, și, printr' aceasta, firea lor deosebită. Oamenii puternici, frumoși, cu părul castaniŭ-deschis și ochii albaștri blinzî se agrăiaŭ numai românește.

Îndată ce Austria ajunse stăpînă și iarăși nu mai fu o graniță de spre Galiția, începu o nouă descălecare rusească. Încă de prin 1780-90 erau sate unde se vorbea românește rău, altele în care limba noastră n'o înțelegeau toți locuitorii. Cu cît a trecut vremea, cu atîta mai mult s'au strecurat în Bucovina de sus și apoi în jos, spre văile Siretiului și Sucevei, Rusaniî sau «sfirlacii», cum li se mai zice; Mazurii cei noi, bălanî, molii și proști coplesiră satele. Femeile lor frumoase, puhave, muncitoare și supuse — o comoară la casa gospodarului — ispitiau la căsătorie pe ai noștri. Neam greoiu, oaspeții cei noi nu puteau să învețe lesne încă o limbă, n'o puteau vorbi de tot bine nici-odată; femeile mult mai puțin decît bărbații. Copiii vorbeau decî de cele mai multe ori rusește. Limba celor mai mulți ajunse după aceasta limba cea folositoare, limba cea bună, limba cea frumoasă: Romîniî se sfiră aici, cum se sfiesc astăzi în satele bulgărești din Dobrogea, să vorbească o limbă de care începuse a se rîde: fiindcă ai noștri erau smezi la față și fiindcă Țiganii nu se dezlipiau în nici-un chip de graiul românesc, i se zicea acestuia: «limbă țigănească». Din partea ei, Cîrmuirea vedea bucuros cum pierе limba Moldovenilor: astfel vor peri și visurile lor de a-și lua înapoi Bucovina. Astfel va ieși poate într'un viitor mai depărtat și ortodoxia, căci Unirea cu Roma e legea

Rutenilor din Galiția, la care se pot întoarce cu vremea și Rușii bucovineni trecuți la Biserica noastră. Socotelile se făcură totdeauna în dauna Romînilor. Am văzut cum din doi frați «moldoveni» unul a fost trecut ca Rus, în Bădăuți. Un alt cas, și mai plin de învățăminte, e acela al unui funcționar de la Consulatul român din Cernăuți, care se trezi într'o bună dimineață că un agent al statisticeii îl însemnase ca Rutean: s'a scris pe atunci ceva despre aceasta caraghioasă întâmplare, dar apucăturile s'aũ păstrat și mai departe. Însă, dacă satul e rutean, ruteană se face școala, rutean se trimete învățătorul: o înrîurire mică, de sigur, aceasta din școală, dar care se unește cu atitea altele. Vornicul se alege din cei mai mulți, și e Rus. Preotul e silit a ceti rusește.

«— Nu pot, domnule, zice duios părintele, uite, nu pot. Oamenii aũ vrut să zvîrle și cărțile românești din biserică. Eũ n'am lăsat; liturghia o fac rusește, dar acaftistul nu pot. Facă ce or face, eũ nu pot zice acaftistul rusește. Oamenii mă mai iartă, fiindcă sînt bătrîn și știũ că n'o să mai țin mult.»

Dar aũ fost alți preoți cari aũ luptat pentru rusificare. Pe unul îl chema Luțescu, cellalt a fost Grigore Vorobchevici. Acesta din urmă, «Gregor», pare să fi adus mari foloase propagandei rusești.

Cele mai mari le aduce munca fără preget a politicianilor ruteni de astăzi, în frunte cu fostul Evreu și actualul patriot rutean Smal-Stocki, inspectorul de școli primare Omilian (= Emilian) Popovică, studentimea, care ne urăște de moarte, mai mult decît orice alt neam.

O prăvălie mare poartă inscripția «russcaia narodnaia trgovla», care nu arată numai dorința de a cîștiga bani. Numele negustorului nu se vede. Lîngă rachiu și covrigi se află cărțile de cetire, căci în aceiași casă bine zidită e și *citalnia*, odaia de cetire, care la Ruși e un adevăr. Femeia aceia care trece cu trîmbița în mîină chiamă la cetire, e dintre «citalnici». «Torgovla» nu strică negoțul Evreilor, cari ar fi aici vre-o 500, dar ea a stricat de mult orice rămășiță de viață românească în acest sat.

Clisiarhul e un țeran cu părul bălan și picioarele goale. El se uită la noi cum vorbim românește, dar nu zice nimic.

— Romîn ești dumneata, bade, Moldovean?

Se face roșu, dă din umeri și mișcă hotărît din cap.

Firește, nu e Romîn (cum nu l-ar arăta nici chipul). De sigur că face parte și el din *siciu* și că va fi jurat să nu vorbească decît rusește; ba poate că a împrumutat bani de la acea bancă care nu face împrumuturi decît pentru un astfel de jurămînt.

— Eî ce zică, nu poți vorbi românește de loc?

El nu răspunde de-a dreptul, ci iarăși, scuturîndu-se tot în tăgăduire, răspunde limpede și destul de bine :

— Eū știū rusește.

Alta nu se poate scoate de la dînsul. Dar d. Sbiera merge pe urma lui în odaie la părintele și-l mai întrebă încă odată ce este, puindu-î mîna pe inimă, pe inima aceia vrăjmașă, tare și îndărătnică :

...Mi Voloh. *Eū sînt Romîn!*

Și iacă a venit un bade bătrîn : spătos, mîndru, cu plete lungi, mustăți groase, tunse asupra buzei, cu fața arămie, tăiată de zbîrcituri mari. O frumuseță de om, de Romîn : pare că e răposatul Burlă, care avea același trup, aceeași față, și hotărîtă și bună, același mers ; numai ochii, foarte albaștri, nu sînt ai noștri, de și căutătura lor are acea pătrundere bună care deosebește privirea Romînului. Se razimă de gard și ne privește, lung, duios.

Nică el nu știe românește. Dar, stînd așa pe gînduri, cu ochii aceia buni, duioși, cari ni pătrund, el își *aduce aminte*. E Rus, adecă vorbește rusește. Dar n'a fost Rus totdeauna.

— Odată și eū Moldovan... Acū...

Și dă din mîna cu deznădejde. Acū... niznai... niznai...

— Dar tata d-tale ?

- Moldovan, Moldovan.
- Dar mama ?
- Mama, — Ruscă.
- Dar bunul ?
- Bunul, Moldovan. Și — buna.

El are șeptezeci de ani moșneagul.

Gîndul mieu urmărește un vis nebun. Va veni odată timpul, stîlpii galbeni și negri vor cădea în ripe, într'un singur filfiit tricolorul va străbate primăvara, sabia lui Ștefan va pătrunde lespedeza mormîntului și bourii vor mugii ca buciumele în pădurile mari. Atunci limbile de foc se vor coborî de sus, și oamenii își vor *aduce aminte* de vorba moldovenească; ei vor *ști*, vor putea *vorbi*. Dar moșul de șeptezeci de ani, care «a fost Moldovan», nu va mai apuca acest timp.

Dascălul e din Boian, bun Român, dar altfel are tip rusesc, cu fața plumburie și ochi deschiși albaștri; poartă barba albă răsfirată. Pufăie o țigară după alta, merge aplecat înainte și crăcănat; graiul îi este ca la boierinașii, la maziliu Moldovei. Îl chiamă Medvighi. El pornește cu noi ca să ni arăte *crucile* risipite prin deosebite livezi de pruni ale țeranilor, cruci cu pisania ștearsă, despre care se spune că sînt de pe vremea Turcilor.

Pentru a se înțelege această credință, trebuie să se știe că Toporăuții au fost multă vreme

lîngă vechea raiă a Hotinului, care cuprindea pămînt mult, în sus și în jos, ca și la Apusul cetății. Pe cîmpul Coleuțului se arată încă piatra care însemna vechea vamă moldovenească la trecerea mărfurilor din raiă în țara Domnului Moldovei.

Cea d'întăiū cruce e în curtea lui Romanciuc. Romanciuc însuși, plugar și prunar, ni iese înaintea. Om de șeptezeci de ani, roșcovan, cu plete lungi, rare, albe, care aū fost odată bălane, cu ochii albaștri șterși. Are pălăria lată, cămașă albă, cizme peste genunchi. În ușă stă baba lui, baba lui cea de-a doua, mai tînără decît dînsul: cu cămașă cu arnici, catrință ridicată într'un colț și ștergar pe cap. Are fața busnată, grosolană, rusească. Nora lui Romanciuc e o frumoasă femeie oacheșă, cu fața prelungă, care spală harnic rufe într'o balie.

Toți sînt Ruși. Baba, femeia nu știū de loc românește. Bătrînul, agrăit în limba noastră, se gîndește puțin, își încrețește fruntea ca pentru gînduri foarte grele, își dezmoște limba și prinde a gîngăvi. Și el a fost Moldovean, și la dînsul bunul, buna sînt Romîni, Moldoveni, dar acum e Rus, și moldovenește abia-și aduce aminte. Dar, cînd începe, el zice mai bine decît cellalt, cu un accent moldovenesc hotărît, care face plăcere să-l ascuți la un pierdut ca acesta.

Romanciuc are un băiat în America; el s'a

.....

dus la Canada să strîngă cîteva mii de florini pentru a-și pune mai bine la cale gospodăria. Și alții se duc acolo, zeci de oameni tineri. Satele de peste Prut sînt prea bine împoporate— și de aici vine numărul cel mare al Rutenilor, cari locuiesc tocmai aceste părți —; prisosul rusec nu mai încape nici aici, precum nu încăpuse în Galiția, și el caută acum locuri depărtate, peste multe mări și țeri, pentru a se putea hrăni. Mulți își lasă nevestele acasă, și de aici fel de fel de păcate, de dușmăni și de despărțiri...

Într'o a doua casă cu «cruce» e un moșneag slab, cu fața foarte lămurit rusească. Abia aude, și nu se prea înțelege ce vorbește. Ici și colo poate îngîna un cuvînt românesc. Iar în a treia, casă bună, cu o livadă mare, sînt numai femeii, trei, patru femeii tinere, și fete. Nici vorbă să știe românește vre una. Cînd li se vorbește în limba noastră, ele se uită mirate, apoi se cotesc și rîd. Unde s'a mai auzit un graiū ca acesta?!

La întors, întilnim tot Ruteni, cari vin de la lucru, ba odată un bătrîn țeran pletos, care a fost cu cîțiva ani în urmă locuitor polon al Galiției. Îndată iarăși șoseaua goală, trecînd printre lanurile bine lucrate, printre pajiste și înnalta mătasă a grîului de toamnă.

Cotînd la dreapta, apucăm drumul spre Cernaucă, unde s'aū întilnit odată frunțașii tinerimii

românești din toate părțile. Știu că moșia e astăzi a Evreului Rosenstock, și birjarul adaugă că acest bun stăpînitor de oameni a făcut pe deal, în fața curții, și o școală de agricultură.

Mi se spune că satul e în parte românesc. «La Cernauca sînt mulți Moldoveni.»

Îndată se vede însă că satul e mai mult rusesc. Cîteva familii în vale ar mai vorbi românește. La ele se adaugă Țigani, cari țin morțiș la moldoveneasca noastră; ceilalți sînt toți Ruțeni, dar fața lor lasă să se creadă că mulți dintre dînșii aũ fost Romîni odată. Cîțiva copii pe strada prăfoasă arată întocmai ca aceia din satele noastre, dar, dacă-i întrebî ceva românește, ei cască niște ochi mari mirați și deschid gura prosteste. Nu înțeleg cum nu s'aũ deprins măcar de la Țigani din preajma lor cu aceste sunete care li se par așa de străine și în care neam de neamul lor și-a întrupat tot gîndul și toată simțirea bucuriilor și durerilor. Încă odată, am acel simț de deznădejde care te zguduie cînd vorbești cu un om iubit care te-a uitat în aiurările, în înstrăinarea boalei saũ a nebunieii.

Preotul e, și aici, un Romîn bun, și pentru îngrijirea copiilor, cari nu vorbesc decît românește, el își aduce fete din sate rămase în stăpînirea noastră, din Volcineț de pildă. Se întîmplă însă că în satul rusesc ele se mărită după Ruși. Una, care e acum la casa ei și a venit numai întîm-

plător la fostul ei stăpîn, vorbește numai rusește cu bărbatul ei, și-și va crește, spune dînsa, și copiii tot așa, cum e și satul. Alta spune întîiî că o să se întoarcă în satul ei să se mărite, dar îndată după aceea se vede că e amoretată după un Rus.

— Cum să ieși d-ta, fată de Romîn, un Rus? Rusul e ca porcul, — o cerc eă.

Ea se face roșă de năcaz și răspunde scurt :

— Nu, Rusu-î tot om.

Numai cea de-a treia, Țigancă, vorbește mult și bucuros românește, de și îndrugă și ceva rusește cu tovarășele ei.

Pălimarul cu care mergem la biserică, iarăși un chip puhab, cu ochii albaștri foarte șterși, nu știe nimic moldovenește.

Biserica e la stînga; lingă poartă, cum intri în curtea Hurmuzăchenilor. Noul proprietar al satului, Rosenstockul, nu voia să o recunoască drept avere a comunei, ci căuta să o capete pentru... pentru a o dărîma, poate pentru a înlătura și mormintele ctitorilor.

Biserica nu se deosebește prin nimic și nu poartă măcar o inscripție amintitoare. Mormintele sînt în cea mai mare parte împrejmuite cu un grilaj de fier, dar buruienile copleșesc acum crucea de piatră sură a bătrînului Doxachi, oaspetele cel bun al tuturor Romînilor ce-și iubiau neamul, găzduitorul prietenos al lui

Barițiū și al lui Alecsandri, pietrele celor doi soți Petrino, de-asupra cărora a crescut mușchiul. Nu se vede nici-o altă îngrijire decît flori galbene, de cîmp, pe care le-a aruncat, zvîrcolindu-se și prăpădindu-se de plîns, o Rusoaică gușată și nebună care se tîngueie că n' o lasă să intre în «țrcva volosca» (biserica românească).

Casa proprietății, locuința lui Rosenstock, e tot vechea casă a boierilor noștri. Aici Doxachi a trăit întocmai ca în Moldova, cu aceleași gînduri, cu aceleași datine, haine și tabieturi ca și cei de sama sa în Moldova acelor vremuri. A băut vin vechiū, a luat cafele negre, a întins masă mare, a pus să-i cînte lăutarii, s'a primblat în caleașcă, a cetit cărți cu buchî, întocmai ca dincolo, în țara rămasă a noastră. Ca dînsul aū făcut atîția alții, și într'un desemn schițat de un German pe la 1800 și tipărit în Cracovia, se vād în josul Cernăuților, așezați în vale și pe o culme, doi boieri în veșminte lungi, cu ișlicele pe cap și ciubuce lungi în mină. Așa a trăit, a îmbătrînit și s'a stîns creștinește Doxachi Hurmuzachi.

Urmașul său, Evreul, n'a schimbat, dres și împodobit nimic. Aceiași ca de demult e căsuța galbenă, de la care stă deschis un geam pentru răcoare, aceiași îngrăditura de scînduri, zaplazul, acum înnegrit, aplecat și sfîrtecat, care încunjură curtea, aceiași păduricea cu arborii înalți, de

cari nu mai ieă sama nimeni, cari nu plac nimănu și se vor tăia într'un viitor mai depărtat — adăpost al visătorilor și patrioților de odinioară —, aceleași marile alei de plopuri uriași, vrednice a deschide calea către o reședință împărătească. Sufletul a zburat însă de aicea, și toate se îndreaptă spre ruină.

De jur împrejurul satului, e o sfântă liniște de către sară. Muncile blinde, iarbă înaltă, de un verde adinc, de catifea moale, pîlcuri întunecate de pădure. Cerul e de un senin desăvîrșit, fără o spumă de nor, fără o aburire de negură. Spre dînsul se înalță prinosul mirositor al tuturor florilor. Și se va înalța încă, atita vreme cît va rămînea aici un părete în picioare, o scîndură înfiptă, un copac din celelalte vremi, sufletul de poezie încrezătoare, de căldură bună, ce a pătruns, pornind de la atîția oameni aleși, până și piatra și lemnul acestor locuri.

De la Cernauca, pe supt dealuri, atingem casa de țară a baronului Mustatza (nu Mustața). Casa e ascunsă iarăși de o mare bogăție de copaci bătrîni. Baronul era feciorul unui boier de felul lui Doxachi Hurmuzachi, dar fără însușirile alese ale acestuia, și nepotul de fiu al unui negustor grec din Moldova, îmbogățit acolo și ajuns moșier. Fratele său, mort dăunăzi, s'a făcut vestit prin răspunsul ce dădu Regelui Carol, cînd acesta-i vorbi românește în gara de la Cernăuți :

«Majestät, wir sind deutsch erzogen», «Maiestate, sintem crescuți nemțește». Aceasta a adus baronului o decorație austriacă, multe simpatii austriace și reprobarea tuturor Romînilor bucovineni, cari se țin în adevăr de neamul lor.

Peste puțin începe Șerăuții-de-jos. Îl locuiesc Ruși veniți de curînd; pentru care satul mai poartă și numele de Slobodca (Slobozie). Fără întrerupere, urmează acum Sadagura.

Și la noi a pătruns fama rabinului «făcător de minuni» de la Sadagura, pe lîngă care al nostru de la Buhuș saū cel de aici, de la Boian sînt o nimica toată. Din multe părți de lume, de la Evrei firește, dar și de la creștini, — precum aud —, vin neconținut daruri și plăți pentru rugăciuni, spre îndeplinirea nevoilor mari și dorințelor ascunse.

Tîrgușorul nu se vestește prea evreiesc. Din potrivă, iese la rînd tot gospodăria creștine, de plugari și meșteri, cu păreți curați și livezi de pomî. Ca un mijloc de apărare, parcă, împotriva vrăjilor ce vin de la rabinul minunilor, cruci înalte se ridică, purtînd pe ele chipul sîngerat al lui Hristos cel omorît de legea vecinilor, cu sulită la dreapta și la stînga trupului și ciocanul, un adevărat ciocan de fier prins în cuie.

Pe încetul, aceste case dispar. În mijlocul tîrgușorului, pe marginile nepietruite ale unei rîpi

galbene, într'o duhoare ce ametește, se îngrămădesc case evreiești strimbe, care sînt lustruite de murdărie. Locuitorii lor, în lungi cufane soioase, rătăcesc prin praf, după cine știe ce cîștig sărăcăcios.

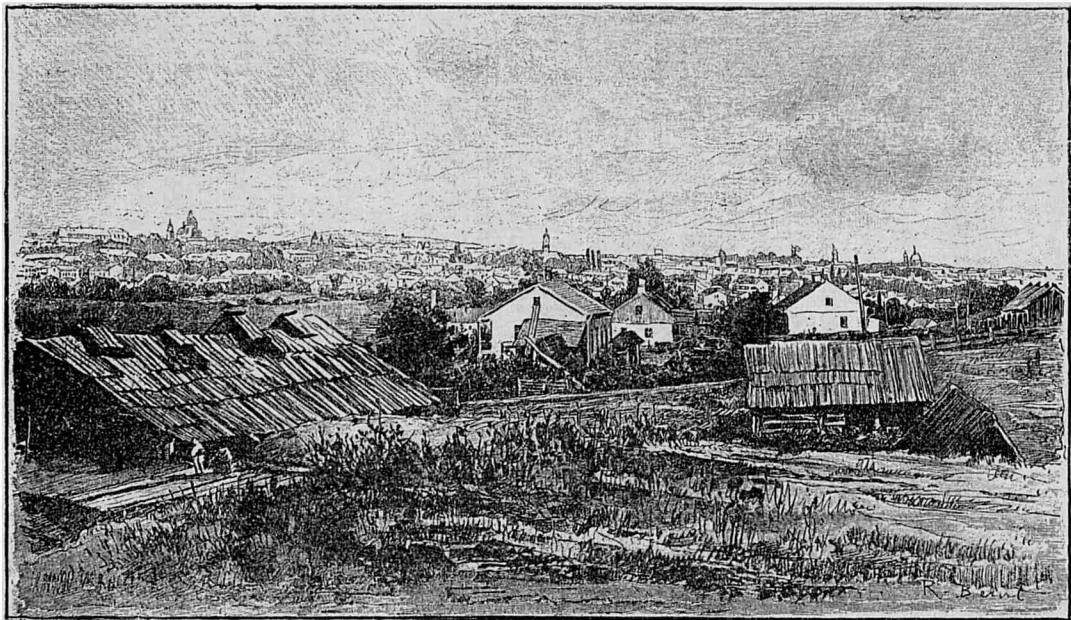
Aceasta e viața Evreului de astăzi, o silă poate pentru dînsul, o povară și o scîrbă pentru aceia în țara cărora s'aũ imbulzit. Politicianii naționali pe cari i-aũ cîștigat de o bucată de vreme, îi îndeamnă să părăsească odată creștinătatea, cu ura, desprețul, curățenia, rînduiala și gospodăria ei, pentru a ridica pe Muntele Sfînt al neamului un al doilea Sion. La sionism se alipesc tinerii culți ai poporului lui Israel atîta vreme cît ei își îngăduie să viseze, — ceia ce, cum se știe, aduce multă pagubă și nici-un cîștig. Mai târziu, găsesc și ei că acești creștini de orice nație sînt destul de proști pentru ca să li se ierte multe păcate. Ei se închină deci numai cîștigului, numai bunurilor pe care le poate da viața. Alții însă, cu aceleași poftes și cu aceiași țintă, dar cu mai puține mijloace, miș de miș, cărora li lipsește învățătura cea nouă care înstrăinează de Dumnezeu, se duc la rabin și-i cer, îi cumpără minunile.

Și, fiindcă aici aũ găsit un «fiu al lui David» mai recunoscut decît atîția alții, ei aũ zidit o mîndră sinagogă și lîngă dînsa o locuință pentru coborîtorul și înfățișătorul regilor din Iuda și

Israel. Palatul e o clădire lungă, urită, în «stil ebraic», cu inscripții și simboluri religioase, în mijlocul unei grădini mari, bine ținută. Storiile sînt date în jos la reședința Preasfințitului, nu se vede nimeni la ferești, dar printre copaci se joacă doi copii, cu liniile evreiești, cu șapcile jidovești pe cap, cărora li slujește de guvernor un tînăr în caftan lung, cu perciuni evlavios coboriți pe lîngă urechi, cu căutătura smerită.

Cam așa e și rabinul, după cum mi se spune. Un om de vre-o patruzeci de ani, cu tip arab, tichie, caftan și perciuni. Stă cu ciubucul în gură între mobilele scumpe de Viena—căci are un venit de 30—40.000 de florini pe an, și, cînd începe a vorbi, cuvintele i se desfac lin, grav, cu toată sfințenia cuvenită. Altfel, ar vorbi nemțește bine și ar avea înțelegere pentru lucrurile lumii acesteia, de și el nu face decît politica peșcheșurilor sale.

Sadagura se vede din punctele înalte ale Cernăuților. Și într'adevăr orașul se și desface în față, pe cînd la dreapta zărești biserica mare, galbenă din Jucica. Un pod oarecare, lîngă marele pod al trenului, duce pe cellalt mal al Prutului, și aici se cațără casele pe dealul de lut, multe, albe, frumoase de departe, pînă la cele mai înalte, pînă la rezidența ortodoxă de sus, ale cărei ziduri mari, galbene-sure par de aici ale unei cetăți din vechile timpuri ale stăpînirii noastre.

Cernăuți (vedere generală) (după «Monarchia austro-ungară»).

3. Împrejurimi cernăuțene.

Dintre dealurile, acum atît de strălucit verzi care încunjură Cernăuțul, cel mai vrednic de a fi cercetat e dealul Țeținei. Întăiū, pentru înălțimea sa, care întrece pe a altora, pe a frumosului «Dominic» sau Habsburghöhe, cu primblarea-î șerpuitoare, foarte largă, — deschisă pe niște locuri unde mai de mult pășteaū vacile orașului. Apoi pentru că în pietrele răzlețe, în frînturile de ziduri ale Țeținei e ascuns ceva din cea mai veche amintire a Ținutului acestuia.

Drumul străbate întăiū printre căsuțele mahalalei Clocucica, unde staū mai mult Ruși. De acolo dă în Roșu, unde mai mulți sînt Romîni, plugari și zidari. După aceia, el suie o culme grea, care duce spre pădure.

De aici locurile sînt mai mult goale. Și pădurea e cu totul pustie. O minunată pădure cu arbori supțirateci și mulți, brazi și molizi din cari picură acele uscate, făcînd un covor luncos ca ghețușul. Cărările se furișează în toate părțile. Suim spre culme, unde prind să se vadă pietroaie cenușii, risipite ca la o jucărie de uriași. Colo, s'a păstrat o întregă margine de zid, alcătuită grosolan din bolovanii culeși de pe aproape.

Odată zidurile se vedeau de departe printre brazi, stăpînind toată înălțimea. Ele intruchi-

paū o veche cetate, pe care Moldovenii o primiră de la Poloni, cari nicī eī n'o zidiseră, ci și lor li venise de la alții, de la stăpînitorii ruși, de loc din Haliciū, ai acestor părți. Polonii îi ziceau Czczyn, iar noi am zis, după dînșii, Țețina. În certele de granițe și de închinare ale veacului al XV-lea, nu odată se pomenește Țețina, într'un timp cînd nu se pomenia încă de Cernăuții din vale decît ca de un sătuleț în care nimeni nu putea să prevadă un mare oraș de 60.000 de suflete peste trei veacuri.

La urmă, Moldovenii rămaseră asigurați în Țețina. Dar Ștefan-cel-Mare se întinse mai de parte decît acea lată apă a Prutului, care se vede așa de bine la vale, de pe această culme. Eī stăpîniră și partea de miazăzi a Pocuției, prin împrumutare de bani către regii poloni și prin cucerire. Țețina nu mai era la hotar; cuprinsă în mijlocul țerii supuse Domnului Moldovei, ea fu lăsată să se risipească și, pe încetul pietrele eī fură cărate în jos pentru alte scopuri.

Acum de pe ruină se vede priveliștea cea mai largă și bogată, și o cuprind cu ochii în lumina îmblîzită a serii limpezi. Dincolo de Prut, scînteietor ca o sabie uitată pe iarbă de un uriaș, iată grămăgioarele de case ale Jucicăi, ale Sadagurei și ale Șerăuților-de-jos. Dealuri se rostogolesc tot mai departe, dealurile unei jumătăți bune din Bucovina de peste Prut. Cele

din dreapta ascund Horecea ; într'acolo merge drumul spre Toporăuți și spre granița bășărăbeană, ce aleargă pe creștetul înălțimii din fața satului, lângă pădurice. În stînga, dincolo de satele de pe marginea drumului mare, e Cernauca, în dosul unei culmi. Și mai încolo, gîcești Coțmanul, marele sat al Rușilor de peste apă. Pe acolo curge spre Prut rîulețul Ceremușului, odată hotar de Nord-Vest al Moldovei către Galiția. Cîteva dealuri de acestea încă, și ai Nistrul, care se strecură măreț, chiar dintru începuturile sale, pe la Zalescic. În urmă, spre dreapta, peste acea linie albăstrie de înălțimi e Storojinețul, tîrg și mare sat românesc, ce se află în stăpînirea unui Român, cavalerul de Flondor, până mai ieri șef al «partidului poporan» românesc, iar, și mai în urmă, merge drumul spre Straja.

Țară mică, dar bogată cum nu mai e alta în deosebiri, în nepotriviri și în dușmăni, — ale pămîntului și ale oamenilor ! Spre văile ei Cîrmuirea austriacă și-a cărat toate neamurile, și ele staū încă în ființă, muncind împreună acest pămînt moldovenesc și smulgîndu-și unul de la altul drepturile asupra lui. Socoteala dibace a făcut aici ceia ce nu poate face nici-odată întîmplarea amestecurilor. Și prin îngrijirea aceleiași Cîrmuirii, acești locuitori vrăjmași aū că-

pătat ca semn de unire același parazit, care începe a fi acum parazit și față de sine însuși: Evreul. Pe unde se văd dealuri albastre, pete verzi și puncte albe ca niște flori, se ară, se samănă, se grăpează, se fac meșteșugurile și se învîrte negoțul de mulți oameni, cari vorbesc multe limbi, în care ici și colo se înneacă su-

Binecuvîntarea plugului (după «Monarchia austro-ungară.»)

netul limbii noastre. Șiroaie sălbatece smulg trecutul în bucăți și aduc nomoluri nouă în locul lui. Iar, în toate acestea, se hotărește asupra noastră, asupra celor ce le avem și asupra celor ce ni sînt pierdute.

*

E Joii seara. Cernăuțul se gătește de noapte. Cafeneaua Habsburg, unde se adună Evreii, roiește de lume, care vorbește afaceri și politică. Feli-

narele se aprind, dînd lumină bună cîteva ceasuri, pînă începe stîngerea lor pe încetul. Pajurea de alamă suită trufaș de-asupra Palatului comunal și-a stîns în sfîrșit strălucirea. Pe stradele din centru se revarsă o mulțime gătită; multe femei frumoase, și mai mulți prețuitori; foarte dese orî fețe evreiești, și la ele și la dînșii. Pe părăți se cetește anunțul de îngropare al unui negustor evreu care a trăit 92 de ani și e plîns în același timp de nepoți, strănepoți și de o văduvă care fusese abia cîțiva ani soția răposatului. Băiețași cu nasul coroietic aleargă cu picioarele goale de vînd prin cafenelele și birturile ce prind să se umple, ziarele nemțești ale orașului: «Bukowinaer Allgemeine Zeitung», «Bukowinaer Post» și alte foî iudeo-germane (germană e numai una).

Petrec sara în cercul familiei primitive a profesorului Sbiera. Bătrînul e însă invitatul fiului său, care locuiește în aceeași casă mare, menită pentru adăpostirea neamului întreg, de la fii, la nepoți și la urmași. E bucurie de oaspeți și vorbă multă veselă, despre una și despre alta, pînă tîrziu spre mijlocul nopții, cînd mă întorc la otelul, acum înnoit și modernizat, al «Vulturului negru».

Mîne voi fi la granița Basarabiei, cu trenul ce pleacă la Răsărit, prin Boian la Noua-Suliță.

La Noua-Suliță Austriacă deocamdată, căci sînt două, două sulițe de stăpînire cu de-a sila sînt înfipite în sfînta noastră țernă românească. După lanțurile de aur, voiü vedea lanțurile de fier, după conruperea gîndului, uciderea lui.

Spre Basarabia întunerecului și a robiei!

Tabla numelor și lucrurilor

A.

Andrasfalva, 127.		Aristocrația, 215 și urm.
Arburea, 69, 121.		Armenii, 198.

B.

Bilca, 127.		Boian, 219, 229, 244.
Bădăuți, 121, 168 și urm.		Bosancea, 51 și urm.
		Burdujeni, 9 și urm.

C.

Cacica, 77, 109.		Cernăuți, 201 și urm., 241 și urm.
Căjvana, 68.		Chilișeni, 52.
Călănești, 127.		Cîmpulung, 105 și urm.
Caliceanca, 219.		Clocucica, 240.
Căndreni, 110.		Costina, 64, 109, 127.
Carlsberg, 128.		Coțman, 242.
Cernaucă, 231 și urm., 242.		

D.

Dorna, 109-10.		Dragoșă, 97.
Dragomirna, 33 și urm.		

E.

Evrei, 189 și urm.

F.

Fintina-Albă, 38-9.		Freudenthal, 99.
Frătăuți, 127.		Frumosul, 97.

G.

Grănicești, 155.

H.

Hadikfalva, 121, 127, 155, 168, 174-6.		Horodnic, 185.
Hagiadar, 33.		Humor și Gura-Humorului, 75, 81 și urm., 109.
Hatna, 109, 116 și urm.		Huțani, 98-9.
Hliboca, 201-2.		
Horecea, 219 și urm., 242.		

I.

Iacobeni, 110.		Ițcani, 47 și urm.
Istensegits, 121.		Ițcanii-Noi, 34 și urm.

J.

Jucica, 238.

L.

Lehăcenii-Tăutului, 219. | Lipoveni, 36 și urm.

M.

Mahalaua, 219. | Milișăuți. V. Bădăuți.
Margine, 155-6. | Moldovița, 96 și urm.
Mihăileni, 193 și urm.

N.

Noua-Suliță, 219, 244-5.

P.

Păltinoasa, 79-80. | Poieni, 77.
Părhăuți, 63 și urm. | Pojorîta, 109.
Părteștii-de-sus, 77, 116. | Politica parlamentară,
Petrăuți, 45 și urm. | 214 și urm.
Pleșul (munte), 110. | Prilipca, 52.
Poiana-Stampeii, 110. | Putna, 123 și urm.

R.

Racova, 77. | Roșu, 240.
Rădăuți, 115 și urm., | Rus-Mănăstioara, 52,
154-5, 167 și urm. | 55 și urm.
Rarancea, 220 și urm. | Rușii-Moldoviței, 99.
Reusenii, 50 și urm. | Rutenii, 186-8, 223 și
Romanești, 155. | urm.
Romîni din Bucovina,
118 și urm., 217 și urm.

S.

Sadagura, 236 și urm.
 Sadova, 109.
 Sasca, 185.
 Satu-Mare, 155, 168,
 174-5.
 Șcheia, 63-4.
 Șerăuții-de-jos, 236.
 Sint' Ilie, 31 și urm.
 Sint' Onufrie, 184 și
 urm.
 Siretiü, 181 și urm.
 Solca, 69 și urm.

Soloneț, 68.
 Storojineț, 188, 242.
 Straja, 148 și urm., 242.
 Stroiști, 49.
 Stupca, 49.
 Suceava, 94 și urm.
 Biserici :
 Sf. Dumitru, 16.
 Sf. Gheorghe, 19.
 Mirăuți, 24.
 Cetatea, 26.
 Sucevița, 154 și urm.

T.

Tătărașeni, 185.
 Țețina, 240 și urm.
 Țigani, 39.

Toporăuți, 221 și urm.,
 242.

U.

Universitatea, 209 și urm.

V.

Valea Putnei, 110.
 Vama, 92 și urm., 105, 109.
 Vicovuri, 127-8.

Voitineli, 127.
 Volovăț, 121, 167 și urm.
 Voroneț, 86 și urm.

Z.

Zaharești, 49 și urm.
 Zalescic, 242.

Zamca, 47 și urm.
 Zipseri, 79.

TABLA DE MATERII

I. ÎN JURUL SUCEVEI

	<u>Pag.</u>
1. Spre Suceava	9
2. Suceava	10
3. Sint' Ilie	31
4. Dragomirna	33
5. Petrăuții	45
6. Ițcanii. Zamca	47
7. Zahareștii	49
8. Reusenii	50

II. VALEA MOLDOVEI

1. Părhăuții	63
2. Solca	70
3. Humorul	75
4. Voronețul	86
5. Spre Vamă	92
6. Moldovița	96
7. Cîmpulungul	105

III. VALEA SUCEVEI

1. Spre Rădăuți	115
2. Putna	127

	<u>Pag.</u>
3. Straja	148
4. Sucevița	154
5. Spre Rădăuți. — Volovățul. Bădăuții	167

IV. VALEA SIRETIULUI

1. Spre târgul Siretiului. — Siretiul	177
2. O raită peste hotar: Mihăilenii	193

V. VALEA PRUTULUI

1. Spre Cernăuți. — Cernăuții	201
2. Peste Prut	219
3. Împrejurimi cernăuțene	240

LISTA ILUSTRĂȚILOR

	Pag.
Biserica Sf. Dimitrie din Suceava	17
Biserica Sf. Gheorghe din Suceava ,	20
Procesia cu moaștele Sf. Ioan cel Nou din Suceava	23
Biserica Mirăuților	25
Ruinele cetății Suceava	28
Lipovan cu zarzavat	35
Biserica lipovenească din Fântâna-Albă	37
Mănăstirea Dragomirna (după Knapp)	41
Mănăstirea Dragomirna (după Romstorfer).	43
Biserica din Petrăuți	46
Biserica din Reusenă	53
Biserica din Rus-Mănăstioara	56
Biserică de lemn în Bucovina	65
Biserica din Părhăuți	66
Țerană români din Bucovina	71
Grup de țerană bucovineni	84
Colț de țară în Bucovina	87
Biserica din Voroneț	90
Colț de țară în Bucovina ,	95
Piuă din Bucovina	98
Biserica Moldoviței	100
Gospoărie bucovineană de la țară	106
La fântână	108

	<u>Pag</u>
Stîna	110
Dorna-Vatra	111
Clacă	117
Vederea generală a mănăstirii Putna	131
Biserica mănăstirii Putna	135
Chilia de piatră din Putna	140
Biserica din sat de la Putna	143
Sihăstria	149
Oamenii din Straja	151
Datinii de nuntă bucovineană	152
Porturi românești din Bucovina	156
Mănăstirea Sucevița	157
Biserica mănăstirii Sucevița	159
Altă vedere a mănăstirii Sucevița	166
Biserică de lemn din Bucovina	169
Îngropare de sat în Bucovina	171
Cataract al Bistriței	180
Clopotnița de lemn, cu copii, în Bucovina	183
Tîrgul Siretiului	186
Piața centrală din Cernăuți	205
Mitropolia veche din Cernăuți	207
Biserica din Horecea	221
Cernăuții	239
Binecuvîntarea plugului	243

NB. Ilustrațiile sînt făcute după Romstorfer, «Arta bizantino-moldovenească», după «Monarchia austro-ungară» (ambele în nemțește), după acvarele de Knapp și fotografii comunicate de p. r. D. Dan, profesorul Eusebiu Popovici din Suceava și p. r. egumen al Suceviței.

Cetitorii se pot folosi de mapa școlară românească a Bucovinei editată la Pardini în Cernăuți de Eduard Fischer.

